Kan. Juoz. Skvireckas.

TRUMPAS ĮVEDIMAS

(INTRODUKCIJA)

Į ŠVENTĄJĮ RAŠTĄ.

K A U N A S,
Šv. Kazimiero Draugijos leidinys.
Saliamono Banaičio spaustuvė
1911.

22
Jt - 96

IMPRIMATUR.

Datum Caunae d. 24 Januarii 1911 an.

† GASPAR CYRTOWT

Eppus Samogitiensis.

№ 378.

(L. S.)

PASVALIO RAJONO
CENTRINE BIBLIOTEKA
+ 6-C 737

TRUMPAS ĮVEDIMAS

Į ŠVENTĄJĮ RAŠTĄ.

§ 1. Kas tai yra šv. Raštas. Įvedimo į šv. Raštą reikalingumas.

1. Šventuoju Raštu arba Biblija vadinasi rinkinys knygų, kurias įvairiais laikais parašė Dievo išrinkti ir įkvėpti žmonės ir kurias tokiomis pripažįsta šv. katalikų Bažnyčia. Vienos jų, parašytos dar Kristui negimus, turi vardą knygų Senojo Įstatymo arba Testamento, kitos gi, atsiradusios po Kristaus atėjimo, vadinasi Naujojo Įstatymo knygomis. Kaip labai visuomet brangino šv. Raštą Sen. Įstatymo žydai, kuriems jis visupirma buvo duotas, pasirodo užtektinai iš liudijimo jų rašytojo ir kunigo Flavijaus Juozapo (mirusio apie 100. m. po Kr. užg.), kurs tarp kitko taip sako: „Pas mus visai nėra nesuskaitomos daugybės knygų, tarp savęs nesutinkančių ir kovojančių, bet yra tik 22 knygos, apimančios visą praėjusio laiko istoriją, kurios teisingai skaitomos yra dieviškomis... Kokioje gi pagarboje mes laikome savo knygas, parodo musų pasielgimas; nes per tiek amžių niekas dar neišdrįso nei pridėti ką nors prie jų, nei iš jų ką atimti, nei ką nors jose permainyti; bet visi žydai nuo pat kudikystės įgauna tokį įsitikrinimą, jog tiki, kad tai yra Dievo įsakymai, jog jų nuolat laikosi ir, jei butu reikalas, už jas su noru numirtu“ (c. App. 1, 8). Ir pas krikščionis buvo ir yra didžiausioje pagarboje tos šventos nuo žydų paveldėtos Knygos, kurių skaitlius su laiku pasidaugino N. Įstatymo įkvėptais raštais. Ir nestebėtina. Nors mes katalikai tikėjimo mokslą randame ne vien šv. Rašte, bet taipogi tradicijoje, nors musų tikras neklystantis vadovas yra Kristaus įsteigta Bažnyčia, kuriai ir šv. Raštas paduotas sergėti, vienok ir mums tos Knygos turi begalinę vertybę, kaipo paties Dievo, amžinosios Tiesos ir Išminties

žodis, kaipo maloningiausiojo Tėvo gromata į mus, jo vaikus, šios ašarų pakalnės keleivius; jos yra ir mums didžiai naudingos, kaipo turinčios savyje tikriausius pamokymus apie musų išganymą ir apie tobuliausį su Dievu susivienijimą. Bažnyčia ėmė ir ima iš šv. Rašto, kaipo iš svarbiausiojo apreiškimo šaltinio, tikėjimo tiesas; jos teologai visupirma šv. Knygose privalo jieškoti tų tiesų gilesnio supratimo ir išaiškinimo; o pamokslininkai tik tuomet gali buti tikrai iškalbingi ir įtikrinantįs, kada jų žodžiai paremti šv. Rašto žodžiais. Todėl tai kiekvienam krikščioniui šv. Rašto pažinimas yra didžiai svarbus ir reikalingas.

Bet tas pažinimas nėra visai pigus dalykas. Nebekalbant apie tai, kad šv. Rašte randasi nemaž dalykų, butent tikėjimo tiesos jame užrašytos, kurios stačiai perviršija žmonių proto spėkas, yra dar daug ir kitų aplinkybių, žymiai apsunkinančių šv. Knygų supratimą. Jos buvo parašytos kalbomis, kurios šiandien skaitosi mirusiomis ir mažai bėra žinomos, o tų kalbų pažinimas yra reikalingas, kad galėtumėm palyginti ir nutarti, ko verti dabar vartojami šv. Rašto vertimai, ir kad geriaus galėtumėm juos suprasti. Senobiniai žydų ir kitų tautų įstatai, papročiai, įvairųs šv. Knygose paminėti atsitikimai dabar yra užmiršti, o be tų dalykų žinojimo nepigu suprasti ant jų paremti šv. Rašto žodžiai. Galop, reikalinga žinoti šis-tas apie šv. Knygų atsiradimą, jų istoriją, tikslą ir nemaž kitų dalykų, kad jas pačias geriaus supratus.

2. Sunkybėms šv. Rašto supratime prašalinti ir jo pažinimui palengvinti pamažu per ilgus amžius išsidirbo atskiras mokslas — Introdukcija arba Įvedimas į šv. Raštą. Seniaus to mokslo sritis buvo žymiai platesnė, bet, atskilus nuo jo su laiku ir savystoviais mokslais pavirtus šv. filologijai, šv. istorijai, biblijinei archaiologijai, ji dabar susiaurėjo. Taigi musų dienose[1]) Įvedimas į šv. Raštą apima šiuos klausimus: apie šv. Knygų atsiradimą arba jų dievišką pradžią, apie jų užsilaikymą, prasiplatinimą ir apie jų aiškinimą; taipogi jau iš Įvedimo mes patiriame, koks yra kiekvienos knygos turinys, koks yra paties teksto stovis, ir kaip jos reikia aiškinti.

Vieni Įvedimo klausimai paliečia visą šv. Knygų rinkinį, draug paimtą, ir dėlto vadinasi generališkaja arba apskritaja Įvedimo dalimi; kiti gi klausimai apie pavienes knygas daro speciališkąją Introdukcijos dalį, kuri dar savaimi dalinasi į du skyriu sulig to, prie katro Įstatymo priklauso tyrinėjamoji knyga, prie Senojo ar prie Naujojo.

§ 2. Šv. Rašto vardai ir padalinimai.

3. Nuo seniausių laikų Dievo įkvėptos Knygos pigesniam jų atskyrimui nuo visų kitų raštų turėjo įvairius vardus, kurių

[1]) Ir su tokia Įvedimo sritimi ne visi sutinka, prijungdami klausimą apie šv. Knygų įkvėpimą prie dogmatiškosios teologijos, o klausimą apie šv. Rašto aiškinimą statydami šaly Introdukcijos, kaipo savystovę jos šaką, Ermeneutika vadinamą.

dažniausiai vartojami ir žinomiausi yra šitie: Biblija, šv. Knyga arba šv. Knygos, šv. Raštas, Įstatymas, Testamentas, Kanonas.

Vardas Biblija padirbtas yra iš graikiško žodžio τὸ βιβλίον (dgsk: τὰ βιβλία), kurs reiškia tą pat, ką ir knyga. Knyga arba Knygos yra vertimas lotyniško šv. Rašto vardo: liber, dgsk: libri, kuriam graikų kalboje atsako: τὸ βιβλίον (ἡ βίβλος), dgsk: τὰ βιβλία, o žydų kalboje žodis: *sefer* arba *hassefer*, dgsk: *hass'farim*. Raštas yra taipogi vertimas lotyniško vardo: scriptura, vartojamo taipogi ir dgsk: scripturæ, lygaus graikų: ἡ γραφή, dgsk.: αἱ γραφαί, kuriems pradžią davė randamas šv. Rašte (2 Kron. 30, 18) žydiškas išsireiškimas: *kakkathub* — kaip parašyta.

Įkvėptų Knygų rinkiniui duodami yra vardai: Biblija, Knygos, Raštas, be nuolatinio pažymėjimo jų autoriaus arba turinio, o tai dėlto kad jos, kaip iš atžvilgio į savo autorių, taip ir turiniu, begaliniai perviršija visas kitas knygas. Prie tų vardų pridedamas yra epitetas šventas, ir sakoma: šventa Biblija, šventos Knygos, šventas Raštas, kadangi tos knygos yra šventosios Dvasios įkvėptos, turi savyje šventas tiesas ir veda žmones į šventumą.

Įstatymas atsako žodžiams: lex, ὁ νόμος, *thorah*; tuo gi vardu tikroje jo prasmėje buvo visupirma vadinamos penkios pirmosios šv. Rašto knygos, turinčios savyje įvairius Dievo duotus ir per Mozę apgarsintus įstatus, o paskiaus, platesnėje žodžio prasmėje taip vadinosi ir kitos šv. Knygos. Kadangi Kristaus duoti įstatai užėmė vietą apgarsintųjų per Mozę, todėl atskyrimui šv. Knygų pirm Kristaus atėjimo parašytų nuo atsiradusių po jo užgimimo anas pradėta vadinti Senuoju Įstatymu, šitas gi Naujuoju.

Šv. Knygos vadinasi taipogi Senuoju ir Naujuoju Testamentu. Tas vardas paimtas yra iš lotyn. kalbos ir yra vertimas gr. žodžio: ἡ διαθήκη, reiškiančio arba sandorą, foedus (iš čia pavadinimas: libri veteris et novi fœderis), ebraiškai: *habb'rith*, arba testamentą, t. y. aktą, išreiškiantį paskutinę mirštančiojo žmogaus valią. Vienok tas lotyn. žodis: testamentum, pritaikytas prie šv. Rašto, imamas yra sandoros prasmėje ir: pažymi, kad šv. Knygose aprašyta sandora tarp Dievo ir žmonių.

Kanono vardas, duodamas šv. Raštui, paimtas yra iš graik. kalbos. Gr. žodis κανών (lot. regula) tikroje savo prasmėje reiškia įrankį, vartojamą tiesioms linijoms pravesti, o tolimesnėje juo pradėta vadinti kiekvieną tobulą dalyką, kurs gali buti paveizdu, arba tobulą pasielgimo taisyklę. Vadindami tuo vardu šv. Raštą pažymime, kad jame randasi viršiausioji ir tobuliausioji tikėjimo ir pasielgimo taisyklė. — Pas naujuosius gi rašytojus kanonas imamas dažniausiai šv. Knygų sąrašo, rinkinio arba katalogo prasmėje.

4. Šv. Knygų Sen. Įstatymo yra 46, sujungiant gi Barucha ir Lamentacijas su Jeremiju gauname skaitlių 44. Naujojo Įstatymo yra 27 knygos.

Sen. Įstatymo knygų šitie yra vardai:

Penkios Mozės knygos, t. y.
1) Pradžios knyga,
2) Išėjimo knyga,
3) Kunigų knyga,
4) Skaitlių knyga ir
5) Atkartoto Įstatymo knyga;
6) Jozuės knyga,
7) Teisėjų knyga,
8) Rutos knyga;
9-12) Keturios Karalių knygos, kurių pirmi dvi vadinasi taipogi pirmoji ir antroji Samuėlio knyga, o paskutini dvi gauna kaikada vardą pirmosios ir antrosios Karalių knygos;
13-14) Dvi Kronikų knygi;
15-16) Pirmoji ir antroji Ezdro knyga, kurių antroji vadinasi taipogi Neemijo knyga;
17) Tobijo knyga,
18) Juditos knyga,
19) Esteros knyga,
20) Jobo knyga,
21) Psalmių knyga,
22) Patarlių knyga,
23) Ekleziasto arba Pamokslininko knyga,
24) Saliamono giesmių giesmė,
25) Išminties knyga,
26) Jėzaus, Siracho sunaus, išmintis arba Ekleziastikas,
Keturių didžiųjų pranašų knygos:
27) Izaijo pranašystė,
28) Jeremijo pranašystė,
su kuriuo jungiama:
29) Raudos, arba pranašo Jeremijo Lamentacijos ir
30) Barucho pranašystė;
31) Ezekiėlio pranašystė,
32) Danielio pranašystė.
Dvylikos mažesniųjų pranašų knygos:
33) Ozėo pranašystė,
34) Joėlio pranašystė,
35) Amoso pranašystė,
36) Abdijo pranašystė,
37) Jonos pranašystė,
38) Mikėo pranašystė,
39) Naumo pranašystė,
40) Abakuko pranašystė,
41) Sofonijo pranašystė,
42) Agėo pranašystė,
43) Zakarijo pranašystė,
44) Malakijo pranašystė,
45-46) Pirmoji ir antroji Makabiejų knyga.

Naujame Įstatyme yra šios knygos:

Keturios Evangelijos knygos:
1) Evangelija pagal Matą (Mateušą),
2) „ pagal Morkų,
3) „ pagal Luką,
4) „ pagal Joną,
5) Apašialų darbai,
Keturiolika šv. Povilo gromatų:
6) Gromata į Rymiečius,
7-8) Pirmoji ir antroji gromata į Korintiečius,
9) Gromata į Galatus,
10) „ į Efeziečius,
11) „ į Pilypiečius,
12) „ į Kolosiečius,
13-14) Pirmoji ir antroji gromata į Tesalonikiečius,
15-16) „ „ į Timotiejų,
17) Gromata į Titą,
18) „ į Filemoną,
19) „ į Žydus.
Septynios katalikiškosios gromatos:
20) Gromata šv. Jokubo,
21-22) Pirmoji ir antroji šv. Petro gromata,
23-25) Pirmoji, antroji ir trečioji šv. Jono gromata,
26) Gromata šv. Judo,
27) Šv. Jono Apreiškimas.

5. Žydai Sen. Įstatymo knygas dalina į tris skyrius: į Įstatymo knygas (lex, ὁ νόμος, *thorah*), Pranašus (prophetæ, οἱ προφῆται, *n'biim*) ir šventus raštus (hagiographa, τὰ ἁγιόγραφα, *k'thubim*). Panašiai, tik prisilaikant labiaus turinio, pradėta ir pas krikščionis dalinti S. Įstatymo knygas taip-pat į tris skyrius: į istoriškas (ll. historici), moksliškas (ll. didactici, doctrinales, sapientiales, morales) ir pranašines knygas (ll. prophetici); arba į keturis skyrius, atskiriant nuo istoriškųjų dar įstatų knygas (ll. legales). Taigi, įstatų knygomis vadinasi penkios Mozės knygos, istoriškomis: Jozuė, Teisėjai, Ruta, keturios Karalių knygos, dvi Kronikų, dvi Ezdro knygi, Estera, Judita, Tobijas ir dvi Makabiejų knygi; moksliškomis: Jobas, Psalmės, Patarlės, Pamokslininkas, Giesmių Giesmė, Išmintis ir Ekleziastikas; pranašinėmis: keturios didesniųjų pranašų knygos ir dvylika mažesniųjų.

Seniausis padalinimas N. Įstatymo buvo į dvi dali: į Evangeliją ir Apaštalą (Evangelium, Apostolus); bet dabar ir jis dalinamas yra panašiai į S. Įstatymą į tris arba keturis skyrius. Taigi, N. Įstatymas susideda iš istoriškų knygų, prie kurių priklauso keturios Evangelijos, kurios gali buti paskaitytos įstatų knygomis, ir Apaštalų Darbai, toliaus iš mokslišku, apimančių visas apaštalų gromatas, ir iš vienos pranašinės knygos šv. Jono Apreiškimo.

6. Senobėje knygas rašydavo be jokių padalinimų, net neatskirdavo sakinio nuo sakinio, nei žodžio nuo žodžio. Todėl ir šv. Rašte ilgai nebuvo jokių smulkesnių paskirstymų. Su laiku žydai skaitymui subatomis padalino iš pradžios Mozės knygas į 54 perskyrimus, kuriuos vadino *paršijoth* (vnsk: *parašah*), o paskiaus iš pranašinių knygų išrinkta 85 straipsniai, taip-pat skaitymui synagogose, kurie turi vardą *haftaroth* (vnsk: *haftarah*). Ir krikščionis jau pirmuose amžiuose skaitymui šventadieniais imdavo kaikurias Evangelijos ir apaštalų raštų dalis, iš kurių su laiku pasidarė dabar skaitomos bažnyčiose per šv. mišias evangelijos ir lekcijos (pericopæ evangeliorum et lectiones).

7. Padalinimas viso šv. Rašto į smulkesnes dalis, kaip perskyrimai ir eilutės, atsirado vėlesniais laikais. Į perskyrimus pirmas padalino kard. Step. Langtonas († 1228). Tas jo padalinimas ne tik lotyniškoje Vulgatoje pasiliko, pradėjus knygas spausdinti, bet buvo įvestas ir į kitus tekstus. Po Langtono perskyrimus į trumpesnius straipsnius, pažymėtus raidėmis A, B.. a, b, c... buvo padalinęs kard. Hugonas a s. Caro († 1260), bet tas paskirstymas dabar nebevartojamas. Atskiras gi perskyrimų eilutes skaitlinėmis pažymėjo lotyniškame ir graikiškame tekste (1548. ir 1551. m.) šv. Rašto išleidėjas Paryžiuje, Robertas Etienne (Stephanus). Padalinimas į perskyrimus ir į eilutes, kaipo ne viešos bažnytinės vyriausybės padarytas, neturi tokio svarbumo, kad, aiškinant šv. Raštą, negalėtu buti kaikada aplenktas. Bažnyčia gi, reikalui atsiradus, gali įvesti kitokį šv. Knygų paskirstymą.

§ 3. Šv. Rašto įkvėpimas.

8. Svarbiausi žymė, kuri atskiria begaliniai šv. Knygas nuo visų kitų žmonių raštų, ir kuria jos perviršija visas kitas knygas, yra tai dieviška šv. Rašto pradžia arba kilmė; vadinasi gi ji Į k v ė p i m u (Inspiratio, θεοπνευστία).

Išganytojo laikais pas žydus Sen. Įstatymo knygos buvo didžiausioje pagarboje, ir nors jos buvo žmonių ranka parašytos, tikėta, kad tos knygos yra *dieviškos*, t. y. turi dieviška pradžią (plg. Fl. Juoz. c. App. 1, 8). Išganytojas to žydų įsitikrinimo netik nepapeikė, bet dar visu savo pasielgimu patvirtino. Jis, atsiliepdamas į žydus, pats šaukėsi į šv. Rašto liudijimus, kaipo turinčius visudidžiausią vertybę ir perviršijančius visus žmonių liudijimus. Taip jis sako: „Aš gi imu liudijimą ne iš žmogaus...

Aš turiu liudijimą didesnį, kaip Jono ... Ir jie tai (t. y. Raštai, Scripturæ) yra, kurie duoda apie mane liudijimą (Jo. 5, 34... plg. tp. 10, 34 ... Mt. 22, 43...). — Viešpats, kalbėdamas į mokytinius, naudojosi dažnai šv. Rašto žodžiais, kaipo tikriausiais, kurie negali neįvykti, kuriems ne valia prieštarauti. Jo mokytiniai daro taip-pat: jie šv. Rašto žodžius stačiai vadina Dievo arba šv. Dvasios liudijimais (Apd. 1, 16; 4, 25 ir k.), arba tvirtina, kad tie žodžiai esą žmonių pasakyti iš šv. Dvasios įkvėpimo (Mt. 22, 43...), arba Dievo pasakymus vadina šv. Rašto žodžiais, kadangi ištikrųjų Dievas kalbėjo į mus per šv. Knygas (Gal. 3, 8).

Ir netik pavieniai šv. Rašto tekstai vadinami yra N. Įstatymo rašytojų nuo Dievo paeinančiais, bet ir visas šv. Knygų rinkinys. Aišku tai iš šv. Povilo žodžių, kurs sako: „Visas Raštas Dievo įkvėptas, naudingas yra pamokymui“ (2 Tim. 3, 16, plg. gr. t.). To pagonių Apaštalo liudijimo prasmė ypač paaiškėja, palyginant jį su šv. Petro žodžiais, kurs taip aprašo pranašinių knygų kilmę Sen. Įstatyme: „Neiviena Rašto pranašystė nesidaro savu išguldymu. Nes ne žmonių valia mums atnešta yra kada nors pranašystė, bet šventosios Dvasios įkvėpti kalbėjo šventi Dievo žmonės“ (2 Petr. 1, 20. 21).

9. Visai aiškių liudijimų apie N. Įstatymo knygų įkvėpimą šv. Rašte nerandame, nors jau iš kaikurių šv. Povilo ir šv. Petro žodžių galima matyti, kad juodu tas N. Į. knygas, apie kurias turėjo progą atsiliepti, vadina taip-pat šv. Raštu, kaip ir knygas Sen. Įstatymo, ir jiems tos knygos turi lygią vertybę, kaip ir anos Dievo įkvėptosios. Taip daro šv. Povilas su žodžiais Evangelijos pagal Luką (1 Tim. 5, 18. Plg. Atk. 25, 4 ir Lk. 10, 7), o šv. Petras pagonių Apaštalo gromatų rinkinį stato greta kitų šv. Rašto knygų, kaipo joms lygų, ir tuo pačiu pripažįsta šv. Povilo gromatų įkvėpimą. — Užtat iš padavimo (tradicijos), paeinančio nuo apaštalų, visai aišku, jog nuo pat pradžios tikėta Kristaus Bažnyčioje, kad visos N. Įstatymo knygos, taip-pat kaip ir Senojo, turi dievišką kilmę ir įkvėpimą; tai pasirodo iš liudijimų seniausių šv. tėvų, pas kuriuos randame tokiuos išsireiškimus: „šv. Raštas parašytas yra per šv. Dvasią, arba per šv. Dvasios veikimą“ (Orig., šv. Teof., šv. Atan. ir k.); „jis esąs Dievo gromata, atsiųsta žmonėms“ (šv. Aug., šv. Jon.-Auks. ir k.); „žmonės šv. knygų parašyme buvę įrankiais, veikiant šv. Dvasiai“ (šv. Just. ir k.) ir tt.

10. Ir šv. Bažnyčia yra nekartą iškilmingai apgarsinusi šv. Rašto įkvėpimą savo susirinkimuose, kaip tai įvyko Florentiniškame, Tridentiniškame susirinkime ir galop Vatikaniškame, kurs patvirtindamas seniaus išleistus nutarimus, taip sako: „Ištisas Sen. ir N. Įstatymo knygas su visomis jų dalimis, kaip jos išskaitomos Tridentiniškojo susirinkimo nutarime (Pos. 4. de canon. scrip.) ir randasi senos lotyniškos Vulgatos išleidime... Bažnyčia skaito šventomis ir kanoniškomis, ne dėlto kad vien žmonių rupesčiu parašytos, o paskui jos autoritetu patvirtintos yra, ir ne dėlto tiktai kad turi savyje apreiškimą be paklydimo; bet

dėlto kad, šv. Dvasiai įkvėpiant parašytos, Dievą turi savo autoriumi, ir kaipo tokios paduotos yra pačiai Bažnyčiai“ (Vatic. ses. 3. constit. de fide c. 2). Todėl: „Jei kas ištisų šv. Rašto knygų su visomis jų dalimis, kaip jas išskaitė šv. Trident. synodas, nepriimtu už šventas ir kanoniškas, arba sakytu, kad jos nėra dieviškai įkvėptos, tas tebuna atskirtas (anathema)“ (tp. can. 3. de revel.).

11. Iš tų susirinkimo žodžių aiškiai pasirodo ne tik visos Bažnyčios tikėjimas apie šv. Knygų dievišką įkvėpimą, bet dar jais atmetamos kaikurios klaidingos apie įkvėpimą nuomonės. Taigi, kiekviena Rašto knyga vadinasi šventa ir kanoniška ne dėl to tik, kad joje randame Dievo apreikštasias tiesas, nes tas tiesas galime atrasti taipogi surašytas Bažnyčios tėvų ir teologų veikaluose; ir ne dėlto tik, kad šv. Knygose atrandame tas tiesas be jokio paklydimo, nes ir Bažnyčios nutarimai apie tikėjimo ir doros tiesas yra lygiai neklaidingi, o vienok niekas jų nevadina šv. Raštu; knyga dar nebus šv. Raštu ir tuomet, jei ji bus parašyta vien žmogaus rupesčiu ir spėkomis, o šv. Dvasia tiktai neleis jam paklysti; bus gi kanoniška ir šventa ir šv. Rašto dalis, kada jos pirmuoju ir tikru autorium yra pats Dievas, o žmogus knygos parašyme tiktai jo tarnu, viršprigimtiniu budu šv. Dvasios vedamu ir rašančiu visa tai, ko Dievas nori, ir ne daugiaus.

12. Kas gi tat yra tas šv. Rašto įkvėpimas, kaip jis reikia suprasti, ir kokiuo budu Dievas yra šv. Knygų autorius? *Įkvėpimas*, anot Leono XIII mokslo (enc. Provident. 32), *yra tai viršprigimtinė galybė (virtus), kuria šv. Dvasia šventus rašytojus taip sužadino ir pastumėjo rašyti, taip su rašančiais draug buvo, kad jie visa tai ir ne daugiaus, kaip ji (šv. Dvasia) liepė, ir teisingai protu apėmė, ir ištikimai parašyti norėjo, ir tinkamai be jokio paklydimo parašė.* — Taigi, įkvėpime reikia atskirti trejopas šv. Dvasios veikimas: viršprigimtinis rašytojo proto apšvietimas, pastumėjimas per malonę jo valios rašyti ir padėjimas rašytojui rašymo laiku. Tokiuo tai budu šv. Dvasia, padarydama įtekmę į dvasiškas žmogaus jiegas, kurios paprastai vartojamos kokiam nors veikalui parašyti, ir jomis pasinaudodama, tampa tikru ir pirmuoju šv. Knygų autoriumi, žmogui pasiliekant tik antruoju ir Dievo įrankiu gyvu ir liuosai veikiančiu.

13. Visose šv. Rašto knygose, ar bus jos parašytos viena arba kita kalba, ar bus prozaiškos arba poetiškos, istoriškos ar moksliškos, svarbiausis dalykas yra jų turinys, nes jos duotos yra, kad butu mums naudingos savo turiniu. Taigi, kad Dievas butu tikru šv. Knygų autoriumi, reikia, kad jis butu priežastimi viso turinio, visų jo minčių. Iš antros pusės, kadangi rašytojas-žmogus yra ne negyvas įrankis, bet liuosai veikiantis, reikia, kad tas pats turinys, tos mintįs taptu jam nuosavios, kad jas galėtu rašyti kaipo savas. Tatgi visupirma Dievas visas rašytinasias tiesas turėjo pranešti žmogui, kad tasai jas užrašytu. Tas pranešimas įvyko per viršprigimtinį proto apšvietimą ir sulig turinio įvairumo buvo įvairus. Jei rašytinieji dalykai buvo žmogui-ra-

šytojui visai naujos tiesos, kurių žmonės iki tam laikui nežinojo, ar tai viršprigimtinės paslaptis, ar nežinomi praeities atsitikimai, kaip pasaulio pradžia, ar tai busiantieji dalykai, tuomet pranešimas ir proto apšvietimas negalėjo kitaip įvykti, kaip tik per tikrą apreiškimą. Jei Dievas norėjo, kad žmogus rašytu dalykus sau žinomus ar iš pirmiaus gauto apreiškimo, ar iš savo prityrimo, arba kuriuos savo rupesčiu ir jieškojimu galėjo pažinti, gana buvo, kad Dievas viršprigimtiniu savo veikimu lyg-kad pastatytu tuos dalykus prieš rašytojo protą ir atmintį, arba savo malone jį pastumėtu tų dalykų jieškoti ir jieškojime sušelptu. — Tatgi sakydami, kad knyga yra įkvėpta, visai netvirtiname, kad jau tuo pačiu rašytojas buvo paliuosuotas nuo nuosavaus tyrinėjimo ir rašomo dalyko pažinimo; ir įkvėpimas neikiek nesumažėja, kada šv. Jonas sako, kad jis parašęs, ką buvo matęs (Jo. 19, 35), arba kada šv. Lukas pažymi, jog jis rupestingai tyrinėjęs visus dalykus, kuriuos turėjo rašyti (Lk. 1, 3), arba kada kitas autorius liudija, jog jis, imdamas savo veikalui medegą iš Jazono Kyreniečio knygų, uždėjęs ant savęs nemažą vargą, dargi darbą, reikalavusį iš jo daug budėjimo ir prakaitavimo (2 Mak. 2, 27).

14 Tolians kad Dievas teisingai galėtu vadinties kokios knygos autoriumi, reikėjo, kad jis pastumėtu žmogaus valią ją rašyti; ir negana buvo apskrito pastumėjimo rašyti apie tą, o ne kitą dalyką, bet reikėjo, kad tas pastumėjimas paliestu visas rašytino dalyko dalis, visas jo mintis; nes jei nors kaikurios mintis butu įtrauktos knygon be Dievo valios, arba prieš ją, tai tuomet Dievas jau nebebutu ištisos knygos autorius. Su tuo viršprigimtiniu, vidujiniu valios pastumėjimu pigiai sutaikomas pastumėjimas išviršinėmis aplinkybėmis, kurs prie ano galėjo prisidėti. Šv. Dvasia stumė pasekmingai rašytoją, kaipo pirminė ir tikra priežastis; priegtam ir žmonės arba aplinkybės galėjo autorių paskatinti, kad jis knygą parašytu, ir tai buvo antrinė priežastis. Taip, galėjo šv. Morkų Rymiečiai prašyti, kad jis šv. Petro apsakojamą Evangeliją surašytu į knygą, kaip apie tai liudija Klemensas Aleks. ir kiti, bet Dievas savo malone pastumėjo Morkų, kad jis rašyti sutiko; arba Korinto bažnyčios stovis buvo toks, kad jis reikėjo pataisyti per gromatą, bet Dievas savo malonės pagalba atkreipė Povilo atidę į tą dalykų stovį ir palenkė jo valią, kad parašytu į Korintiečius gromatą.

Iš antros gi pusės rašytojas, malonės stumiamas rašyti, netapdavo negyvu įrankiu, bet buvo tikras, nors antrinis, šv. Knygų autorius, dėlto kad valios liuosybė nebuvo iš jo atimta, o tik valia, malonės sustiprinta, pasiduodavo viršprigimtiniu budu Dievo įtekmei; žmogus jautėsi liuosas, ir jo valia veikė visai liuosai. Dievo malonės įtekmė, nors pasekminga, buvo draug taip žmogaus nevaržanti, kad kaikurie rašytojai nesijautė po ja pasilieką, kaip galima numanyti iš augščiaus paminėtų pavyzdžių šv. Luko ir 2 Mak. knygos autoriaus (plg. augšč.).

Sutaikymas įkvėpimo malonės su žmogaus valios liuosybe yra tikra tikėjimo paslaptis, kurios žmogaus protas negali pilnai

išmanyti. Tiek tik galima čionai pasakyti, kad jis nėra sunkesnis už sutaikymą liuosos žmogaus valios su pasekmingos malonės veikimu (gratia efficax), kurio tyrinėjimu užsiima dogmatiškoji teologija.

15. Galop, kad Dievas butu tikras šv. Knygų autorius nėra butinai reikalo, kad ir visa jų išviršinė išvaizda butu rašytojui šv. Dvasios paduota. Ir Bažnyčios nutarimas apie šv. Rašto įkvėpimą nereikalauja, kad sakytumėm, jog Dievas padavęs rašytojui visus žodžius, išsireiškimus, sakinių sudėjimą ir tt. Kaip kiekvienas šiaipjau rašytojas pripažįsta knygą savu veikalu, nors ji keno kito bus išversta svetimon kalbon, — jei tik vertimas nėra klaidingas, — kaip koks nors mokslas pasilieka jo padavėjo mokslu, nors bus perpasakotas kitais žodžiais, taip-pat ir Dievas teisingiausiai vadinasi šv. Knygų autoriumi, nors jis jų rašytojams paliko liuosybę žodžių, sakinių sąstato, paveikslų, prilyginimų išsirinkime, kaip tai galima numanyti iš nevienokio styliaus ir rašymo budo, kuriuos galima pasergėti visose beveik knygose, ir kurie turi nemažą sąryšį su rašytojų mokslu, išsilavinimu ir visokiomis jų gyvenimo aplinkybėmis.

Aišku vienok, kad ir čionai žmogaus neprigulmybė turėjo savo ribas. Dievas, kad butu galėjęs paduoti Bažnyčiai pažinti savo žodį su neklaidingu tikrumu, turėjo ne tik savo pribuvimu budėti, kad tuose dalykuose, kurie turėjo buti surašyti į knygą, nebutu pridėta nieko svetimo, arba kas nors iš jų praleista, arba maždaug klaidingai išreikšta, bet dar turėjo buti tikru rašytojo vadovu, kad tasai išrinktu visuomet ir visur jei ir ne tinkamiausią ir gražiausią, tai bent užtektinai atsakančią ir Dievo žodžiui pritinkančią formą (assistentia positiva in scribendo). Todėl kaikuriose šv. Rašto vietose galėjo atsitikti, kad pati šv. Dvasia rašytojui padavė rašytinų dalykų artimesnį sutvarkymą, prilyginimus, o net ir atskirus žodžius, ypač tuomet kad tai buvo reikalinga pilnam Dievo minties išreiškimui, o pats rašytojas savaimi jų nebutu vartojęs. Prie tokių gi vietų reikia priskaityti paties Dievo ištarti žodžiai į pirmuosius tėvus, į žaltį, paskiaus į žydus ant Sinajaus kalno, Kristaus žodžiai, užrašyti Evangelijoje, giliausių tikėjimo paslapčių išreiškimas, pavadinimas antrosios švenč. Trejybės Ypatos „Žodžiu“ ir tt.

16. Apie įkvėpimo ribas Vatikaniškas Susirinkimas nieko naujo nenutarė ir tik atkartojo Trident. Susirinkimo žodžius, kad ištisos šv. Knygos su visomis savo dalimis yra įkvėptos. Nors tame nutarime nėra aiškiai pasakyta, kaip reikia suprasti žodis „*dalis*“, ir apie jo prasmę dar ir dabar yra įvairios nuomonės, vienok be abejonės klysta tie, kurie, atskirdami šv. Knygose vietas, paduodančias tikėjimo ir doros mokslą, nuo istoriškųjų ir kitų panašių, sako, buk tik pirmosios esančios įkvėptos, kitos gi ne. Dar labiaus klysta tie, kurie nepripažindami tų vietų įkvėptomis, nori atrasti jose paklydimus, pasakas ir prieštaravimus. Tatgi neabejotinas yra dalykas, kad šv. Knygose tokiose, kaip jas parašė įkvėpti rašytojai, nebuvo jokio paklydimo nei prieštaravimo, ka-

dangi visos jų įtalpos, ar ji paduoda tikėjimo ir doros mokslą, ar ką kitą, nors tai butu ir visai nesvarbus pasakymai, tas pats yra pirminis autorius, Dievas, kurs paklysti negali.

Vienok padalinimas šv. Rašto teksto, kurį dabar turime, į tokias dalis, kurios turi savyje tikėjimo ir doros mokslą ir kurias Dievo Apveizda mums užlaikė be jokio paklydimo, ir kitokias, kuriose per žmonių silpnybę galėjo atsirasti kaikurios klaidos, yra gana pamatuotas, nors taip nebuvo tuo laiku, kada šv. Knygos išėjo iš įkvėptų rašytojų rankų. Kadangi šv. Raštas maloningiausiojo Sutvertojo mums duotas yra, kad butu tikėjimo ir pasielgimo taisyklė, todėl visai gana buvo, kad Dievas ypatingu savo rupesčiu ir Apveizda šv. Knygas, jau žmonėms sergėti paduotas, užlaikytu liuosas nuo visokio paklydimo, paliečiančio tikėjimą ir dorą, taigi kad visas tas dalis, kur yra mokslas apie tikėjimą ir dorą, apgintu nuo kokio nors permainymo; nebuvo gi reikalo sergėti su tokiuo pat rupestingumu kitas dalis, kuriose klaidos negali užkenkti amžinam žmonių išganymui; ir jei tose dalyse dabar kaikurios klaidos yra, tai jos atsirado po knygų parašymo, per žmonių silpnybę ir apsileidimą knygų užlaikyme.

17. Nemaža yra šv. Rašte vietų, kuriose įkvėptas rašytojas paduoda sakinius ir mintis, išreikštus arba pasakytus ne jo paties, bet kitų ypatų. Taigi ir jos yra įkvėptos, t. y. pats Dievas norėjo, kad tos svetimos mintįs rastu sau šv. Rašte vietą, ir Jis paliudija, kad tos nurodytos ypatos jautė, manė ir kalbėjo taip, kaip randame įkvėpto rašytojo paduota. Todėl nusidėtu prieš mokslą apie šv. Knygų įkvėpimą tas, kas abejotu, ar tikrai šetonas yra pasakęs Jievai žodžius, užrašytus Prad. 3, 1: „Kodėl Dievas judum įsakė, kad judu nevalgytumėta iš visų sodno medžių?“ Arba kas netikėtu, jog buvo žmonės bedieviai, kurie sakė: „Nėra Dievo“ (Ps. 13, 1) ir tt. Iš to vienok neišeina, kad pačios tos mintįs ar žodžiai vien per jų patilpimą šv. Rašte įgautu kokią ypatingą vertybę. Jų autoritėtas arba vertybė yra toki, koki yra vertybė ypatos, kuri taip yra maniusi, arba kalbėjusi, o jei kuomet persimaino, pasididindama ar susimažindama, tai įvyksta tik tuomet, kada prisideda koki kita pašalinė aplinkybė, pvzd. aiškus pagyrimas arba papeikimas tų minčių ir žodžių, paeinantis nuo Dievo ar nuo įkvėpto rašytojo.

18. Kadangi įkvėpimas yra tai viršprigimtinis atsitikimas, įvykstantis viduje žmogaus, todėl apie jo buvimą arba nebuvimą kitiems žmonėms reikia klausties arba pačių įkvėptų knygų, tyrinėjant jų turinį ir privalumus, arba įkvėpto rašytojo, arba patirti nuo įkvėpimą davusiojo Dievo. Bet pačios knygos neduoda užtektinai įtikrinančio liudijimo apie savo įkvėpimą, ir veltui jo jieškojo protestantai įkvėptose knygose. Nei jų turinys, t. y. aprašyti stebuklai ir pranašystės, nei prakilnus jų mokslas, nei jų gerus jausmus sužadinanti kalba nėra toksai liudijimas, nes visupirma ne visose vietose tie dalykai vienodai randasi, arba gali buti lygiame laipsnyje daugelyje visai neįkvėptų knygų, ir galop jų apkainavimas daug priklauso nuo žmogaus pažiurų, o per tai vienas gali juos pripažinti įtikrinančiais, kitas gi visai ne. — Neužtenka ir paties įkvėpto rašytojo paliudijimo; nes nėra butinai reikalo, kad jis pats žinotu apie savo įkvėpimą; nors visai neužginčijame, kad šv. rašytojai bent dažniausiai buvo pamokyti ir įsitikrinę, kad Dievas per juos kalba. Bet įkvėpimas yra tai vidu-

jinis atsitikimas; tokiuose gi dalykuose žmogus gali be savo noro pasiduoti paklydimui, iliuzijoms, ir nors jis pats yra pamokytas ir teisingai tiki į savo įkvėpimą, negali jis vienok reikalauti, kad jo žodžiams tikėtu kiti be jokio abejojimo. Tikėjimas gi jo žodžiams taptu priverstinu tik tuomet, jei jis juos patvirtintu kokiuo stebuklu; bet tuomet jau prisidėtu paliudijimas Dievo, kurs tik vienas duoda galę daryti stebuklus. — Taigi, vien aiškus Dievo paliudijimas yra užtektinas priparodymas, kad koki nors knyga yra įkvėpta. Dievas yra įkvėpimo davėjas ir pirmasis šv. Knygų autorius; tiktai Jis, amžina Tiesa, duodamas liudijimą, negali nei paklysti, nei kitus įvesti į paklydimą. Tas Dievo paliudijimas apie įkvėpimo buvimą tuo labiaus yra reikalingas, kad mes turime įkvėpimo faktą priimti kaipo tikėjimo dalyką. Nėra vienok reikalo, kad Dievas duotu paliudijimą betarpiškai; gana jo liudijimo duoto per žmones, kurie savo pasiuntinystę buvo gavę tikrai nuo Dievo ir ją patvirtinę stebuklais. Toks paliudijimas negalėjo buti vėlesnis už Kristaus ir apaštalų laikus, turėjo buti paduotas Bažnyčiai sergėti draug su kitomis apreiškimo tiesomis ir rasties apreiškimo šaltiniuose, t. y. šv. Rašte ir tradicijoje. — Ir tikrai, kaip buvo augščiaus sakyta, jis yra išdalies pačiame šv. Rašte, pilnai gi Bažnyčios padavime, jos šv. tėvų raštuose. Ir Bažnyčia, reikalui atsiradus, savo neklaidingu nutarimu patvirtino, kad dieviškas paliudijimas apie šv. Knygų įkvėpimą buvo tikrai duotas, ir nurodė knygas, kurioms jis buvo duotas.

§ 4. Šv. Knygų Senojo Įstatymo kanonas pas žydus.

19. Šv. Knygos arba jų rinkinys, kaip matėme augščiaus (vz. p. 3), vadinasi k a n o n u, dėlto kad jose paduotos yra Dievo apreikštos tikėjimo ir pasielgimo taisyklės, o kiekviena atskira šv. Dvasios įkvėpta knyga, Bažnyčios neklystančiu nutarimu pripažinta kaipo toki ir šv. knygų rinkinin arba kanonan įtraukta, vadinasi *kanoniška*.

Kadangi šv. knygos buvo parašytos ne vienu laiku ir per tai nevisos yra visų priimtos, todėl, tyrinėdami jų surinkimo istoriją, mes kalbėsime atskirai apie kanoną Sen. Įstatymo pas žydus, apie kanoną S. Įstatymo pas krikščionis ir apie kanoną Naujojo Įstatymo.

Mozė savo iš Dievo įkvėpimo parašytas knygas sudėjo Sandoros šėtroje (Atk. 31, 24); tai ir buvo kanono pradžia. Jozuė pasakoja (Joz. 24, 26), kad jis savo veikalą („visus tuos žodžius“) parašęs „Įstatymo knygoje“, norėdamas regimai tuo pažymėti, kad jis savo knygą sujungęs su Mozės knygomis. Kitos istoriškos S. Įst. knygos, parašytos pirm Babylono nelaisvės, prasideda sujungimo žodeliu „ir“; iš to gi galima numanyti, kad ir jos buvo sujungtos į vieną rinkinį su pirmiaus parašytosiomis. Beto, tikrai žinoma kad žydai, rupestingai sergėdami savo šv. knygas, jau pirm Babylono vergijos turėjo šv. Rašto rinkinius, kaip

tai galima matyti iš sujungimo Dovido psalmių su Azafo psalmėmis, įvykusio žydų karaliumi esant Ezekijui (2 Kron. 29, 30), ir iš to paties karaliaus paliepimo surankioti Saliamono patarles (Pat. 25, 1), o taipogi iš gana tankaus minėjimo senesniųjų ir tai įvairių rašytojų žodžių pas jaunesniuosius, ką jie vargiai butu galėję daryti, neturėdami anųjų raštų rinkinio. Kokio vienok didumo buvo tie rinkiniai įvairiais laikais, šiandien vargu susekti.

20. Dabar žydai savo kanone turi tik 36 Sen. Įstatymo knygas, kurios paprastai vadinamos pirmojo kanono arba protokanoniškomis knygomis (ll. protocanonici), ir iš kurių, sujungdami kaikurias į vieną, jie daro dvidešimt dvi knygi, t. y. tiek kiek yra raidžių žydų alfabete. Kįla tat klausimas, kada ir kaip tas jų kanonas pasidarė? Kalbant apie žydų kanono atsiradimą, reikia visupirma atskirti senobės Palestinos žydai, kurių naminė kalba Kristaus laikais buvo aramaiška, nuo žydų apsigyvenusių Aleksandrijoje ir priėmusių sau graikišką kalbą. Taigi dabartinis pas žydus priimtas šv. knygų kanonas yra tas pats, kurį senobėje turėjo žydai palestiniečiai; tuotarpu kad aleksandrijiečiai žydai savo kanone turėjo truputį daugiaus šv. knygų, butent ne tik visas dabartinio žydų kanono knygas, taip vadinamas protokanoniškasias, bet dar ir *deuterokanoniškas* (antrojo kanono) knygas, kuriomis yra: Tobijo, Juditos, Išminties knyga, Ekleziastikas, Baruchas, 1 ir 2 Makabiejų, o taipogi knygų dalįs: Esteros 10, 4—16, 24; Danielio 3, 24—90 (Azarijo malda ir trijų jaunikaičių giesmė ugnies kakalyje); 13. persk. (Zuzanos istorija) ir 14. p. (pasakojimas apie Belį ir slibiną). Kaip vienok tuodu kanonu, žydų palestiniečių ir aleksandrijiečių, pasidarė, tikrų žinių nėra.

21. Palestiniečių žydų rinkinys vadinasi taipogi Ezdro kanonu, dėlto kad, anot padavimo, jį padaręs Ezdras, žydams sugrįžus iš Babylono vergijos. Nuomonė, kad Ezdras yra pirmojo žydų kanono autorius, remiasi ant šių priparodymų. Pas žydus visuomet šv. knygos buvo augščiausioje pagarboje, ir jų vertybės pripažinimas buvo pavestas ne bet kam, o tik tokiems žmonėms, kurie turėjo užsitikėjimą pas visą tautą. Kolei Dievas žydams siuntė pranašus, kurių reikšmė pas visus buvo kuodidžiausi, jie galėjo liudyti apie šv. knygų įkvėpimą; bet pranašų pareigos, kaip visi pripažįsta, pasibaigė Ezdro ir Neemijo laikais, ir paskutinis pranašas buvo Malakijas. Taigi priderėjo, kad Dievas pasirupintu, idant šv. knygos, duotos žydams ir turėjusios buti tolesniame laike svarbiausia jų tikėjimo ir pasielgimo taisykle, jau paskutinių pranašų dienose butu surinktos ir viešai apgarsintos ir tai tokių vyrų, kuriems negalima buvo netikėti. Tokiais gi vyrais anuo metu pas žydus buvo, kiek žinoma, tik Ezdras ir Neemijas. Tą sanprotavimą patvirtina liudijimai žydų tradicijos, kuri aiškiai sako, kad Ezdras galutinai užbaigęs šv. knygų rinkimą. Flavijus Juozapas rašo, kad knygų rinkinys, kurias visi žydai pripažįsta dieviškomis, paeinąs iš laikų Artakserkso I Longimano, kurs leidė Ezdrui ir Neemijui sutvarkyti religijinį žydų

gyvenimą. Seniausį gi liudijimą randame 2 Mak. 1, 13, kame pasakyta, jog Neemijas (per Ezdrą, kuriam religijinio žydų gyvenimo sutvarkymas buvo pavestas), „padaręs biblioteką, sunešė į ją iš kraštų Knygas (Mozės Įstat.), ir Pranašus (istoriškas ir pranašų knygas), ir Dovidą (psalmes), ir karalių gromatas (ir) apie dovanas (Ezdro knygas)“. Su žydų padavimu sutinka ir šv. tėvų liudijimai, kurie sako, kad Ezdras buvęs pirmojo kanono apgarsintojas (šv. Iren. šv. Jonas Auks. ir kiti).

22. Nors Ezdras teisingai skaitosi dabartinio žydų kanono surinkėju, vienok negalima pasakyti, jog jis jį taip užbaigęs, kad ne valia buvo pridėti prie jo naujų knygų. Tiesa, po Ezdro mirties Dievas nebesiuntė žydams daugiaus pranašų, bet nėra jokio pamato tvirtinti, buk Dievas nebedavęs taipogi jokio naujo apreiškimo ir įkvėpimo. Ištikrųjų gi ir paskiaus buvo parašytos dar naujos Dievo įkvėptos knygos, o kaikurios senesnės, Ezdrui nežinomos, buvo tuo laiku atrastos. Gali buti tik klausimas, ar tos paskiaus atsiradusios, dabar deuterokanoniškomis S. Į. vadinamos knygos visų žydų buvo priimtos ir skaitomos šventomis ir įkvėptomis, ar ne. Tikrai jos buvo draug su kitomis šv. knygomis žydų ellenistų (graikiškai kalbančių) arba aleksandrijiečių kanone, kurs, užtat atskyrimui jo nuo trumpesnio žydų palestiniečių kanono, vadinamas aleksandriniškuoju (canon alexandrinus seu hellenistarum). Tiesa, lig musų dienoms neužsiliko nei vienas Aleksandrijos žydų šv. Rašto kodeksas, bet graikiški šv. knygų egzemplioriai, vartojami pirmųjų amžių Bažnyčioje, buvo arba tie patįs, kuriuos ellenistai turėjo pirm savo atsivertimo, o priėmę šv. tikėjimą pasilaikė ir praplatino tarp krikščionių, arba iš anų perrašyti. Pirmųjų gi amžių Bažnyčios kodeksuose buvo tikrai visos Sen. Įstatymo knygos, kaip protokanoniškos, taip ir deuterokanoniškos.

23. Ar buvo deuterokanoniškos knygos skaitomos šventomis pas žydus palestiniečius, negalima su pilnu tikrumu pasakyti, bet yra nemaž priparodymų, kad bent kaikurios ištikrųjų buvo. Kad jos buvo Palestinoje tikrai žinomos, nėra ir abejonės. Tai galima matyti kad ir iš liudijimo Fl. Juozapo, kurs, kalbėdamas apie protokanoniškas Ezdro surinktas knygas, taip atsiliepia apie kitas: „Nuo Artakserkso viešpatavimo laikų lig musų dienoms buvo, tiesa, kaikurie dalykai parašyti, bet jiems nėra pripažįstama toki pat vertybė, kaip pirmiesiems, kadangi nebebuvo neabejotinos pranašų įpėdinystės“. Ekleziastikas minimas yra pačiame žydų talmude tokiuo pat budu, kaip kitos šv. Rašto knygos; Origeno laikais Barucho knyga dar tebebuvusi sujungta su Jeremiju; Tobijo ir Juditos knygomis naudojosi žydų mokslinčiai savo Midrašim'uose (komentoriuose), kaipo turinčiomis didžiausį svarbumą ir t.t. Beveik visos deuterokanoniškos knygos buvo parašytos ebraiška arba aramaiška kalba, todėl galima su nemažu tikrumu spėti, kad jos buvo parašytos ne kitur, kaip tik Palestinoje, o iš čia buvo nuneštos Aleksandrijon. Graikišką aleksandrijiečių šv. Rašto vertimą, kuriame buvo ir protokano-

niškos ir deuterokanoniškos knygos, ir Palestinos žydai laikė išpradžios didžioje pagarboje; tik kada tuo vertimu pradėta naudoties ir imti iš jo priparodymus apie išsipildymą mesianiškų pranašysčių Jėzuje, žydai permainė savo nuomonę apie tą vertimą ir jį visai atmetė, o sau pasidirbino kitus. Tas atmetimas pirmo graikiškų šv. knygų vertimo ir buvo regimai priežastimi atmetimo visų šv. knygų, kurių nebuvo Ezdro kanone, ir pasilikimo prie vienų protokanoniškųjų.

§ 5. Šventųjų Knygų Sen. Įstatymo kanonas pas krikščionis.

24. Naujame Įstatyme buvo priimtas Senojo Įstatymo kanonas ir tai platesnysis. Evangelistai ir Apaštalai, paduodami S. Įst. žodžius, naudojosi graikišku aleksandrijiečių vertimu, kuriame buvo visos knygos, t. y. protokanoniškos ir deuterokanoniškos, net ir tokiose vietose, kame jis šiek tiek skiriasi nuo ebraiško teksto. Jei suskaitysime N. Įstatyme visas iš Senojo paimtas vietas, tai atrasime, kad iš maždaug 350 tokių vietų daugiaus kaip 300 taip sutinka su aleksandrijiečių graikišku vertimu, kad aiškiai matosi iš ten jas paimtas esant; butent, Lukas, Morkus, Petras, Jokubas ir rašytojas gromatos į Žydus laikosi graikiško teksto visuomet, Povilas beveik visuomet, o Matas ir Jonas dažniausiai. Iš tokio gi jų pasielgimo teisingai išvedama, kad jie buvo priėmę visą graikišką aleksandrijiečių vertimą. Tolians, dauguma pirmųjų krikščionių buvo atsivertę žydai ellenistai, kurie žydų kalbos visai nebesuprato ir dėlto galėjo naudoties tik aleksandrijiečių vertimu; jei tat tame vertime butu buvusios draug su šventomis knygomis ir neįkvėptos, tai Apaštalai butu be abejonės tuos krikščionis persergėję, nes toks persergėjimas butinai buvo reikalingas; jie gi to visai nedarė, o pirmųjų amžių Bažnyčia, priimdama visas aleksandriniškojo kanono knygas, kaipo šventas, tuo pačiu paliudija, kad šventomis jas skaitė ir Apaštalai, pirmieji Bažnyčios vadovai. Galop didis panašumas kaikurių N. Į. tekstų su deuterokanoniškų knygų išsireiškimais stačiai parodo, kad ir tos deuterokanoniškos knygos buvo Apaštalams gerai žinomos ir jų priimtos.

25. Nei pas vieną iš apaštališkų tėvų nerandame pilno sąrašo šv. knygų, vienok iš nedaugelio užsilikusių jų raštų galima matyti, kad tarp knygų, kurias jie skaitė šventomis, buvo ir deuterokanoniškos. Taip pas Klemensą Rym. randame žodžius, paimtus iš Ekleziastiko, Išminties, Juditos ir iš deuterokanoniškos Esteros dalies. Ermas ima žodžius iš Ekleziastiko ir 2 Mak., Barnabas iš Ekli., o Polykarpas iš Tobijo.

Jei peržiurėsime Bažnyčios tėvų ir rašytojų veikalus antrame ir trečiame šimtmetyje, atrasime, kad jie visas aleksandrijiečių kanono knygas skaitė šventomis ir naudojosi jomis, nepažymėdami jokio skirtumo tarp protokanoniškų ir deuterokanoniškų. Taip gi darėsi ne vienoje kokioje bažnyčioje, bet visose, ku-

rių skaitliuje buvo pačių apaštalų įsteigtos, taigi stačiai iš jų ėmusios visą savo mokslą. Tatgi Rymo bažnyčioje, be minėtųjų Klemenso ir Ermo, galima dar išvardinti Ipolitą, kurs taip-pat aiškino deuterokanoniškas Danielio dalis, kaip ir protokanoniškas, o beto naudojosi ir kitomis deuterokanoniškomis knygomis. Galijos bažnyčioje tą pat daro Ireniejus. Afrikos bažnyčios kanoną ir kitų, kuriose buvo vartojama lotyniška kalba, galima patirti iš pirmo lotyniško šv. Rašto vertimo, taip vadinamos Italės, kurioje yra visos Sen. Įstatymo knygos, o taipogi iš raštų Tertuliono ir šv. Kipriono. Rytų bažnyčių liudytojais apie deuterokanoniškų knygų priėmimą yra „Dvylikos apaštalų mokslas“, šv. Atenagoras Aten., šv. Klemensas Aleksand., ypač gi Origenas, kurs aiškiai išrodinėja deuterokanoniškų knygų svarbumą, ginčydamos su tais, kurie apie jas turėjo abejones.

26. Ketvirtame ir penktame šimtmetyje ne tik visi žymesnieji Bažnyčios tėvai ir rašytojai vartoja savo raštuose deuterokanoniškas knygas, kaipo įkvėptas, bet iš anų laikų turime jau šv. knygų sąrašus arba katalogus, padarytus vyskupų susirinkimuose, Iponoje, Kartaginoje, o net ir anais amžiais parašytus kodeksus, Vatikanišką, Sinaitišką, Aleksandrinišką ir Efremo, taipogi šv. Rašto vertimus į etiopų ir armėnų kalbas, kuriuose randasi visos Sen. Įstatymo knygos, kaip protokanoniškos, taip ir deuterokanoniškos. Bažnyčios tikėjimas apie deuterokanoniškas knygas pasirodo dar iš piešinių, kuriais krikščionis anais laikais pagražindavo savo grabus, bažnytinius indus ir tt.; tuose gi piešiniuose dažnai įvaizdinamos yra ypatos ir atsitikimai, apie kuriuos kalba tik deuterokanoniškos knygos.

Jei kaikurie, labai neskaitlingi rašytojai pradeda tuo laiku abejoti ir regisi nepripažįstą deuterokanoniškų knygų šventumo, tai artesnis į jų veikalus ir į aplinkybes, kuriose rašė, įsižiurėjimas parodo, kad jie kalba ne apie kanoną pas krikščionis priimtą, bet pas žydus, arba kad jie pasilieka po žydų kanono įtekme.

27. Ir paskesniais amžiais visa Vakarų ir Rytų Bažnyčia, o net ir atsiskyrę nuo Bažnyčios klaidžiatikiai turi savo kanone visas Sen. Įstatymo knygas. Tą tai platesnį šv. knygų kanoną patvirtino Bažnyčia savo viešu nutarimu visupirma Florencijos susirinkime, o paskiaus Tridento, kame vyskupai rupestingai dalyką ištyrę ir apsvarstę, pirmame savo dogmatiškame nutarime (sess. 4. De canonicis Scripturis) išskaitė visas Sen. Įstatymo knygas, taip kaip jos nuo seniausių laikų katalikų Bažnyčioje buvo pripažintos, atskirdami nuo Bažnyčios vienybės kiekvieną, kaipo klaidžiatikį, „kurs jų visų su visomis jų dalimis, kaip katalikų Bažnyčioje paprastai buvo skaitomos ir randasi senos Vulgatos išleidimuose, nepripažintu šventomis ir kanoniškomis“. O Vatikaniškas susirinkimas tą nutarimą, nors jau gana aišku, bet neužbaigusį labi kaikurių apie deuterokanoniškas knygas ginčų, išnaujo dar patvirtino, aus jį paaiškindamas tokiuo budu: „Jei kas ištisų šv. Rašto knygų su visomis jų dalimis, kaip jas išskaitė šv. Tri-

dent. synodas, nepriimtu už šventas ir kanoniškas, arba sakytu, kad jos nėra dieviškai įkvėptos, tas tebuna atskirtas“ (Constit. de fide, can. 4. de revel.).

Protestantai, prieš kuriuos visupirma buvo atkreiptas Trid. susir. nutarimas, sekdami savo mokytojus, Liuterį ir kitus, deuterokanoniškoms knygoms nepripažįsta lygios vertybės su protokanoniškomis ir vadina jas apokryfinėmis, vienok talpina savo Biblijų išleidimo gale, kaipo naudingas skaityti. Tik kaikurie protestantų skyriai nepripažįsta toms knygoms jokios vertybės, dargi vadina jas pragaištingomis ir visai jų nededa į savo Biblijos išleidimus, bet daro tai ne kokiais nors prirodymais pertikrinti, o tik iš katalikų neapykantos.

Atsiskyrę nuo katalikų Bažnyčios graikai ilgą laiką skaitė deuterokanoniškas knygas šventomis ir įkvėptomis, kaip ir protokanoniškas. Tik paskutiniuose dviejuose šimtmečiuose pradėjo pasiduoti protestantų įtekmei. Pas graikų teologus dabar yra tame dalyke žymus svyravimas, o jų dauguma jau regisi esanti deuterokanoniškoms knygoms priešinga ir tokiuo budu atmetanti jų pačių bažnyčios pripažintą ir amžiais užsilaikiusį mokslą.

Toliaus dar tuo pačiu keliu nuėjo Rosijos bažnyčia. Ji taip-pat permainė savo mokslą apie deuterokanoniškas knygas Sen. Įstatymo, vedama savo teologų, pasidavusių protestantų įtekmei. Rusų bažnyčioje regisi dabar nebėra jokio abejojimo: ji stačiai vadina deuterokanoniškas S. Įst. knygas apokryfinėmis ir taip moko savo teologijose ir net savo katekizmuose.

§ 6. Naujojo Įstatymo šv. Knygų kanonas.

28. Išganytojas skelbė savo dievišką mokslą vien gyvu žodžiu ir taip-pat liepė daryti savo apaštalams ir mokytiniams, sakydamas: „Eidami į visą pasaulį, apsakinėkite Evangeliją visam sutvėrimui“ (Mk. 16, 15). Jie, paklusnus Mokytojo žodžiams, ėjo iš krašto į kraštą, iš vieno miesto kitan, apsakojo visur Gerą Naujieną, patvirtindami savo kalbą stebuklais, įtikėjusius į Kristų ir priėmusius jo mokslą krikštijo ir iš tų darė pirmas krikščionių draugijas. Taip tat paprastu ir nuolatiniu Evangelijos praplatinimo budu iš Kristaus parėdymo buvo skelbimas gyvu žodžiu; ir tikėjimas į Kristų platinosi per apsakojimą, ką ir šv. Povilas išreiškė, kada sakė: „Tikėjimas iš apsakojimo“ (Rym. 10, 17). Ir tiktai tuo keliu galėjo Evangelija trumpu laiku tapti žinoma visose Rymo valstijos dalyse, pasiekti žmones ne tik mokytus, bet ypač visą daugybę bemokslių, beturčių, kurie kasdieninio gyvenimo rupesčiuose paskendę kitaip nebutu jos nei jieškoję, nei radę. Bet Išganytojas, liepdamas apsakoti gyvu žodžiu, neužgynė apaštalams, reikalui atsiradus arba didesnei žmonių naudai, dėti apsakojamą mokslą į raštus. Taigi, su laiku, nors nelabai greitai, pradėjo atsirasti knygos, turinčios savyje didesnę ar mažesnę Kristaus mokslo dalį, apaštalų ir jų mokytinių iš Dievo įkvėpimo parašytos ir išpradžios ne visai Bažnyčiai paskirtos, bet jos dalims. Pirmieji krikščionys su didžiu rupestingumu rinko tas knygas, ir kiekviena bažnytinė draugija stengėsi turėti jų kuodaugiausiai. Jau prie gyvos apaštalų galvos buvo padaryti pirmi tokie rinkiniai, o jų vieną nežinomo, tiesa, didumo, turintį savyje bent kaikurias Povilo gromatas, mini šv. Petras (2 Petr. 3, 16). Baigiantis pirmajam ir prasidedant antrajam

šimtmečiui įvairios bažnyčios turėjo įvairius rinkinius, ir nors neviename iš jų nebuvo dar visų N. Įstatymo raštų, bet nebuvo taipogi neivienos dabartinio kanono knygos, kuri jau tuomet nebutu buvusi žinoma kurioje nors bažnyčioje.—Negana to, kad tos knygos buvo renkamos, bet dar jas priimdavo, kaipo turinčias dievišką autoritėtą, kaipo Dievo įkvėptas ir lygias tame dalyke S. Įstatymo knygoms. Tai pasirodo iš pirmųjų apaštalų įpėdinių raštų, kurie iš anų paimtus žodžius mini tokiuo pat budu, kaip ir įkvėptas Sen. Įstatymo knygas, stato vienas šaly kitų kaipo lygias, dalina į „Evangeliją ir Apaštalą“, sekdami padalinimą S. Įstatymo į „Įstatymą ir Pranašus“, arba stačiai vadina jas Dievo įkvėptomis, kaip pvd. Klemensas Rym., kurs tvirtina, kad Povilas Dievo įkvėptas, parašė Korintiečiams apie save, apie Kėfą ir apie Apollį.

29. Krikščionis priimdavo kaipo šventas, žinoma, ne visas knygas, paduodančias ši-tą iš Kristaus mokslo, bet tiktai tokias, apie kurias buvo įsitikrinę, kad jos ištiesų buvo iš Dievo įkvėpimo parašytos. Tame dalyke žiurėta, ar knygos autoriumi yra tikrai apaštalas, arba ar ji yra bent patvirtinta kurio nors apaštalo. Toks pertikrinėjimas buvo iš vienos pusės labai reikalingas, dėlto kad draug su šventomis knygomis pradėjo tuojau atsirasti raštai, kad ir panašųs savo turiniu į anasias, bet parašytos žmonių, neturėjusių Dievo įkvėpimo; iš antros gi pusės ne visur, ypač tolimesnėse ir mažesnėse bažnyčiose, pigu buvo iškarto gauti reikalingus paliudijimus. Dėl to tai net apie kaikurių tikrai įkvėptų knygų vertybę vienoje-kitoje bažnyčioje buvo abejojama per trumpesnį ar ilgesnį laiką, juo labiaus, kad sulyginant gana vėlai ir apie patį jų buvimą patirdavo. Tas iš Dievo įkvėpimo parašytas N. Įst. knygas, apie kurias kaikuriose bažnyčiose ilgiaus abejota dėlei stokos reikalingų paliudijimų ir tik vėliaus pas visus priimta, atskirdami nuo tų, kurios gana veikiai visur tapo žinomos ir priimtos, dabar vadiname deuterokanoniškomis N. Įst. knygomis. Jomis gi yra Gromata į Žydus, visuotinoji gromata šv. Jokubo, 2. grom. šv. Petro, 2. ir 3. grom. šv. Jono, visuotinoji gromata šv. Judo, šv. Jono Apreiškimas, ir dalis: Mt. 1. ir 2. perskyrimas, Mk. 16, 9-20, Lk. 22, 43-44 ir Jo. 8, 2-12.

30. Arčiaus įsižiurint, kaip darėsi kanonas N. Įst. knygų, galima patėmyti, kad jau apaštališkųjų ir pirmosios antrojo šimtmečio pusės tėvų nors ir neskaitlingai užsilikusiuose raštuose buvo vartojamos visos N. Įst. knygos, atskyrus tik keturias nedideles gromatas: į Filemoną, 2. ir 3. Jono ir Judo. Pradedant gi nuo antrosios 2. šimtmečio pusės jau atskiros bažnyčios turi gana pilnus kanonus. Didžiausį knygų rinkinį randame Rymo bažnyčioje, nes jame, kaip pasirodo iš Muratorio sąrašo ir Ermo veikalėlio: Ganytojas, buvo visi N. Įst. įkvėpti raštai, atskyrus grom. į Žydus ir 2. Petro; bet buvo taipogi čionai priimta, tiesa kaipo abejotina, viena nekanoniška knyga, šv. Petro Apreiškimas

PASVALIO RAJONO CENTRINĖ BIBLIOTEKA 6-C 737

(Apocalypsis Petri). Baigiantis 2. ir prasidedant 3. amžiui, Afrikos bažnyčioje dar nebuvo vartojama grom. į Žydus, Jokubo ir 2. Petro, nors Tertulionas liudija, kad grom. į Žydus buvusi kaikuriose bažnyčiose tuo laiku jau priimta. Toks pat beveik kaip Afrikos buvo kanonas Galijos bažnyčioje, tik jame dar truko Judo grom., bet buvo viena nekanoniška knyga, Ermo Ganytojas. Taigi sudėdami į vieną vietą įvairių Vakarų bažnyčių kanonus, randame, kad čia buvo priimtos kaipo dieviškos visos N. Įst. knygos, atskyrus tik 2. Petro, o su jomis ir dvi neįkvėpti, kuriedvi paskiaus, patyrus apie tikrą jų pradžią, iš kanono išmesta. Pilną kanoną pirmą kart randame, prasidedant 3. šimtmečiui, Aleksandrijos bažnyčioje, kaip tai parodo raštai Klemenso Aleks., ypač gi Origeno, kurs visàs ir tiktai vien dabartinio kanono knygas pripažįsta šv. Raštu. Truputį vėliaus to paties 3. amžio pabaigoje Euzebijus Cezarėjietis paduoda tuo metu viešpatavusias nuomones apie įvairius knygų skyrius; taigi jis atskiria raštus, kurie visų yra priimami kaipo šventi (ὁμολογούμενα), ir prie kurių priklauso beveik visos dabartinio kanono knygos, toliaus raštus, apie kuriuos dar tebėra vedami ginčai, bet kurie daugumos yra priimami (ἀντιλεγόμενα), jais gi yra likusios musų kanono knygos, ir galop raštus, visų stačiai atmetamus (νόθα), arba dėlto kad jie nėra įkvėpti arba kad priegtam turi dar savyje ir klaidingą mokslą.

31. Paskiaus 4. šimtmetyje Rytuose sukilsta vėl didesnės abejonės apie kaikurias deuterokanoniškas N. Įst. knygas. Tiesa, Aleksandrijos ir Kypro bažnyčiose pasilieka pilnas kanonas, bet Palestinoje ir Kapadokijoje nerandame tarp šv. knygų šv. Jono Apreiškimo, o Antiokijoje dar ir keturių mažesniųjų gromatų: 2. Petro, 2. ir 3. Jono ir Judo. Vienok tos abejonės neilgai tęsiasi ir sekančiuose amžiuose jos visai pasiliauna; nes dar pirm Truleniškojo synodo (680 m.), kada viešai apgarsinta Afrikos susirinkimų priimtas šv. Knygų sąrašas, beveik visos Rytų bažnyčios jau turėjo vienodai pilnus kanonus. — Vakarų bažnyčiose jei dar ir buvo kaikur šiokios tokios abejonės apie šv. Knygų skaitlių 4. šimtmetyje, tai vėliaus nebeliko jų nei žymės, ir toks dalykų stovis pasiliko lig reformacijai. Prasidėjus gi ginčams apie deuterokanoniškų knygų vertybę 16. šimtmetyje, Tridento susirinkimas iškilmingai patvirtino seną tikėjimą apie visų, kaip S. taip ir N. Įstatymo knygų įkvėpimą ir jų dieviška vertybę.

Protestantai vedė ir veda ginčus toliaus. Liuteris, išradęs visai naują įkvėpimo kriterija, butent ypatišką vidujinį įsitikrinimą, sakė, kad jis nerandąs evangeliškos ir apaštališkos dvasios Apokalypsyje; tokią pat nuomonę jis turėjo apie grom. į Žydus, Judo ir ypač Jokubo; taigi visas tas knygas jis patalpino atskirai, savo Biblijos vertimo gale. Paskesnieji Liuterio mokytiniai pripažindavo šv. Raštu kokį laiką tik protokanoniškas knygas (ὁμολογούμενα), atmesdami kitas 7, kaipo apokryfus. Pas Zvinglio ir Kalvino pasekėjus pasiliko katalikų Bažnyčios kanonas, o pradžioje 17. šimtmečio sugrįžo prie jo ir Liuterio pasekėjai. Dar paskesniuose laikuose daug protestantų, pasidavę racionalizmui, atmetė visai šv. Knygų

įkvėpimą, o per tai nebegali buti ir kalbos pas juos apie kanoną tikroje to žodžio prasmėje. — Graikų ir Rosijos atsiskyrusios bažnyčios savo kanonuose turi visas N. Įstatymo knygas.

Apie apokryfus ir prapuolusias knygas. a) Apokryfas, graik. ἀπόκρυφον, reiškia tą pat, ką ir slaptingas, paslėptas. Tuo vardu senobėje pas graikus stabmeldžius vadindavo knygas, kuriose buvo surašytos jų tikybinės paslaptis, žinotinos vieniems jų kunigams (ἀπόκρυφα βιβλία). Nuo šv. tėvų laiko apokryfais pradėta vadinti knygas, kurios iš atžvilgio į savo antrašą ir turinį gali buti pigiai paskaitytos šventomis ir tikrai kaipo tokios buvo kaikurių priimamos, nors ištiesų jos nėra įkvėptos. Vienų iš jų vardai ir turinys paimta iš S. Įstatymo, kitų gi iš Naujojo, todėl atskiriame apokryfus S. Įst. ir apokryfus N. Įstatymo. Tarp S. Įst. apokryfų paminėtini yra: *3. ir 4. Ezdro knyga* ir *Manaso karaliaus malda*, parašytos 2. ar 1. šimtmetyje pirm Kristaus gimimo, kurios kaipo priedas spausdinamos yra Vulgatos išleidimuose; toliaus *151. Dovido psalmė*, *18 Saliamono psalmių*, *3. ir 4. Makabiejų knyga*, parašytos taipogi pirm Kristaus gimimo; žymiai vėliaus buvo parašytos *Enoko knyga*, *Mozės užžengimas*, *Mozės apreiškimas* ir didelė daugybė kitų jokios vertybės neturėjusių raštų.

Iš N. Įstatymo apokryfų vertos yra paminėjimo visupirma taip vadinamos bažnytinės knygos (libri ecclesiastici), kurios buvo didžioje pagarboje pas šventuosius tėvus ir šiandien gali dar buti naudingos, nors jos nėra įkvėptos. Tokios gi yra: *Musų Viešpaties gromata į Abgarą Edesos karalių*, *Liturgijos Petro*, *Jokubo*, *Mato ir Morkaus*, *Dvylikos apaštalų mokslas*, *Apaštalų konstitucijos ir kanonai*, *Evangelija pagal žydus arba nazarėjus*, *šv. Povilo gromatos į Laodikijiečius*, *3. į Korintiečius*, *į Seneką ir Senekos į Povilą*, *šv. Barnabo gromata*, *šv. Klemenso Rym. 1. grom. į Korintiečius*, *Ermo Ganytojas*.

Daug daugiaus vienok buvo tokių apokryfų, kurie niekuomet nei jokio svarbumo neturėjo Bažnyčioje. Tarp maždaug 50 įvairių apokryfinių Evangelijų, kurių vardai minimi šv. tėvų raštuose, labiausiai gal panaši į kanoniškasias *Evangelija pagal Petrą*; kitos gi nebutus dalykus pasakoja arba apie Kristaus užgimimą ir jaunystę, arba apie jo kančią ir nužengimą į pragarą (Limbą). Buvo dar apie 18 „Apaštalų darbų“, truputį mažiaus įvairių gromatų ir Apreiškimų, tarp kurių minėtinas *Petro Apreiškimas*, kurs kaipo abejotina knyga buvo kokį laiką Rymo bažnyčios kanone.

b) Šv. Rašte paminėta yra nemaža knygų, parašytų pranašų ir kitų šv. ypatų, kurios vienok lig musų dienoms neužsiliko, todėl ir vadinasi p r a p u o l u s i o m i s. Jų skaitlinje galėjo buti kaikurios parašytos iš Dievo įkvėpimo, bet ir tos regimai turėjo tikslą laikinį, jam gi pasibaigus, Dievas leidė, kad ir pačios knygos prapultu.— S. Įstatyme šie yra minimi raštai: 1) *Viešpaties karių knyga*, liber bellorum Domini (Num. 21, 14), 2) *Teisiųjų knyga*, liber justorum (Jos. 10, 13; 2. Reg. 1, 18), 3) *Knyga žodžių apie Saliamono dienas*, liber verborum dierum Salomonis (3. Reg. 11, 41), 4) *Knyga žodžių apie Judos karalių dienas*, liber verborum dierum regum Iuda (3. Reg. 14, 29 etc.), 5) *Knyga žodžių apie Izraelio karalių dienas*, liber verborum dierum regum Israel (3. Reg. 14, 19 etc.), 6) keletas pranašų knygų, keletas Saliamono veikalų, iš viso gi 21 knyga.

Iš N. Įstatymo pasirodo, kad be skaitomų dabartiniame kanone buvo dar parašytos kaikurios knygos, šiandien pražuvusios, kurios vienok galėjo buti įkveptos. Anot beveik visų priimtos nuomonės neužsilikę lig musų dienoms trįs šv. Povilo gromatos: *trečia gromata į Korintiečius*, parašyta pirm dviejų kanoniškųjų (1 Kor. 5, 9; 2 Kor. 10, 9), dar *viena gromata į Pilypiečius* (Pilyp. 3, 1) ir *gromata į Laodikijiečius* (Kol. 4, 16).

§ 7. Ebraiškas tekstas Senojo Įstatymo.

32. Šv. Raštas buvo parašytas ne visas viena kalba, bet trimis, nes vienos jo dalies pirmutinė kalba buvo ebraiška, kitos chaldaiška, o trečios graikiška. Dauguma S. Įst. knygų buvo pa-

rašyta ebraiškai, ir tas jų tekstas užsiliko lig musų dienoms. Iš chaldaiškai parašytų užsiliko tik nedidelės knygų dalis: 1 Ezdr. 4, 7—6, 18; 7, 12—26; Jer. 10, 11; Dan. 2, 4—7, 28. Ebraiškai ar chaldaiškai buvo parašytos deuterokanoniškos knygos: Tobijas, Judita, Baruchas, Ekleziastikas, pirmoji Makabiejų, deuterokanoniškos dalis Danielio ir Esteros ir Evangelija pagal Matą; bet jų pirmasis tekstas pražuvo, liko tik vertimai. Galop graikiškai buvo parašyta: Išmintis, antroji Makabiejų ir visos N. Įst. knygos, atskyrus šv. Mato Evangeliją.

33. Ebraiška kalba yra viena iš tų, kurias mokslo vyrai vadina sėmitiškomis, dėlto kad jomis kitados šnekėjo tautos, kilusios iš Noės sunaus, Sėmo, turėjusios savo lopšiu Senaaro slėnį netoli Persiškos užtakos ir iš čia pasiplėtusios į vakarus. Taigi seniausiuose laikuose sėmitiškos kalbos buvo vartojamos toje Azijos dalyje, kurios ribomis rytų pusėje yra upė Tigras, vakaruose Tarpžemė jura, šiaurėje Armėnijos kalnai ir pietuose pietinė Arabija; o iš čia jos buvo nuneštos Etiopijon, į šiaurinę Afriką ir į kaikurias Tarpžemės juros salas. Trįs buvo svarbiausios sėmitiškų kalbų šeimynos. Aramaiškų, kietų ir mažai išdailintų kalbų šeimyna buvo vartojama pas tautas, kilusias iš Aramo ir gyvenusias Syrijoje, Mezopatamijoje ir Babylonijoje. Ji apėmė syrišką ir babyloniską, arba kaip ji paprastai vadinama, chaldaišką kalbą, taipogi samarijiečių tarmę, gal dar asyrijiečių ir kaikurias kitas. Arabiškos šeimynos kalbos, kurios atsižymi savo žodžių ir formų senumu, įvairumu ir dailumu, buvo prasiplatinusios pas pietinius gyventojus. Trečioji šeimyna vadinama kanaaniška užima vidurį tarp aramaiškos ir arabiškos kaip iš atžvilgio į vietą taip ir į savo privalumus. Prie jos priklausė Fenikijiečių kalba draug su puniškaja tarme ir ebraiška kalba (hebraicus sermo), kuria buvo parašytas šv. Raštas, ir iš kurios paskiaus pasidarė tarmės Talmudo ir rabinų arba nauja ebraiška. Pats ebraiškos kalbos vardas buk esąs padirbtas iš žodžio *'ibri* (transitor, (ὁ περάτης), nes taip vadinę Kanaano gyventojai Abraomą, atėjusį pas juos iš už upės (Jordano), ir tas vardas pasilikęs visai iš Abraomo kilusiai tautai, kuri pati save vadindavo Izraėlitais nuo patriarko Jokubo, turėjusio taipogi Izraėlio vardą; nuo tautos gi perėjęs vardas ir ant jos kalbos, nors ji nebuvo naujai atnešta, bet buvo ta pati kanaaniečių kalba, pasisavinta ateivio Abraomo ir jo ainių.

34. Apie tai, kaip ebraiška kalba lavinosi ir dailinosi, nėra jokių tikrų žinių. Jau Mozės parašytose, taigi seniausiose, kokias turime, knygose ji pasirodo visai tobula, taip kad galima spėti, jog ir pirmiaus ji buvo ilgai vartojama raštuose. Beveik ant to paties tobulumo laipsnio ta kalba pasiliko lig Babylono nelaisvei, o net dar kokį laiką ir po jos, nors pas vėlesnius rašytojus po truputį pradeda jausties aramaiškos kalbos įtekmė. Reikia gi žinoti, kad jau nuo 8. šimtmečio aramaiška kalba buvo pradėjusi labai platinties pas tautas, gyvenusias kaimynystėje su Babylonija ir turėjusias su ja prekybos ir kitokius santikius; paskiaus ji tapo net oficiališka kalba plačios Persų valstijos. Kada žydų

dauguma buvo nugabenta Babylono nelaisvėn, jie ten savo kalbos neužmiršo; bet atkeltos Palestinon ir apgyvendintos žydų vietoje aramaiškos kilmės tautos greitu laiku primetė savo kalbą visai neskaitlingiems žydams, išvengusiems nuvedimo Babylonan, ir padarė aramaišką kalbą viešpataujančia visoje Palestinoje. Sugrįžę vėliaus iš Babylono vergijos ištremtieji žydai, nors ir tebemokėjo ebraiškai, bet, budami visai neskaitlingi, nebeįstengė sugrąžinti savo kalbai viešpatavimo tėvynėje; ir nors dar gana ilgai rėmėsi sena ebraiška kalba su aramaiškaja, bet galop turėjo visai pasiduoti savo pergalėtojai. Kadangi vienok ta chaldėjiečių atnešta aramaiška kalba įgavo žydišką varsą, todėl ji yra vadinama taipogi syro-chaldaiška. Tik žydų raštuose vartojama buvo dar gana ilgą laiką ebraiška kalba, nors ir turėjusi savyje nemaž aramaizmų. Nuo Makabiejų laikų ebraiška kalba pas žydus darosi beveik visai nebežinoma; ji pasilieka tik šv. Knygose ir liturgijoje, o žydai, ją minėdami, vadina ją šventaja kalba *(lašon kodeš)*.

35. Raidės dabar žydų raštuose randamos nebe tos pačios, kurios buvo gilioje senobėje. Tos dabartinės raidės vadinasi keturkampiu raštu *(k'thab m'ruba)* arba asyriškuoju *(k. ašurith)*; jos pradėjo platinties tarp žydų draug su chaldaiška kalba nuo Babylono nelaisvės laikų; dargi yra padavimas, kad Ezdras visą šv. Raštą perrašydinęs tomis raidėmis. Seniaus pas žydus buvo fenikijiškos raidės, dėlto taip pavadintos, kad jas mokslo vyrai visupirma pažino iš užsilikusių lig musų dienoms fenikijiečių pinigų ir antrašų. Tomis tat raidėmis visupirma buvo parašytos šv. Knygos. Kad ištikrųjų permaina raidėse pas žydus įvyko, pasirodo ne tik iš dabar atrastų senobės paminklų, rašytų pirm Babylono nelaisvės senomis raidėmis, bet ir iš to, kad žydiškame šv. Rašto tekste atrandame perrašinėtojų per neįsižiurėjimą pakeistas vienas raides kitomis ir netik tas, kurios labai panašios yra tarp savęs dabartinėje rašyboje, kaip *beth* ir *kaf* arba *daleth* ir *reš*, bet taipogi ir visai nepanašias kita į kitą, kaip *iod* ir *šin*, kurios vienok buvo panašios senobinėje rašyboje ir regimai buvo perrašinėtojų jau tuomet sumaišytos, kada visas šv. Raštas tebebuvo rašomas senaja rašyba.

36. Reikia dar priminti, kad žydai, kaip ir visi sėmitai, rašydavo tik pusbalses ir priebalses (consonantes) ir tiktai retai balsėms pažymėti vartodavo raides *alef*, *vav*, *jod*. Kolei kalba tebebuvo gyva, žodžių ištarimas ir be balsių buvo gerai žinomas; bet kada pradėta ją užmiršti, tikras žodžių ištarimas darėsi kaskart sunkesnis, labiaus abejotinas: jį žinojo tik iš padavimo. Tiesa, dabartiniame tekste balsės pažymėtos yra taškeliais ir bruoželiais, bet tie balsių ženklai buvo išrasti tiktai 6. ir 7. šimtmetyje po Kr., o lig tam laikui galėjo buti jau visai užmirštas kaikurių žodžių tikras ištarimas, o per tatai ir prasmė; nes tos pačios raidės su vienomis balsėmis gali reikšti vieną dalyką, o su kitomis visai ką kitą; pvd. žodis sudėtas iš trijų raidžių *DBR* gali turėti gana įvairias prasmes, žiurint į tai kokias padėsime balses;

taip *DaBaR* reiškia kalbą, žodį, *DeBeR* — mirtį, *DaBeR* — kalbėk, *DoBeR* — ganyklą ir tt. — Taigi tyrinėjant ebraiško teksto stovį, reikia atsižvelgti ir į tas permainas, kurios galėjo su laiku jan įsibrukti per raidžių permainymą ir dėlei balsių nepažymėjimo senobiniuose kodeksuose.

37. Galop senobėje ebraiškas tekstas buvo rašomas be jokių pertrukių, be padalinimo į žodžius ir sakinius; be to turėjo kaikuriuos sutrumpintai parašytus žodžius; per tat dabar esantis raidžių paskirstymas į žodžius, žodžių į sakinius ir kaikurių žodžių skaitymas nevisuomet sutinka su seniaus randamu padalinimu ir skaitymu. Todėl norint sujieškoti tikrą šv. Rašto prasmę ir turint pamatuotą abejonę apie dabartinio teksto tikrumą, reikalui esant, galima atsitraukti nuo priimto žodžių ištarimo ir padalinimo ir laikyties kitokio.

38. Šv. Rašto autografai, rašyti pačių įkvėptųjų vyrų, pražuvo labai seniai, ir šv. Knygos užsiliko lig musų dienoms tik apografuose, kurie išpradžios buvo perrašyti iš autografų, paskiaus gi per ilgus amžius buvo kartkartėmis perrašinėjami vieni iš kitų; taigi dabar esantįs kodeksai yra tai apografai, padaryti sulyginant neperdaug senuose amžiuose.

Nors šv. Rašto tekstas buvo daug sykių perrašinėjamas, vienok pasiliko, apskritai sakant, nepagadintas. Dievo Apveizda laikė šv. Knygas ypatingoje globoje, kad į jas neįsibruktu klaidos, paliečiančios svarbiausią jų dalį, t. y. tikėjimo ir doros mokslą; o ir patįs žmonės rupestingai jas sergėjo nuo pagadinimo, kadangi tikėjo, kad jos yra šventos, Dievo įkvėptos, per tai gi didžiausios pagarbos vertos. Tečiaus neužsiliko šv. Raštas liuosas nuo visų paklydimų. Per ilgus amžius nekartą perrašinėjant, atsirado jame kaikurie menki pasirikimai ortografiški, gramatiški ir kiti, nepaliečiantįs vienok jo substancijos.

Kas per ilgus amžius daroma buvo šv. Knygų tekstui užlaikyti ir nuo paklydimų apsaugoti, galima pažinti iš jo istorijos, kuri paprastai dalinama yra į penkis periodus.

39. Pirmas periodas apima laiką nuo šv. Knygų atsiradimo lig jų surinkimui Ezdro dienose. Jau pirmieji šv. Rašto perrašinėtojai neišsisergėjo savo darbe visų žmonių prigimčiai paprastų netobulybių ir įvedė į tekstą kaikurias klaidas. Taip matome dabartiniame tekste, kad tų pačių ypatų ir vietų vardai nevisur yra vienodai parašyti, tos pačios skaitlinės, atkartotos įvairiose vietose, kaikada žymiai skiriasi tarp savęs. Regimai perrašinėtojai išdalies norėdami pataisyti, kas jiems rodėsi klaidinga, savarankiškai darė mažas permainas, išdalies gi nuovargio priveikti praleisdavo žodžius, įdėdavo nereikalingus, vietoje vienų parašydavo kitus, negerai įsižiurėję į raides pakeisdavo vienas kitomis. Bet anuo laiku nesunku buvo bent kiek didelesnius paklydimus veikiai pasergėti ir pataisyti, visupirma dėlto, kad pati ebraiška kalba buvo ir perrašinėtojams ir skaitytojams suprantama; priegtam Mozės knygų autografas buvo ilgą laiką laikomas šaly sandoros Skrynios, o su juomi gal ir kitų knygų autografai,

taigi buvo su kuo perrašytus naujus kodeksus palyginti ir pagal ką pataisyti. Todėl ir be Dievo Apveizdos, kuri šv. Knygas juk ir anuomet sergėjo, jos galėjo vien žmonių rupesniu užsilaikyti liuosos nuo žymesnių paklydimų, ypač gi tokių, kurie butu palietę tikėjimo ir doros mokslą. Bet kad jau tame pirmame periode nebuvo išvengta visų ir mažesnių, augščiaus paminėtų klaidų, pasirodo iš to, kad tokias pat ir tose pačiose vietose randame jau seniausiame graikiškame vertime, o taipogi palygindami ebraišką tekstą su taip vadinamu Samarijiečių Pentateuchu.

Samarijiečių Pentateuchu vadinasi penkių Mozės knygų ebraiškas tekstas, parašytas ne keturkampiu raštu, bet senobinėmis panašiomis į fenikijiečių raidėmis, ir vartojamas pas Samarijoje gyvenusią tautą. Buvo tai tauta, pasidariusi čionai iš Izraėlio liekanų, kada dauguma jų brolių nuvesta tapo Asyrijos nelaisvėn, susimaišiusių su kitomis tautomis, atsiųstomis iš Asyrijos į ištremtųjų vietas. Nors atsiųstieji buvo pagonis, bet apsigyvenę Samarijoje jie priėmė vietinį tikėjimą, skaitė save vieno tikrojo Dievo išpažintojais ir turėjo Mozės Pentateuchą, o taipogi Jozuės knygą, nors ir labai sugadintą.

Ne visi laikosi vienos nuomonės apie to Pentateucho pas Samarijiečius atsiradimą. Racionalistai ir kaikurie protestantai stengiasi išrodyti, kad jį į Samariją atnešęs Aleksandro D. laikais (apie 330 m.) Jerozolimos kunigas, Manasas, kursai nenorėdamas pamesti, kaip to reikalavo Ezdro sugrąžintas senobinis įstatymas, savo pačios ne žydės buvo priverstas su keliais kitais kunigais apleisti savo vientančius ir apsigyvenęs tarp Samarijiečių pastatė jiems bažnyčią ant kalno Garizim.

Bet arčiaus tiesos regisi yra nuomonė tų, kurie tvirtina, kad Samarijiečių Pentateuchas pasidaręs iš kodeksų, kurie, pasidalinus žydams į dvi karalysti, Judos ir Izraėlio, buvo pas tuos paskutiniuosius, arba kad jį atnešęs į Samariją kunigas, sugrąžintas iš Asyrijos nelaisvės savo kraštan (4 Kar. 17, 24), kad išmokytu naujus tos šalies liutų smarkiai užpuldinėjamus gyventojus pagonis garbinti Jahvę. Ta nuomonė remiasi ant šių priparodymų. Yra žinoma, kad ir prieš Izraėlio karalystės išgriovimą ir po jo tame krašte, nors paskiaus pagonims atiduotame ir beveik jų vienų apgyventame, buvo visuomet garbinamas taipogi tikras Dievas ir užlaikomas Mozės Įstatymas, taip kad, žydams sugrįžus iš Babylono vergijos ir gavus leidimą atstatyti savo sugriautą bažnyčią, ir Samarijiečiai butinai norėjo prisidėti ir padėti jiems, kaipo broliams ir to paties Dievo garbintojams, atstatymo darbe. Tikrojo gi Dievo garbinimas ir Įstatymo žinojimas vargiai gali buti išaiškintas pas Samarijiečius be buvimo pas juos jau tuo metu Pentateucho. Kada žydai paniekino gerus Samarijiečių norus ir atmetė jų pašalpą, sukilo tarp abiejų tautų toki neapykanta, kad jokiuo budu nebebutu priėmę Samarijiečiai nuo žydų jų šv. Knygų. Galop jei butu jas priėmę vėliaus Aleksandro D. laikuose, tai butu taip padarę su visomis knygomis, neužsiganėdindami vienu Pentateuchu ir sudarkyta Jozuės knyga; be to turėtu jas parašytas ne kaip dabar senobine rašyba, bet tokiuo pat keturkampiu raštu, koks jau tuomet buvo prasiplatinęs tarp žydų.

Palyginant tat Samarijiečių Pentateuchą su žydų tekstu, pasirodo, kad tikėjimo ir doros dalykuose abudu pilnai tarp savęs sutinka ir tuo paliudija, kad anuose seniausiuose laikuose šv. Knygų neperdirbinėdavo savavališkai. Tik vienoje vietoje padaryta yra truputį svarbesnė permaina, pigiai vienok išaiškinama žinomomis aplinkybėmis. Samarijiečiai, norėdami, kad jų pastatyta bažnyčia butu garbingesnė, toje šv. Knygų vietoje, kame yra liepiama pastatyti altorių ant kalno Ebal (Atkart. 27, 4), kalno vardą permainė į Garizim. Kiti gi skirtumai paliečia dažniausiai kalbos dalykus, arba išsireiškimus apie Dievą, kurių pertaisyme rupintasi, kad neliktu nieko, kas rodėsi pasakyta žodžiais nevisai tinkamais Dievo Didenybei.

40. Antras taip vadinamas raštininkų arba skaitlininkų (*sofʿrim*, scribæ, numeratores) periodas apima laiką nuo Ezdro, t. y. nuo 5. pirm Kristaus lig 2. šimtmečiui po Kr. Ezdras su pagalbininkais arba, kaip juos žydų rabinai vadina „didžiosios synagogos vyrais“ ne tik surinko šv. Knygas į vieną vietą, taip padarydamas pirmąjį kanoną, bet dar pasirupino apvalyti jas nuo pasergėtų paklydimų. Pradėtą darbą varė toliaus raštininkai arba skaitlininkai, kurie stengdamies apsaugoti šv. tekstą nuo naujų klaidų ir palengvinti įsibrukančių atradimą, anot padavimo, suskaitę visus jo žodžius ir raides. Negalima vienok sakyti, buk jų darbas pasibaigęs tik pačiu suskaitymu; nes tame antrame periode išsidirbo dabartinis priebalsių tekstas. Taigi, raštininkai iš keleto tuomet esančių skaitymo budų (variantes lectiones), rastų įvairiuose kodeksuose, palygindami vienus su kitais, išrinko ir priėmė tokiuos, kurie išrodė tikresni; elgėsi gi tame darbe gana atsargiai, palikdami įvairius skaitymo budus, archaizmus ir tt. tenai, kur neturėjo tikrumo, kaip juos pataisyti. Senobiniai šv. Rašto vertimai akyvai liudija, kaip pamažu ir nuolat tas raštininkų darbas buvo atliekamas. Kuo senesni yra tie vertimai, tuo labiaus jie skiriasi smulkmenose tarp savęs, vėlesnieji gi vis daugiaus ir daugiaus artinasi prie dabar esančio masorėtų teksto, o tai dėlto kad su laiku pats ebraiškas tekstas, išpradžios turėjęs daug įvairių skaitymų, su laiku besidarbuojant raštininkams darėsi vis vienodesnis ir labiaus pataisytas.

41. Talmudistų periode (nuo 3. lig 6. šimtmečiui po Kr.), kurie surašė senobės padavimus apie Įstatymą, priebalsių tekstas jau nebebuvo mainomas. Tuo laiku buvo išdirbta nemaža taisyklių, kurių reikėjo laikyties šv. Knygas perrašinėjant, kad į jas neįsibruktu klaidos. Taip talmude randasi persergėjimai, kad perrašinėtojai per neįsižiurėjimą nesumaišytu panašių raidžių, kurios yra išvardijamos; nurodoma, kurios raidės reikia rašyti didesnės ir kurios mažesnės, kokios augščiaus arba žemiaus; kokiais žodžiais pradėti naujos eilutės ir tt. Žodžių tekste talmudistai niekur nemainė, o net ir netinkančius palikdavo savo vietoje, tik šaly ant krašto pažymėdavo, kad reikia skaityti kitaip (*kʿthīb* — parašyta, *qʿri* — reikia skaityti). Galop talmudistai pradėjo tvarkyti ir vienodinti žodžių ištarimo budą, kurs iki tam laikui labai nevienodas buvo.

42. Ketvirtas periodas vadinasi masorėtų ir apima laiką nuo 6. lig 9-10. šimtmečiui. Masora (nuo žodžio *masar* — ore tradere) yra tai raštu paduotas mokslas, susidedantis iš įvairių pasergėjimų kritiškų, gramatiškų, egzegėtiškų apie šv. Rašto tekstą. Vyrai, kurie tą mokslą užbaigė ir surašė, vadinasi masorėtais. Jų padaryti pasergėjimai buvo užrašomi pačiuose šv. Knygų kodeksuose šaly teksto ant puslapių kraštų (m. parva — mažoji masora), arba viršuje ir apačioje puslapių (m. magna — didžioji), arba knygos gale (m. finalis — galinė). Masoroje randasi visa daugybė pradedant nuo didžių ir svarbių kritiškų pasergėjimų, lig menkų ir nereikalingų, paduodančių pvd. žinias, kiek yra ko-

kioje knygoje eilučių ir raidžių, kiek žodžių prasideda arba baigiasi kokia nors raide ir tt. Didžiausis masorėtų nuopelnas yra tas, kad jie galutinai sutvarkė žodžių ištarimą. Tam gi tikslui jie išrado ir įvedė į šv. Knygas visą daugybę ženklelių, reiškiančių balses, pažyminčių priegaidas, ilgumą arba trumpumą, sakinių užbaigą ir tt. Tokiuo budu žodžių ištarimas, iki tam laikui žinomas tik iš tradicijos, o per tai įvairus ir pigiai pasiduodantis permainoms, buvo pažymėtas pačiose šv. Knygose ir tapo vienodas. Užrašytas vėlesniuose amžiuose jis, tiesa, ne visur yra toks pat, kaip buvo senobėje, ir esant tikroms priežastims gali buti vienur ar kitur atmestas; bet iš to dar negalima išvesti, kad visas masorėtų darbas neturėtu didžios vertybės.

43. Nuo 10. šimtmečio lig musų dienoms ebraiškas tekstas pasiliko beveik tas pats be jokių atmainų. Žydai masorėtų padarytąjį tekstą taip priėmė, kad perrašinėdami naujus kodeksus, ypač paskirtus viešam skaitymui synagogose, griežtai prie ano laikinosi, o senesnius turinčius vietomis kitokius skaitymus naikino, taip kad iki dabar neužsiliko neivieno kodekso rašyto pirm masorėtų. Visuseniausis žinomas ebraiškas rankraštis, kuriame randasi pranašų knygos, paeina iš 916. m. po Kr., o seniausis rankraštis, turintis savyje visą Sen. Įstatymą parašytas yra 1009. m. — Masorėtų tekstas perėjo į spausdintas biblijas, kuriose neesant senobinių kodeksų labai maž tėra įvairių skaitymų.

44. 17. ir 18. šimtmetyje buvo nemaž tokių, kurie tvirtino, buk masorėrai betaisydami taip iškraipę ebraiškąjį šv. Rašto tekstą, kad jo nebegalima esą pripažinti autentišku apreiškimo šaltiniu.

Autenišku yra toks raštas arba dokumentas, kurs pats iš savęs vertas yra užsitikėjimo ir nereikalauja jokio pašalinio patvirtinimo. Toje siauroje žodžio prasmėje autentiški butu tik pačių šv. rašytojų parašyti kodeksai arba autografai, jei jie dar tebebutu, nes jiems negalima butu netikėti. Platesnėje gi prasmėje autentiškais yra taipogi apografai (kopijos), kada yra žinoma apie jų vienodumą su autografais. Žinoti gi galima iš teisėtos ir viešos vyriausybės paliudijimo, arba šiaip jau žmonėms tą dalyką ištiriant. Viešą Bažnyčios paliudijimą apie savo autentiškumą turi lotyniška Vulgata; ebraiško teksto autentiškumą tyrinėja pavieni mokslo vyrai.—Kad apografas galėtu buti pavadintas autentišku ir vertu užsitikėjimo, nėra butinai reikalo, kad jis visose smulkmenose kuotobuliausiai butu vienodas su autografu; gana, kad tas vienodumas rasis visuose svarbiuose dalykuose. Prie tikrai svarbių dalykų šv. Knygose priklauso visupirma tie, dėlei kurių jos Dievo duotos yra, butent visa, kas paliečia tikėjimo ir doros mokslą; o jau toliaus visi kiti dalykai, kurie atsirasdami apografe daro jį išmintingų žmonių akyse vienu ir tuo pačiu veikalu su autografu, nors ir esti skirtumai tarp jųdviejų menkesninose dalykuose.

45. Kaip moko šv. Jieronymas ir šv. Augustinas, su kuriemdviem sutinka ir naujausi šv. Rašto tyrinėtojai, žydai neiškraipė tyčiomis šv. Knygų teksto, ir jis visuose svarbiuose dalykuose pasiliko tas pats, koks buvo autografuose, todėl ir yra tikras autentiškas apreiškimo šaltinis. Neiškraipyta teksto tyčiomis pirm Kristaus atėjimo, nes nuo to sergėjo jį didi pagarba, kurią pas visus turėjo. Išganytojas ir apaštalai, kurie išmetinėjo žydų vyriausybei daug visokių prasikaltimų, nebutu tikrai užtylėję, jei žydai butu išdrisę perdirbti šv. Knygas. Priešingai, nekartą Išganytojas pats kvietė žydus skaityti ir tyrinėti tuomet esantį šv.

Rašto tekstą, regimai pripažindamas jį autentišku. Neiškraipė žydai ebraiško teksto ir po Kristaus iš neapykantos į krikščionis; nes, jei taip butu buvę, tai jame neberastumėm dabar visos daugybės žodžių, kurie N. Įstatyme paminėti ir išaiškinti apie Mesiją, Jėzų Kristų, arba bent tie žodžiai butu visai kitoniški; tuotarpu gi tikrų skirtumų nerandame. Jei ebraiškas tekstas butu buvęs iškreiptas pirm Jieronymo laikų, tai Bažnyčia nebutu galėjusi pripažinti autentiška lotyniškos Vulgatos, kurią šv. Jieronymas išvertė iš ebraiško jo laiku esančio teksto. Nebuvo perdirbtas tas tekstas ir vėliaus, nes nėra tikrai žymių skirtumų ir šiandien tarp jo ir Vulgatos arba visos daugybės kitų įvairiais laikais padarytų vertimų.

Vienok vienodumas dabar esantis nėra taip tobulas, kad nebutu visai jokių net ir mažiausių skirtumų. Jie yra, bet niekur nepaliečia tų dalykų, nuo kurių autentiškumas priklauso. Galop, galima spėti, kad kaikuriose vietose masorėtai iš įvairių atrastų kodeksuose skaitymų tyčiomis rinko tokiuos, kurie mažiaus tinka krikščionims. Taip seniaus ebraiškame tekste 21. Ps. buvo žodis: *kaaru* — parvėrė, o ant krašto, kaipo kėri, buvo parašyta: *ka'ari* — kaipo liutas; masorėtai paskutinį žodį įvedė tekstan, visai išmesdami *kaaru*, nors tai priešinga tos vietos prasmei. Bet tokių permainų labai nedaug terandame, ir jos dar nedaro paties teksto neautentišku. Daugelis gi prikaišiojimų, kuriuos skaitome pas šv. tėvus, paliečia nę patį ebraišką tekstą, bet žydų iš jo padarytus graikiškus vertimus.

§ 8. Graikiškas tekstas Naujojo Įstatymo.

46. Visos N. Įstatymo knygos buvo parašytos graikų kalba, atskyrus Evangeliją pagal Matą, parašytą syro-chaldaiškai, kurios vienok pirmasis tekstas yra jau labai seniai pražuvęs. Graikiška kalba, randama šv. Knygose, žymiai skiriasi nuo klasiškos senovės graikų kalbos; ji yra viena iš anosios tarmių, butent ta, kuri nuo Aleksandro D. laikų prasiplatino po visą Rytų šalį ir dažnai esti vadinama makedoniškai aleksandriniška arba paprastaja tarme (κοινὴ διάλεκτος). Aleksandras Makedonietis, užkariaudamas nemažą pasaulio dalį, buvo pirmuoju didžiu platintoju graikų kulturos ir kalbos Rytuose. Tiesa, jo įsteigta valstija veikiai iširo, bet iš jos pasidariusiose karalystėse, Aigypte, Syrijoje ir Mezopotamijoje, buvo varomas toliaus pradėtas graikinimo darbas. Su laiku visuose tuose kraštuose atsirado daugybė naujų miestų, o pirmais ir žymiausiais jų gyventojais buvo sutraukti iš visos Graikijos išeiviai. Nedidelis sulyginant ateivių skaitlius negalėjo nuslopinti visai vietinių kalbų, bet pergalėtojų atnešta graikiška kalba tapo viešpataujanti ir pamažu žymiai prasiplatino tarp daugumos vietinių gyventojų; tiktai atsiradus naujose aplinkybėse ji pasidavė kaikurioms permainoms. Kaip Aleksandro D. kareiviai, taip ir paskiaus atvykusieji graikai, kurie savo tėvynėje turėjo

įvairias tarmes, attišką, dorišką, jonišką ir makedonišką, atsiradę naujose vietose ir susimaišę tarp savęs, iš savo tarmių padarė vieną naują, o susidurdami dažnai su svetimomis tautomis priėmė iš jų kalbų į savąją nemaž naujų svetimų žodžių. Graikų rašytojai, tiesa, stengėsi rašyti attišku dialektu, bet ir jie nevisuomet galėjo išsisaugoti kitų tarmių įtekmės. Kiti gi anų kraštų rašytojai, kurie graikų kalbos mokėsi ne iš knygų, bet iš prisiklausymo, savo raštuose galėjo vartoti tik kalbamąją tarmę, ir ta tat tarmė buvo įvesta į šv. Raštą.

Be to pas Sen. Įstatymo vertėjus ir Naujojo rašytojus, kadangi jie gimimu buvo žydai, graikiška kalba įgavo dar sėmitišką varsą. Jon buvo įtraukta nemaž žydiškų žodžių su graikiškomis galunėmis, ypač ten, kur nebuvo tinkamų išsireiškimų naujiems dalykams pačioje graikiškoje kalboje; buvo duota kitokios prasmės esantiems žodžiams; gana dažnai neužlaikyta graikiškos santaikos taisyklių sakinių sudėjime ir sujungime ir tt. — Galop pas N. Įstatymo rašytojus graikiška kalba skiriasi šiek tiek ir nuo S. Įst. vertėjų kalbos, nes pilnam išreiškimui Kristaus mokslo, paduodančio naujus dalykus, naujas idėjas, vėl buvo reikalingi nauji žodžiai arba pridavimas naujos prasmės jau buvusiems.

47. Graikiškas N. Įstatymo tekstas buvo parašytas taip, kaip paprastai senobėje rašydavo. Taigi apaštalai rašė ne patįs savo ranka, bet žodžius diktavo raštininkams. Povilas turėjo paprotį pridėti gromatų gale keletą palaiminimo žodžių savo ranka, kad skaitytojai galėtu iš to tikrai pažinti, jog tai pagonių Apaštalo veikalas. Rašydavo ant papyruso lapų, padirbtų iš žolynų, augusių ant Nilo krantų. Iš tos medegos padarytos knygos, dažnai vartojamos, labai veikiai naikinosi, todėl neivienas taip padarytas kodeksas negalėjo užsilaikyti ilgesnį laiką. Rašydavo taipogi ant pergamento, kurs vienok buvo labai brangus. 10. šimtmetyje buvo išrastas ir pradėtas vartoti rašymui toks popierius, kaip dabartinis. Raidės senovėje buvo vien didžiosios, stačios, vienos su kitomis nesurištos; mažasias gi pradėta įvesti į kodeksus tik nuo 9. šimtmečio.

Senoviniuose graikiškuose ir lotyniškuose kodeksuose tekstas parašytas be jokių pertrukių ir tarpų tarp žodžių ir sakinių, taip kad nežinia, kur baigiasi vienas žodis arba sakinys ir prasideda kitas. Senesniuose graikiškuose kodeksuose nėra taipogi jokių priegaidų, tik bruoželis padėtas ant kaikurių žodžių pažymi jų sutrumpinimą. Suprantama, kad taip parašytas knygas nepigu buvo skaityti, ir nestebėtina, kad vienur-kitur pas šv. tėvus randame skirtumus šv. Rašto žodžių ir sakinių padalinime. Tokiems nepatogumams išvengti buvo išpradžios išrastas stichometriškas rašymo budas (3. šimtm. Origenas, 5. Eutalius djakonas), t. y. pradėta atskirus sakinius rašyti atskirose eilėse; bet kadangi tam stichometriškam rašymui buvo reikalinga daug daugiaus medegos, todėl veikiai jį pamesta ir sugrįžta prie rašymo be pertrukių; tiktai sakinių gale pradėta dėti ženklelius. Nuo 7. šimtm. buvo vartojami taškeliai, dedami arba augštai, arba viduryje, ar-

ba apačioje linijų; ne pas visus jie vienok turėjo vienokį reiškimą; tik 16. šimtm. buvo įvesti dabartiniai atskyrimo ženkleliai.

Taigi vėlai sulyginant buvo įvestas į šv. Rašto kodeksus padalinimas žodžių ir sakinių, bet negalima sakyti, kad dėlto jis esąs netikras. Jei ir abejojama šiandien apie kaikurių sakinių padalinimą, tai jų yra visai maža; daugumos gi padalinimas buvo visų vienodai priimtas daug anksčiaus už perskyrimo ženklų įvedimą ir užlaikomas padavime, siekiančiame pačių apaštalų laikus.

48. Šv. knygų N. Įst. autografai užsilaikė labai neilgai. Bažnyčios tėvai, gyvenusieji neužilgo po apaštalų laikų, jų jau nebemini. Taip šv. Ireniejus, išrodinėdamas, koks tekstas yra autentiškas, atsišaukia ne į autografus, bet į seniausius apografus (kopijas); o Tertulionas reikalauja, kad perrašinėjant arba taisant tekstą, butu daromas jo palyginimas su šv. Knygų apografais, esančiais tose bažnyčiose, į kurias apaštalų raštai visupirma buvo siųsti. — Užtat apografų jau pirmaisiais amžiais atsirado tikrai didis skaitlius. Bet juo dažniaus N. Įstatymas buvo perrašinėjamas, juo daugiaus į jį buvo įvedama įvairių skaitymų (variantes lectiones). Pirmieji krikščionįs regimai ne tiek brangino pačius žodžius, kiek sudėtas į juos mintis. Jie darydavo savo kodeksuose permainas dėl įvairių priežasčių; visupirma per neįsižiurėjimą gana dažnai pakeisdavo vienas raides kitomis, apleisdavo skiemenis ir visus žodžius, arba įvesdavo į tekstą žodžius, parašytus tiktai dėl paaiškinimo ant kraštų; toliaus sunkiaus suprantamose vietose, bijodami, kad jos gal jau yra keno negerai perdirbtos, arba visai apleisdavo vieną-kitą sakinį, arba stengdavosi padaryti jas aiškesnėmis, pridėdami kokį žodį arba šį-tą apleisdami; daug galop permainų darėsi ir dėlto, kad pati šv. Knygų graikiška kalba negalėjo patikti visiems skaitytojams, kurie, pripratę prie dailios šiaip jau graikų rašytojų kalbos, stengdavosi išmesti iš šv. teksto žydiškumus, pataisyti gramatikos ir santaikos netobulumus ir tt. — Tokiuo tai budu į N. Įstatymą buvo įvesta tikrai begalo didis įvairių skaitymų skaitlius, siekiantis kelias dešimtis tukstančių. Bet ne daugiaus kaip tik viena tukstantinė jų dalis turi šiokį tokį svarbumą; tokių gi, kurie paliečia dogmatus, aiškius iš kitų visai tikrų šv. Rašto vietų, ir daro juos toje vietoje nebetaip gerai suprantamais, yra vos keli; taip kad reikia pripažinti, jog neveizdint į visas tas permainas N. Įstatymo tekstas, Dievo Apveizdos paduotas Bažnyčiai sergėti, užsilaikė nepermainytas savo svarbiosiose dalyse, pasiliko tikrai autentiškas.

49. Kaskart didyn einantis įvairių skaitymų skaitlius galėjo su laiku tapti tikrai pavojingas pačiam tekstui, todėl pradedant nuo 3. šimtm. didesnę atidę atkreipė į tą dalyką mokytesnieji tarp krikščionių ir pradėjo rupinties prašalinimu įvestų klaidų. Tuo gi tikslu surinkdavo kiek galima daugiaus senesniųjų kodeksų, juos palygindami išrinkdavo tuos skaitymus, kurie išrodė labiausiai tikėjimo verti, ir taip darydavo pataisytus kodeksus, kurie turėjo buti paveizdu kitiems paskiaus rašomiems. Ar buvo padaręs tokį pataisytą tekstą Origenas, tikrai nežinia; nors

yra nemaž priparodymų, kad jis bent pats naudojosi pataisytu kodeksu. Tikrai gi žinoma, kad baigiantis 3. šimtm. tokiuo graikiško teksto pataisymu buvo užsiėmę Ezychijus, Aigypto vyskupas, ir Lukianas, Antiokijos kunigas, abudu nukankintu už tikėjimą. Jųdviejų pataisyti kodeksai, nors priimti tarp savųjų, neturėjo vienok didesnės įtekmės tarp visų krikščionių, kurie daugiausiai laikydavosi vien savo vietinių bažnyčių kodeksų, ir pertatai nebuvo sustabdytas įvairių skaitymų dauginimasis.

Bet kada Konstantinas D. suteikė Bažnyčiai liuosybę, vyskupai galėjo geriaus prižiurėti, kad šv. Rašto tekstas butu perrašinėjamas kiek galima vienodžiaus. Be to, pats ciesorius Konstantinas, pastatydinęs daug naujų bažnyčių, pasirupino, kad jos turėtu šv. Rašto kodeksus; tuo tikslu jis liepė vienu kartu perrašyti 50 naujų egzemplioriu ir padovanojo juos anoms bažnyčioms. Pigu suprasti, kad tie egzemplioriai vienu kartu ir vieno žmogaus rupesčiu perrašydinti turėjo buti labai vienodi ir galėjo nemažai prisidėti prie prasiplatinimo vienodesnio teksto ir paskesniuose kodeksuose.

50. Kokiame gi stovyje buvo N. Įstatymo tekstas paskiaus, pradedant nuo Konstantino D., galima ir šiandien matyti iš kodeksų, užsilikusių iš anų laikų lig musų dienoms. Tokių gi rašytų kodeksų, nors daug jų pražuvo, dabar žinoma yra dar apie 4000, o iš jų 127 parašyti yra didžiosiomis raidėmis; ne visuose vienok randasi visos N. Įstatymo knygos. Seniausi tarp jų ir svarbiausi yra keturi: Vatikaniškis, Sinaiškis, Aleksandriniškis ir šv. Efremo palimpsestas[1]).

Vatikaniškis, taip pavadintas dėlto, kad jis dabar laikomas yra Vatikano bibliotėkoje, buvo parašytas pradžioje arba viduryje 4. šimtmečio. Jame buvo visas S. ir N. Įstatymas ir dar kaikurios nekanoniškos knygos, bet su laiku pražuvo iš jo keletas puslapių su Prad. 1, 1—46, 27, Ps. 105, 27—137, 6, abi Makab. knygi, Žyd. 9, 14 iki galui, 1 ir 2 Tim., Tit., Filem. ir Apreiškimas. Tas kodeksas parašytas ant gero minkšto pergamento, keturkampėmis, aiškiomis ir stačiomis raidėmis. Didesnių pradinių raidžių iš pradžios jame nebuvo, tik paskiaus jos buvo pridėtos; taip-pat ir priegaidos yra paskesniųjų laikų priedas. Perskyrimo ženklus jame išreikšta palikimu nedidelių tarpų apsakojimo gale.

Sinaiškiame (kurs buvo Tišendorfo atrastas šv. Kotrynos vienuolyne prie Sinajaus kalno ir dabar pasilieka Peterburgo bibliotėkoje), parašytame viduryje 4. šimtm., buvo išpradžios visas šv. Raštas, bet dabar truksta jame didžiosios S. Įstatymo dalies; užtat yra visas N. Įst., prie kurio dar pridėta Barnabo gromata ir žymi dalis Ermo veikalėlio „Ganytojas“. Rašymo budas jame panašus į Vatikaniškojo.

Iš 5. šimtm. užsiliko taip vadinamas Aleksandriniškis kodeksas. Jį yra padovanojęs Anglijos karaliui Karoliui I. Konstantinopolies patriarkas Kyrilius Lukarys, pirmiaus buvęs Aleksandrijos patriarku. Dabar tas kodeksas pasilieka Brytaniškame muziejuje Londone. Jame dar tebėra beveik visas šv. Raštas S. ir N. Įstatymo. Nors jis neturi lygios vertybės kaip pirmuoju du, bet savo senumu užima gana žymią vietą šv. Knygų teksto istorijoje.

Tatp-pat iš 5. šimtmečio paeina Efremo palimpsestas, pasiliekantis dabar Paryžiaus tautiškoje bibliotėkoje. Savo vardą jis gavo nuo to, kad ant to paties pergamento, ant kurio pirma buvo parašytas šv. Rašto tekstas, paskui išdildžius pirmąjį

---

[1]) Palympsestais vadinasi tokie pergamentai, kurie buvo vartojami keletą kartų rašymui, išdildant pirm buvusį ant jų tekstą. Pats pavadinimas padirbtas yra iš graikiškų žodžių πάλιν ir ψάω ir reiškia: iš naujo rašytas.

raštą perrašyta šv. Efremo veikalus. Dabar tas išdildytasis tekstas yra vėl sugrąžintas chemišku budu. Kadangi to kodekso lapai buvo imami rašymui Efremo veikalų be jokios eilios, todėl atnaujintas jis neturi ištisų knygų, bet tik dalis iš visų N. Įstatymo ir iš kaikurių Senojo Įstatymo knygų.

51. Spaudai atsiradus, pradėta spausdinti ir graikišką tekstą N. Įst.; bet pirmieji išleidimai (complutensis, erasminæ, ir k.) buvo padaryti pagal nedaugelį vėlesnio laiko kodeksų, ir todėl pasidaręs iš jų taip vadinamas priimtasis tekstas (textus receptus) neturi didžios vertybės.

Besiplatinant tam priimtajam tekstui 16.—18. šimtm. daugelyje išleidimų, rupesniu kritikų, daugiausiai protestantų, buvo surinktas iš užsilikusių kodeksų, šv. tėvų raštų ir senovinių vertimų didis kritiškas aparatas, nemažai prisidėjusis prie sujieškojimo tikresnio šv. Knygų teksto; ir išleidimai, apgarsinti paskutiniais laikais su pagalba to kritiško aparato, yra daug geresni už senesniuosius, nors ir jie dar neduoda teksto tobuliausio ir pilnai tikro visose smulkmenose.

52. Iš graikiško N. Įst. teksto istorijos aišku, kad jis neužsilaikė visai liuosas nuo kaikurių permainų, ir kad dabar vartojamasis šiek tiek skiriasi nuo to, kurs buvo apaštalų paduotas pirmiesiems krikščionims; bet klystu labai, kas tvirtintu, jog tos permainos yra taip didelės, kad dabar esančio graikiško teksto nebegalima skaityti autentišku. Tiesa, įvairus klaidų platintojai nekartą mėgino perdirbti šv. Knygas taip, kad iš jų galėtu imti priparodymus savo klaidoms, bet jų kodeksai niekuomet nebuvo Bažnyčioje priimti. Sergėjosi nuo jų patįs krikščionįs, sergėjo nuo jų krikščionis Bažnyčios vadovai. Jie tai išrodinėdavo, kas ir kurių klaidžiamokslių buvo mėginta šv. Knygose pagadinti, ir persergėdavo apie tai tikinčiuosius. Jie abejonėse liepdavo palyginti kodeksus su seniausiais apografais, laikomais ir sergimais su didžiu rupesčiu pačių apaštalų įsteigtose bažnyčiose. Dievo Apveizda galop negalėjo leisti, kad Kristaus Bažnyčioje butu sutepti tie šaltiniai, iš kurių reikėjo semti tikėjimo tiesos. Todėl šv. tėvai su didžiausia pagarba kalba apie graikišką šv. Knygų tekstą, jį visupirma skaito autentiško apreiškimo šaltiniu ir prie jo liepia kreiptįes, sukilus abejonėms apie vertimų tikrumą.

Tiesa, be galo daug yra graikiškame tekste įvairių skaitymų, vienok, kaip augščiaus jau buvo minėta, vos menka jų dalelė permaino šiek tiek prasmę, o dar mažiaus paliečia tikėjimo mokslą. Bet taip-pat yra su Vulgatos ir kitų vertimų kodeksais, o juk dėlto dar niekas negali pasakyti, kad Vulgata ir visi vertimai nėra autentiškais apreiškimo šaltiniais. Nes reikia atminti, kad nesakoma, jog vienas ar kitas graikiškas kodeksas yra autentiška apreiškimo versmė, bet tik tas graikiškas tekstas, kurs imamas yra prisilaikant kritikos taisyklių iš visų užsilikusių graikiškų kodeksų.

Galop ir tai reikia neužmiršti, kad apaštalai rašė graikiškai, o ne lotyniškai, ir kad joks vertimas negali paduoti su pilnu tobulumu viso to, kas esti pirmame tekste. Kaip darė seniausieji

tėvai, kurie jieškodami tikros įkvėptų rašytojų minties kreipdavosi prie graikiško teksto ir svarstė visus jo žodžius, taip ir dabar pamokytiems jų pavyzdžiu reikia elgties.

§ 9. Šv. Rašto vertimai į graikų kalbą.

53. Šv. Rašto vertimu vadinasi užvadavimas jo pirmosios kalbos, ebraiškos S. Įstatyme, ir graikiškos N. Įst. kokia nors kita kalba,—ir toks vertimas vadinasi betarpišku, — arba pakeitimas tos kitos kalbos dar kita, ir tuomet jau esti tarpiškas vertimas.

Susipažinimas su šv. Rašto vertimais iš pirmosios kalbos į kitas didžiai praverčia ne tiktai tyrinėjant paties teksto stovį, bet taipogi ir aiškinant šv. Knygas, kadangi iš vertimų galima matyti, kaip senesnieji skaitytojai jas suprasdavo. Vienok ne visi vertimai yra lygiai svarbūs. Betarpiški paprastai turi didesnę vertybę, negu tarpiški; tie, kuriuose vertėjas labiaus laikėsi žodžių, svarbesni yra už liuosai padarytus ir paduodančius tik prasmę; ypač gi savo svarbumu perviršija senesnieji vėlesniuosius.

Senesniųjų vertimų, padarytų pirm 7. šimtmečio, kada ebraiškas tekstas dar nebuvo galutinai įgijęs dabartinės savo išvaizdos, yra gana daug; bet svarbiausiais tarp jų skaitosi graikiški, syriški ir lotyniški.

54. Kristaus ir apaštalų laikuose šv. Raštas buvo dažniausiai skaitomas graikiškoje kalboje iš vertimo padaryto Aigypte tenai gyvenusiems žydams. Apaštalams, kaip galima matyti iš daugelio citatų N. Įst., tas vertimas buvo geriaus žinomas už patį ebraišką tekstą, ir tą vertimą jie padavė naujai atverstiems į Kristaus tikėjimą pagonims. Augštoje pagarboje laikė jį ir visi žydai, kaip tai pasirodo iš Flavijaus Juozapo liudijimo, o anot šv. Justino kankintinio jį skaitydavę žydai savo synagogose lig 2. šimtmečiui po Kr. Tas graikiškas S. Įst. vertimas vadinasi nuo tariamo vertėjų skaitliaus Septynių dešimtų vyrų vertimu (LXX, ἡ τῶν ἑβδομήκοντα γραφή arba οἱ ὁ) arba nuo atsiradimo vietos Aleksandriniškuoju.

Anot senobinio padavimo, paremto ant tulo, tarnavusio prie Ptolomiejaus II Filadėlfo (286-247 pirm Kr.) dvaro, Aristėo laiško į jo brolį Filokratą, ir užrašyto pas Fl. Juozapą (Antiq. 2, 12), pas bažnytinės istorijos rašytoją Euzebijų (Praep. ev. 8, 2) ir pas kitus, toks buvęs Aleksandriniškojo vertimo atsiradimas. Demetrėjus Falerėjus, karaliaus bibliotėkos užveizdėtojas, pataręs savo viešpačiui, karaliui Ptolomiejui Filadėlfui, padauginti savo knygyną žydų Įstatymo knygomis. Ta patartis buvusi priimta, ir karalius išsiuntęs pasiuntinius, kurių tarpe buvęs ir pats Aristėas, su dovanomis Jeruzalėn prašytų vyriausiojo žydų kunigo Eleazaro Įstatymo knygų. Tasai davęs ne tik Įstatymą, bet dar atsiuntęs ir 72 mokytu žydu, kurie turėjo padaryti jo vertimą. Karalius su pagarba priėmęs atsiųstuosius, patalpinęs ant

...iškų organ... VYTAUTO ...IOJO" ...gynas

Faro salos, ir čia jie padarę reikalaujamą vertimą, kurs pasirodęs labai geras ir buvęs visų su didžiausiu džiaugsmu priimtas.

55. Tas apsakojimas, paimtas iš tariamo Aristėo laiško, nors senobėje buvo priimamas dažniausiai kaipo tikras, tokiuo nėra savo smulkmenose. Visupirma laiško autorius įvaizdina karalių ir jo knygyno užveizdėtoją, kurie buvo graikai ir pagonįs, kalbančius taip, kaip galėjo kalbėti tik tikras žydas, sakančius, kad Mozės Įstatymas Dievo duotas, perviršijąs visus kitus, o Izraėlio Dievas esąs vienas tikras Dievas ir tt. Be to, nors laiško autorius vadina save graiku ir Aristėu, bet juo buti negalėjo, nes rašo kaip žydas ir nuolat vartoja ebraizmus. Galop apsakojimas smagiai panašus į pasaką. Regimai laiškas buvo parašytas kokio nors žydo aleksandrijiečio, kurs, norėdamas pakelti žydų tautą ir jų Įstatymą pagonių akyse, sau pasisavino vardą Aristėo, ištikrųjų parašiusio, kaip liudija Aleksandras Polihistoris, knygą apie žydus.

Bet nors laiško autoriaus vardas yra netikras, negalima vienok sakyti, kad ir visas jo turinys butu pramanytas. Galima spėti, kad žydų Įstatymas buvo tikrai išverstas graikų kalbon tuo laiku, kurį nurodo tariamojo Aristėo laiškas, t. y. apie 286. m., kuomet buvo įkurta Aleksandrijos bibliotėka, arba bent pusėje 3. šimtmečio pirm Kr., nes apie tai turime liudijimus ne tik Fl. Juozapo ir Filono, bet dar ir filosofo Aristobulo, gyvenusio 2. šimtm. pirm. Kr.; patį gi vertimo budą laiško autorius regimai pagražino savo pramanytais priedais. Tolesniai, tas vertimas buvo padarytas Aleksandrijoje. Tai pasirodo be minėtųjų rašytojų liudijimo, iš pačios graikiškos vertimo kalbos, kuri turi visas aleksandrijiečių tarmės žymes; taipogi iš to, kad jis turėjo atsirasti ten, kur labiausiai buvo reikalingas ir kur jo padarymas buvo galimas; toki gi vieta tikrai buvo Aleksandrija, nes čia labai daug gyveno žydų visai nesuprantančių ebraiškai, ir tik jų tarpe gana buvo mokytų žydų, kurie vertimo darbą galėjo atlikti. Galop galėjo išverstą į graikų kalbą žydų Įstatymą patalpinti savo bibliotėkoje kurs nors iš Aigypto karalių, kad taip, išreikšdamas pagarbą žydų Įstatymui, įgytu didesnį jų pačių prisirišimą.

56. Išpradžios vienok buvo išverstos tik penkios Mozės Įstatymo knygos, nes tik apie jas tekalba ir tariamo Aristėo laiškas ir kiti liudijimai, nors kaikurie senesnieji rašytojai juos suprato apie visas S. Įstatymo knygas. Kitos šv. Rašto dalįs buvo išverstos kiek paskiaus ir tai įvairių vertėjų, nes graikiška jų kalba ir vertimo budas yra labai nevienodi. Kuomet vertimo darbas buvo visai užbaigtas, negalima pasakyti; tiek tik tikrai žinoma, kad visos protokanoniškos knygos buvo išverstos bent kelioms dešimtims metų anksčiaus už 130. m. pirm Kr., kada, kaip matyti iš Ekleziastiko knygos prakalbos, jos vertimu į graikišką kalbą buvo užsiėmęs vienas iš tos knygos autoriaus ainių.

57. Graikiška Aleksandrijiečių vertimo kalba yra beveik toki pat, kaip ir N. Įstatymo, tik žymiai daugiaus yra joje ebraiz-

mų, ypač kaikuriose knygose. Yra net tokių vietų, kuriose taip vergiškai laikytasi ebraiškų žodžių, kad jas vargiai tegalima suprasti, nepažiurėjus pirma į ebraiškąjį tekstą. Geriausiai iš atžvilgio į kalbą ir vertimo ištikimumą išverstos Mozės knygos; šaly jų galima pastatyti istoriškas knygas Jozuės, Teisėjų, Rutos ir Kronikų; nebetaip geras yra vertimas kitų istoriškų knygų, Karalių, Ezdro, Neemijo ir Esteros. Tarp mokslišku knygų gražus yra Patarlių vertimas, žymiai žemiaus už jį reikia pastatyti Jobo vertimas, kuriame gana daug vietų apleista; o Pamokslininko kuygoje tai tik vieton visų ebraiškų žodžių padėti graikiški, net neapleidžiant ir tų prielinksnių, kurių apleidimo reikalavo graikiškos kalbos taisyklės. Nedidelės vertybės yra ir pranašų vertimas, tarp kurių Izaijas išverstas beveik taip-pat, kaip ir Pamokslininkas, o Danielis taip netikusiai, kad Bažnyčia visai atmetus tą vertimą, jo vietoje naudojasi paimtuoju iš Teodocijono (veiz. n. 59).

Apskritai sakant Aleksandrijiečiai vertėjai dažniausiai laikėsi žodžių; todėl iš jų galima gana gerai patirti, kokį ebraišką tekstą jie turėjo. Liuosiaus versta ir šis-tas pakeista yra tik tose vietose, kurios negerai suprastos galėjo buti papiktinimu.

58. Palyginant dabartinį ebraišką masorėtų tekstą su Aleksandrijiečių vertimu, galima pasergėti nemaž skirtumų, kurių skaitlius ir svarbumas vienose knygose yra didesnis, kitose mažesnis. Neminint jau Bažnyčios nepriimto Danielio vertimo, žymiai skiriasi ir Jeremijas, kurio vertime kaikurios pranašystės surašytos yra kitoje eilioje, o taipogi apleista yra vietomis žodžiai ir net visos eilutės; tokie pat apleidimai randasi ir Jobo knygoje; Karalių knygose yra vietomis pridėti žodžiai ir tt. Kadangi vertėjai, kaip minėjome, stengėsi laikyties labai arti ebraiško teksto, regimai jis pas juos buvo truputį kitoniškas, negu dabartinis masorėtų. Todėl kilstant klausimui, katras tekstas yra tikresnis, Aleksandrijiečių ar dabartinis ebraiškas, negalima duoti vieno apskrito atsakymo; reikia kiekvienas skirtumas ištirti atskirai, palyginant tą vietą su kitais vertimais ir jos tikrumo laipsnis nutarti, prisilaikant kritikos taisyklių.

59. Aleksandrijiečių vertimas išpradžios buvo priimtas su didžiu džiaugsmu visų žydų, kaip aigyptiečių, taip ir palestiniečių; bet kada krikščionis, naudodamies tuo vertimu, ėmė jo žodžiais priparodinėti Mesijo atėjimą, žydai negalėdami atsispirti pradėjo kelti abejones apie Aleksandrijiečių vertimo tikrumą ir pasidarė sau naujus graikiškus šv. Rašto vertimus, šiandien, atskyrus tik kaikurias jų dalis, visai pražuvusius, tarp kurių labiaus žinomi buvo vertimai Akvilio, Teodociono ir Symmacho.

Akvilias gimė Synopos mieste, Ponte, gyveno ciesoriaus Adriano laikais (117-138), buvo išpradžios pagonis, bet paskiaus tapo žydų naujatikiu (prozelitu). Nėra tikrai žinoma, kokiuose metuose jis apgarsino savo šv. Rašto vertimą, bet turi buti ne vėliaus kaip 140 m., nes tuo laiku, kada šv. Ireniejus rašė savo veikalą: Adversus haereses (apie 175-189), Akvilio vertimas, kurį šventasis mini, buvo jau nuo senesnio laiko žinomas. Akvilio tikslas buvo duoti synagogai vertimą artesnį ebraiško teksto,

negu Septyniųdešimtų, ir taip jį užvaduoti. Ir tikrai savo vertime jis vergiškai laikėsi ebraiškų žodžių, neatsižvelgdamas į graikiškos kalbos taisykles, todėl versdamas ir visai nereikalingus prielinksnius, o nekartą tik pridėdamas graikiškas galunes prie ebraiškų žodžių. Žydai, gavę Akvilio vertimą, labai juo džiaugėsi; brangino jį taipogi Bažnyčios tėvai už jo tikrumą; jei jis dabar tebebutu, galėtu geriausiai paliudyti, koks buvo ebraiško teksto stovis 2. šimtmetyje. Kaikurie vienok šv. tėvai prikaišioja Akviliui, buk jis tyčiomis užtemdinęs mesianiškas šv. Rašto vietas, išversdamas pvd. ebraiškąjį *haalma* (Iz. 7, 14) žodžiu νεᾶνις — puella užuot παρθένος — virgo, *Mašiach* (Ps. 2, 2) žodžiu ἠλειμμένος—unctus vietoje Χριστός ir tt.; bet tuos skirtumus galima išaiškinti tuo, kad Akvilias galėjo turėti ebraišką tekstą su įvairiais skaitymais, o taipogi noru išversti kuotikriausiai, kurio įvykdymui jis vartojo naujus, nepriprastus žodžius, jo nuomonėje labiaus tinkančius, nors abejotinais pasirodžiusius šv. tėvams.

Maždaug tame pačiame laike, kaip Akvilias, apgarsino savo vertimą ir Teodocionas. Apie jį patį nėra jokių tikrų žinių. Tiek tik galima pasakyti, kad jis nebuvo krikščionis. Teodocijono vertimas visai maž kuo tesiskiria nuo Aleksandrijiečių, kurs anam buvo tikru pavyzdžiu. Tik tose vietose, kur Septyniųdešimtų vertimas buvo kiek atsitolinęs nuo ebraiško teksto, Teodocionas jų vertimą pataisė ir papildė; tokiuo gi budu jo vertime atsirado deuterokanoniškos Danielio dalįs, o taipogi Barucho knyga. Teodociono vertimas rado kuogeriausį priėmimą pas krikščionis, užtat netaip gerą pas žydus. Iš jo paimtas yra graikiškas Danielio pranašysčių vertimas, kuriuo ir dabar naudojasi Bažnyčia. Iš jo taipogi ėmė Origenas trukstančias Aleksandriniškame vertime vietas savo heksapliniame šv. Rašto išleidime. — Teodocijono graikiška kalba yra geresnė už Akvilio, nors daugiaus joje yra ebraizmų, negu Septyniųdešimtų vertime; bet nei ištolo ji neprilygsta Symmacho vertimo kalbai.

Symmachas, apie kurio gyvenimą nieko tikro nėra žinoma, padarė savo vertimą baigiantis 2. arba prasidedant 3. šimtmečiui. Jis regimai labai gerai mokėjo abi kalbi, ebraišką ir graikišką, nes jo vertimas iš atžvilgio į kalbą yra tikrai dailus ir gana ištikimas, nors autorius visai nesirupino versti žodis į žodį ir stengėsi paduoti tik originalo prasmę. Šv. Rašto mintįs išreikštos yra pas jį labai aiškiai ir suprantamai, nors Symmachas visur užlaikė graikiškos kalbos taisykles ir santaiką, pasinaudodamas visu jos įvairumu. Užtat tas vertimas nekartą giriamas yra šv. tėvų. Yra vienok jame vietų, kurios negali buti visai pagirtos. Vertėjas kaikada perdaug atsitolino nuo originalo ir tik perpasakojo, o nevertė; per tai gi net tikėjimo dalykai kaikur pasidarė pas jį neaiškųs, arba tapo paduoti stačiai klaidingai.

Senobėje buvo dar trįs kiti graikiški šv. Rašto, nors ne viso, vertimai. Nežinia tikrai, kokio jie buvo didumo, t. y. iš kokių knygų jie buvo sudėti, nei kas buvo jų autoriai, nei kokiuo laiku padaryti. Dabar jie vadinami yra penktu, šeštu, septintu, nuo vietos, kurioje juos buvo patalpinęs savo heksapliniame išleidime Origenas. Vertimo, vadinamo šeštu, autorius regimai buvo krikščionis, nes jame randame tokiuos žodžius: Išėjai, kad išgelbėtumei savo tautą per tavo Jėzų Kristų (Abak. 3, 13).

60. Krikščionių skaitliui vis besidauginant ir kaskart dažniaus naudojantis Aleksandriniškuoju vertimu, jis visai nustojo vertybės žydų akyse, kurie net stačiai ėmė jo neapkęsti. Priešingai gi krikščionis skaitydavo jį, kaipo apaštalų ir pirmųjų tikėjimo skelbėjų jiems paduotą, draug su pačių apaštalų raštais savo religijiniuose susirinkimuose; ir kuo labiaus didinosi krikščioniškų draugijų skaitlius, tuo daugiaus vertimo egzempliorių buvo reikalinga. Neiviena kita senobėje knyga nebuvo tiek kartų perrašyta, kiek jisai. Bet tas didis prasiplatinimas pasidarė vertimo tekstui gana pragaištingas. Dažnai perrašinėjant įsibrovė jan nemaž įvairumo. Visupirma neišvengta paklydimų, einančių iš perrašinėtojų neatsargumo ir neįsižiurėjimo. Toliaus kaikuriuose egzemplioriuose, ypač buvusiuose savastimi žmonių, mokėjusių ebraišką kalbą, buvo padarytos vienur ir kitur permainos, kurios paskiaus per perrašinėjimą platinosi. Galop mokytesnieji pagonįs,

kurie buvo pripratę prie dailios klasiškos graikų kalbos, tapę krikščionimis ir ėmę skaityti ir perrašinėti šv. knygas, negalėjo susilaikyti nuo jų kalbos taisymo ir nuo prašalinimo netikusių ir graikų kalbos taisyklėms priešingų išsireiškimų ir žodžių. Tokiuo budu su laiku Aleksandriniškas vertimas atsirado tokiame stovyje, kurs pradėjo kelti nemaž rupesnio ir neramumo daugelyje krikščionių, kadangi jie tikybiniuose ginčuose turėdavo nuo žydų dažnai išgirsti prikaišiojimus, buk knyga, iš kurios prirodinėjamas krikščioniško mokslo tikrumas ir žydų paklydimas, neturinti jokios vertybės, nes ji netik skiriantisi kaikuriose vietose nuo ebraiškojo teksto, bet dar ir įvairiuose egzemplioriuose esanti nevienoda.

61. Tiems tai nepatogumams išvengti mokytas aleksandrijietis, Origenas[1]), išleidė didelį veikalą, kuriame patalpino įvairius tekstus. Tas veikalas, užbaigtas rašyti apie 232. m., vadinasi egzaplė (hexapla). Origenas savo veikalo puslapius padalino į šešias, o kaikuriose vietose į septynias, aštuonias ir devynias skiltis. Pirmoje skiltyje jis perrašė ebraišką tekstą žydiškomis raidėmis be balsių; šalymais antroje skiltyje tą patį ebraišką tekstą tik graikiškomis raidėmis, taip kaip žodžiai buvo ištariami; trečioje patalpino labiausiai žodžių prisilaikantį Akvilio vertimą, ketvirtoje Symmacho, penktoje Septyniųdešimtų vertėjų tekstą, šeštoje Teodocijoną; prie kaikurių knygų dar buvo pridėti penktas, šeštas ir septintas nežinomų autorių vertimas[2]).

Jau iš tų įvairių šalymais sustatytų tekstų kiekvienas krikščionis galėjo matyti, koks yra kiekvieno teksto Aleksandrijiečių vertime tikrumas. Bet Origenas nepasitenkino vien tekstų perrašymu. Jis dar pasirupino pataisyti penktoje jo egzaplės koliumnoje patilpusįjį Septyniųdešimtų vertėjų tekstą. Tam tikslui jis jį palygino su ebraiškuoju tekstu ir kitais vertimais. Ką rado Aleksandrijiečių tekste tikra ir nesiskirinčia nuo ebraiškojo, tai ir paliko be permainos. Skirtumus gi Origenas pažymėjo tam tikrais ženkleliais sekančiu budu: Radęs Aleksandriniškame tekste ką nors, ko nebuvo ebraiškame, jis pradžioje ir pabaigoje tokių žodžių padėjo ženklelį (obeli, metobeli), kurs ir turėjo skaitytoją persergėti, kad žodžių, patalpintų tarp tokių ženklelių nepripažįsta žydai; taigi tie ženkleliai atsirado pradžioje ir pabaigoje visų deuterokanoniškų knygų, kurių tuomet nebebuvo

---

[1]) Origenas, mokyčiausis ir darbščiausis iš Bažnyčios rašytojų pirmuose amžiuose, gimusis 185 m. Aleksandrijoje, buvo sunus Leonido kankintinio. Savo veikimą pradėjo, dar labai jaunas budamas, pildymu mokytojo pareigų kateketiškoje mokykloje Aleksandrijoje. Kilus persekiojimui 216 m. pasitraukė iš čia Palestinou, bet veikiai sugrįžo atgal. Buvo pašvęstas į kunigus Cezarėjoje, vienok Aigypto vyskupų susirinkimas užgynė jam pildyti kunigo pareigas 230 m. Tuomet jis persikėlė Cezarėjon ir čia įkurė teologišką mokyklą. Decijaus laikuose buvo įmestas už tikėjimą kalėjiman. Mirė 254 m.

[2]) Užtat tose vietose Origeno veikalas vadinamas yra taipogi Heptapla, Octapla ir Enneapla. Yra dar senobėje minima Tetrapla, kurioje nebuvo abiejų pirmųjų koliumnų su ebraišku tekstu, o tik keturi vertimai, Akvilio, Symmacho, Septyniųdešimtų ir Teodociono. Nežinia vienok, ar pats Origenas ją buvo perrašęs.

ebraiškame tekste. Kame gi ko nors Septyniųdešimtų vertime truko, tai Origenas paėmė iš Teodociono vertimo ir anan įdėjo, pažymėdamas pridėtus žodžius pradžioje ir pabaigoje taipogi ženkleliu (asteriscus, žvaigždutė).

62. Nors toks Aleksandrijiečių teksto pataisymas nebuvo tobulas ir pilnai kritiškas, nes Origenui visupirma rupėjo sutaikymas to vertimo su ebraiškuoju tekstu, vienok jis turėjo didžiausią vertybę, su džiaugsmu buvo krikščionių priimtas ir padarė nemažą įtekmę ant paskiaus perrašomų šv. Rašto egzempliorių. Origeno egzaplė visa niekuomet nebuvo perrašyta, nes tai buvo be galo didelis iš 50 tomų susidedantis veikalas; patalpintas Cezarėjos bibliotėkoje, jis visai pražuvo 7. šimtmetyje. Bet koliumna, kurioje buvo Aleksandriniškas vertimas su Origeno pataisymais, pažymėtais ženkleliais, buvo perrašyta daug sykių, ypač rupesniu Pamfilio K. ir Euzebijaus Cezarėjiečio; ir taip vadinamas egzaplinis tekstas labai buvo prasiplatinęs tarp krikščionių. Be to, ta penktoji skiltis monofizitų vyskupo Povilo iš Tėlės buvo išversta (617. m.) žodis į žodį su visais Origeno pridėtais ženkleliais į Syrų kalbą, ir tas syriškas vertimas užsiliko lig musų dienoms rankraštyje (codex Ambrosianus), paeinančiame iš 8. šimtmečio.

63. Origeno pataisytas egzaplinis tekstas nepasiliko liuosas nuo permainų. Perrašinėtojai ėmė apleidinėti marginusius tekstą ženklelius, o kaikurie net praleisdavo visas tas vietas, kurios buvo pažymėtos kaipo neesančios ebraiškuose kodeksuose. Taip vėl pradėjo daryties negeistinas įvairumas ir sumišimas. Vos kelioms dešimtims metų praslinkus po Origeno mirties vėl imtasi taisyti Aleksandriniškąjį vertimą. Vienas iš naujų taisytojų buvo Lukianas iš Samosatos, Antiokijos kunigas, nukankintas už tikėjimą 312. m. Taisė jis pirm Origeno buvusį Septyniųdešimtų tekstą, palygindamas jį su kitais graikiškais vertimais ir su ebraiškuoju tekstu, kurio kalbą gerai žinojo. Antras gi taisytojas buvo Ezychijus, Aigypto vyskupas († 311). Lukiano pataisytas tekstas prasiplatino Syrijoje ir Konstantinopolyje, Ezychijaus Aigypte; Palestinoje gi pasiliko Origeno egzaplinis tekstas. Vėliaus naujų taisymų nebebuvo; todėl ir visi dabar užsilikusiuose rašytuose kodeksuose tekstai priklauso nuo minėtųjų trijų taisymų, nors gal neivienas nepaduoda jų pilnai, be jokių permainų.

64. Pradedant nuo 16. šimtmečio atsirado gana daug spausdintų Aleksandriniško vertimo išleidimų; tarp jų gi svarbiausi yra keturi (editiones: complutensis, aldina, sixtina seu vaticana, grabiana), nuo kurių priklauso visi paskesnieji išleidimai.

Sikstiniškas, atspausdintas rupesniu popiežiaus Siksto V, perviršija kitus išleidimus, bet paduoda tekstą, paimtą beveik iš vieno nors geriausio kodekso (Vatikaniškio); todėl ir sikstiniškojo išleidimo tekstas negali buti pavadintas pilnai tikru. Tikriausiajam tekstui surasti pradėta rinkti taip vadinamą kritišką aparatą iš kitų kodeksų, įvairių vertimų ir šv. Rašto žodžių, užrašytų šv. tėvų veikaluose. Su to kritiško aparato pagalba mokslo vyrai

stengiasi atskirti tris senovinius pataisymus, egzaplinį, Lukiano ir Ezychijaus; o jau paskui tikisi sujieškoti, koks buvo Septyniųdešimtų vertėjų tekstas, vartojamas dar neatsiradus Akvilio vertimui ir artimas tam, kuriuo naudojosi apaštalai.

65. Aleksandriniškas šv. Rašto tekstas turėjo nesulyginamą vertybę Dievo apreiškimo prasiplatinime tarp žmonių. Budamas pirmuoju rašyto Dievo žodžio vertimu iš mažai žinomos ebraiškos kalbos į didžiai prasiplatinusią graikiškąją, jis tapo pirmu ir seniausiu Dievo apreiškimo nešėju į visas senovės civilizuotas tautas. Jis, prasiplatinęs draug su žydais Rytų ir Vakarų šalyse, buvo lyg kokiuo prirengėju žmonijos prie priėmimo apaštalų skelbiamo Kristaus mokslo ir savo liudijimais šelpė jų žodį. Jis ir paskiaus pasiliko daugeliui bažnyčių duotojo S. Sandoroje apreiškimo šaltiniu ir dar dabar tokiuo tebėra. Todėl svarbu žinoti, koks yra tikras jo orumas, ir ar jis yra autentiškas.

Atsiradęs tarp žydų ellenistų Aleksandriniškas vertimas buvo visų priimtas su tokia pagarba, kad jam pripažindavo visai lygią vertybę su ebraiškuoju originalu, o net pradėta tikėti, kad jį padariusieji vertėjai buvę šv. Dvasios įkvėpti. Tas įsitikrinimas turėjo šalininkus ir pirmųjų amžių Bažnyčioje. Vienok Aleksandrijiečių vertimas įkvėptas nebuvo, ir priparodymai, kuriais buvo remiama nuomonė apie jo įkvėpimą, visai nėra įtikrinantis. Visupirma šaukdavosi į žydų padavimą apie stebuklingą teksto vienodumą pas visus vertėjus, rašiusius kiekvienas atskirai ir padariusius kiekvienas vertimą visų knygų. Bet tas padavimas nėra tikras, nei vertas tikėjimo, todėl ir nieko negali priparodyti. Šv. tėvų pritarimas nuomonei apie vertimo įkvėpimą taip-pat priklauso nuo ano senobinio žydų padavimo, todėl ir negali buti tikru priparodymu; be to nevisi šv. tėvai tvirtai laikėsi tos nuomonės; o kaikurie išreikšdavo apie tą dalyką didesnes ar mažesnes abejones. Septyniųdešimtų vertėjų įkvėpimas negali buti priparodytas ir ta aplinkybe, kad jų tekstu naudojosi apaštalai ir evangelistai, iš jo ėmė žodžius ir dėjo į N. Įstatymo knygas. Iš tokio įkvėptų N. Įst. rašytojų pasielgimo galima tik išvesti didelę aleksandrijiečių darbo vertybę, bet ne įkvėpimą.

66. Nepripažįstant Aleksandrijiečių vertimui įkvėpimo, reikia vienok sutikti, kad jie savo darbą atliko gerai, niekur nepaklydo tikėjimo ir doros moksle, ir jį padavė tokį pat, koks buvo ebraiškame tekste. Dievo Apveizda negalėjo leisti, kad tas vertimas, kurs ne tik rengė kelią Evangelijai, bet ir nemaž turėjo patarnauti Kristaus Bažnyčiai jos pradžioje, jau pačiame savo atsiradime, butu buvęs suteptas paklydimais priešingais tikėjimui ir dorai. Todėl Septyniųdešimtų vertimas teisingai skaitosi tikrai autentišku šv. Knygų S. Įstatymo tekstu.

Autentišku jis buvo apaštalų laikuose, nes jie juo naudojosi patįs ir kaipo tokį padavė savo įsteigtoms bažnyčioms. Visa Kristaus Bažnyčia naudojosi tuo vertimu arba iš jo padarytais vertimais lig 6. šimtmečiui kaip Rytuose, taip ir Vakaruose. Iš jo paėmė deuterokanoniškas šv. Rašto dalis, kurių nėra visai ebrai-

škame tekste. Negalima gi sakyti, kad per taip ilgą laiką Bažnyčia naudojosi paklydimais suteptu tekstu ir visai neturėjo autentiškų S. Įstatymo šv. Knygų lig 6. šimtmečiui.

Tiesa, nuo 6. šimtm. Rymo Bažnyčia priėmė šv. Jieronymo vertimą, padarytą pagal ebraišką tekstą, bet per tai Aleksandrijiečių vertimas nenustojo savo autentiškumo. Vienybėje su visa Bažnyčia pasiliekantįs krikščionįs, kurie laikosi Rytų liturgijos, ir dabar tebevartoja Septyniųdešimtų vertimo tekstą arba iš jo padarytus vertimus. Be to popiežius Sikstas V. aiškiai mokė (1587. m.), kad S. Įstatymo Aleksandriniškas tekstas yra autentiškas ir svarbiausiuose dalykuose nesiskiria nuo originalinio teksto.

Galop palyginant dabartinius kritiškus išleidimus Aleksandrijiečių vertimo su jo seniausiais paminklais, galima atrasti, kad nors ir yra skirtumai smulkmenose, bet tikėjimo ir doros moksle niekur nesiskiria nuo tų knygų, kurias Bažnyčia per penkis pirmuosius šimtmečius skaitė autentiškomis.

67. **Chaldaiškos S. Įstatymo parafrazįs** *(targumim)*. Pas Palestinos žydus kurie sugrįžę iš Babylono nelaisvės, pradėjo pamažu vartoti kasdieniniame gyvenime syro-chaldaišką kalbą, įsivyravo paprotis skaitomą žmonėms ebraišką šv. Rašto tekstą perpasakoti ir aiškinti chaldaiškai. Taip su laiku pasidarė chaldaiški šv. knygų vertimai, arba tikriaus sakant chaldaiškos parafrazįs (targumim), kurios išpradžios buvo užlaikomos žmonių atmintyje, paskui gi jas surašyta į knygas. Jų atsiradimo vietomis yra Palestina ir Babylonas, kame buvo rabinų mokyklos. Iki dabartiniam laikui užsiliko viso ebraiško teksto chaldaiškos parafrazįs, atskyrus 2 Ezdro knygi ir Daniėlį. Svarbiausiu skaitosi taip vadinamas Onkeloso targumas, padarytas apaštalų laikais, dabartinę gi savo išvaizdą įgijęs 4. šimtmetyje. Jame randasi tik penkių Mozės knygų parafrazis, kuri apskritai imant paduoda labai ištikimai šv. Rašto tekstą, ypač tose vietose, kame randasi istoriški apsakojimai. Antrą vietą užima vyresniųjų ir paskesniųjų pranašų targumas (Joz. Teis. Kar. 3 didesniųjų ir 12 mažesniųjų pranašų), kurio autoriumi skaitosi Jonatanas, vienas iš garsaus Hillelio mokytinių; todėl jis turėjo atsirasti Išganytojo dienose, bet dabartinėje savo išvaizdoje ir jis paeina iš 4. šimtmečio. Savo tikrumu Jonatano parafrazis negali susilyginti su Onkeloso, nes turi daug tekstą paaiškinančių priedų. Pseudo-Jonatano targumas į Pentateuchą ir dar kitų šv. Knygų parafrazįs yra paskiaus atsiradusios, padarytos nežinomų autorių ir visiškai nedidelę teturi kritišką vertybę.

68. **Syriškas vertimas Pešita.** Syrijos bažnyčia, seniausi tarp krikščioniškų draugijų, padarytų iš atsivertusių pagonių, jau gana anksti turėjo keletą šv. Rašto vertimų, tarp kurių seniausis ir žymiausis yra tas, kurs vadinasi Pešita (simplex, vulgaris). Jis tikriausiai padarytas yra ne vieno vertėjo. Tik N. Įstatymo knygos, bent protokanoniškos, regimai yra vieno autoriaus išverstos, nes jų visų kalba yra vienoda. Kadangi Syrijos bažnyčia yra viena iš seniausių, o visose bažnyčiose apaštalų raštai buvo skaitomi religijinių susirinkimų laike, todėl galima spėti, kad N. Įstatymas buvo išverstas į Syrų kalbą ne vėliaus, kaip pusėje 2. šimtmečio. Senasis gi Įstatymas, bent jo protokanoniškos knygos išversta iš ebraiškos syriškon kalbon pirm N. Įstatymo, kuriame ano žodžiai paduodami yra pagal Pešitos tekstą. Todėl S. Įst. vertimas turėjo atsirasti jau pirmame šimtmetyje. Jo vertėjas buvo ne vienas, bet keli, kaip tai galima numanyti iš kalbos įvairumo. Apskritai sakant Pešitos vertimas yra gana geras ir tikras, atskyrus deuterokanoniškas dalis, kurios išverstos yra žymiai menkiaus.

§ 10. Lotyniški šv. Rašto vertimai.

69. Vakarų Bažnyčioje nuo pirmųjų krikščionystės amžių šv. Raštas skaitomas lotyniškame vertime, kurs kaipo visų priimtas ir vartojamas paprastai turi Vulgatos vardą. Viena Vul-

gatos dalis paeina iš seniausio vertimo, padaryto Vakarų Bažnyčioje neužilgo po krikščionystės atsiradimo, kita gi yra šv. Jieronymo darbas.

Draug su krikščioniško tikėjimo prasiplatinimu atsirado reikalas visur turėti šv. Knygas, išverstas į tikintiems suprantamą kalbą, nes jos buvo skaitomos religijiniuose susirinkimuose. Vakaruose beveik niekas nemokėjo ebraiškai, ir tik apšviestesnieji galėjo mažiaus ar daugiaus naudoties graikų kalba; žemesniesiems gi luomams, prie kurių priklausė dauguma pirmųjų krikščionių, buvo žinoma daugelyje vietų vien lotyniška kalba; todėl ton kalbon ir turėjo buti išverstas šv. Raštas.

70. Apie seniausį lotynišką vertimą užsiliko taip maža žinių, kad negalima su pilnu tikrumu nutarti, ar jis buvo tik vienas, ar buvo jų daugiaus. Iš lotyniškų šv. Rašto citatų, randamų seniausiųjų šv. tėvų raštuose, o taipogi iš senobinių biblijos rankraščių pasirodo, kad pirmuose krikščionystės amžiuose lotyniškas tekstas buvo labai nevienodas. Vieni mokslo vyrai, pasiremdami ant tų patėmytų skirtumų, sako, kad senovėje buvę daug įvairių lotyniškų vertimų, kiti gi skaito tuos visus skirtumus tik pataisymais vieno ir to paties vertimo. Pirmą istorišką žinią apie lotyniško vertimo buvimą turime iš Afrikos, kame antram šimtmečiui pasibaigiant Tertulionas (160—240) liudija, kad toks vertimas buvo vartojamas tarp krikščionių. Paskiaus šv. Augustinas, kurs sako, jog lotyniškas vertimas atsiradęs pirmaisiais tikėjimo laikais, taipogi liudija, kad jo laike buvo daug lotyniškų vertimų, nes „kam tik pakliudavo į rankas pirmuose tikėjimo laikuose graikiškas kodeksas ir jis jautėsi šiek tiek žinąs abi kalbi, tuojau išdrįsdavo užsiimti vertimu“, todėl ir perspėja, kad „tarp lotyniškų vertimų augščiaus už kitus reikia statyti i t a l i š k a s i s (itala), kadangi jis labiaus laikosi žodžių ir yra visai suprantamas“ (de doctr. II, 14. 15. 16). Gal buti, kad šv. Augustinas tą vertimą gavo iš Italijos, todėl ir pavadino Itale. Tas jo raštuose vartojamas tekstas, kaip pasirodo iš palyginimo citatų, nemažai skiriasi nuo teksto, kurį turėjo Tertulionas. Taigi iš to, kas pasakyta, pasirodo, kad ne vienas turėjo buti pirmuose amžiuose lotyniškas vertimas, nors priešingos nuomonės šalininkai, imdami šv. Augustino žodžius „vertimas, versti“ prasmėje: taisyti, taisymas, jo kodekse, Tertuliono ir visuose kituose mato tik vieną vertimą įvairiai perdirbtą.

Bet kaip šv. Augustinas vadina Italę geresniu vertimu tarp daugelio, taip-pat ir Italijoje vienas vertimas buvo pripažintas perviršijančiu visus kitus, nes ir šv. Jieronymas kalba apie *paprastąjį išleidimą* (communis editio) arba *senovinį vertimą* (antiqua translatio), ir pas daugelį rašytojų šv. Raštas paduodamas yra dažniausiai pagal vieną vertimą. Tuo gi vienu vertimu, kaip pasirodo iš jo teksto palyginimo šv. Augustino citatose buvo ta pati Italė.

71. Lygiai nežinia tikrai, kame reikia jieškoti ir pačios Italės tėvynės, Afrikoje ar Italijoje. Vieni sako, kad ji buvusi iš-

versta Afrikoje, nes čia visi mokyti ir nemokyti kalbėjo tik lotyniškai, čia atsirado pirmi lotyniškai rašiusieji krikščionių rašytojai, kaip Kiprionas, Tertulionas, Minucijus Feliksas, nes apie jos afrikietišką kilmę liudijanti pati jos kalba, kuri buvo ne klasiška rymiečių kalba, bet Afrikoje liaudies vartojama tarmė; tuotarpu kad Italijoje ir Ryme lotyniškas vertimas nebuvęs taip labai reikalingas, kadangi čia graikų kalbos žinojimas buvo gana prasiplatinęs, taip kad ji buvo vartojama liturgijoje, kad kaip graikiškai rašė šv. Povilas gromatą į Rymiečius, o Morkus savo Evangeliją, taip graikiška kalba naudojosi ir pirmieji Rymo krikščioniški rašytojai, šv. Klemensas, Ermas ir kiti. Kiti gi tvirtindami, kad pirmas lotyniškas vertimas atsiradęs Ryme arba bent Italijoje, aniems atsako, jog nors Ryme ir buvo gana prasiplatinusi graikų kalba, bet nebuvo suprantama vietinei liaudžiai, kuri vartojo tokią pat tarmę, kaip buvo Afrikoje, jog šv. Petras, anot šv. Inokento I pats įvedęs lotynišką liturgiją, jog kaip tikėjimas, taip ir šv. Knygų vertimas buvo gautas Afrikoje iš Rymo.

72. Dar mažiaus težinoma, kas buvo Italės vertėjas; tiek tik iš jos pačios liekanų galima numanyti, kad ją vertė ne vienas žmogus, bet keli, ir tais vertėjais buvo greičiausiai atversti iš žydų krikščionįs, kuriems lotyniška kalba nebuvo prigimta, nes jie neatjautė jos dvasios, jos ypatybių, bet svetima, pažinta iš nuolatinio susidurimo su lotyniškai kalbančia liaudimi. Ta liaudies tarmė, vartojama pačiame Ryme, o dar labiaus provincijose, žymiai skyrėsi nuo klasiškos, rašytojų ir augštesniųjų luomų kalbos, kaip savo žodynu, taip žodžių formomis ir santaika. Italės vertime, kaipo padarytame iš Septyniųdešimtų vertėjų teksto ir graikiško N. Įstatymo, žymi yra įtekmė ir graikiškos kalbos. Galop nepigu yra daug tikra pasakyti apie Italės ypatybes, kadangi jos tekstas neužsiliko visas, o ir tame, kas dar tebėra, įvyko su laiku nemaža permainų.

Didį svarbumą turėjo Italė savo laike kaipo seniausis ir tikriausis šv. Rašto vertimas, vartojamas visoje Vakarų Bažnyčioje. Svarbi ji yra ir dabar savo liekanose, nes iš jos šv. Knygų tyrinėtojai gali šiek tiek geriaus pažinti, koks buvo Aleksandrijiečių vertimo ir originalinio N. Įstatymo teksto stovis 2. šimtmetyje.

73. Nuolatinis lotyniško vertimo vartojimas ir perrašinėjimas buvo priežastimi atsiradimo daugelio skirtumų įvairiuose jo kodeksuose. Tie skaitlingi skirtumai negalėjo nesukelti teisingų skundų, kurios su laiku vis dažniaus atsikartodavo ir buvo priežastimi, kad 383. m. popiežius šv. Damazas pavedė tuomet Ryme gyvenančiam Jieronymui[1]) perveizdėti ir pataisyti Rymo baž-

---

[1]) Šv. Jieronymus (Sophronius Eusebius Hieronymus) gimė 346 m. Dalmatijos mieste Stridone. Jaunas dar budamas iškeliavo Ryman ir čia atsidavęs mokslui kuogeriausiai susipažino su klasiška lotynų kalba, o taipogi su graikų ir lotynų filosofiškais raštais. Dievo meilę savo širdyje stiprino pavyzdžiais šventųjų ir kankintinių, kurių grabus lankydavo Rymo katakumbose. Priėmęs 20. savo amžio metuose šv. rikštą ir trokšdamas didesnio išsitobulinimo moksluose, jis aplankė visas vietas, kurios ent kiek buvo pragarsėjusios mokslu. Buvo Galijoje, Graikijoje, Mažojoje Azijoje, Syrijoje

nyčioje vartojamą lotynišką šv. Knygų tekstą. Jieronymas tuojau ėmėsi už darbo ir trumpu laiku pataisė Psalmių vertimą pagal Aleksandrijiečių tekstą. Pataisytas Psalmynas (psalterium romanum) tuojau buvo priimtas ir įvestas į liturgiją; ir dar dabar randami mišole psalmių tekstai, o taipogi brevijoriuje responsorijos paeina iš Rymiškojo psalmyno. Tais pačiais 383. m. Jieronymas peržiurėjo ir pataisė Evangelijų vertimą, palygindamas su graikišku tekstu ir tik tas vietas permainydamas, kame prasmė nebuvo gerai išreikšta, kitas gi palikdamas taip, kaip buvo. Paskiaus taip-pat pataisė ir kitas N. Įstatymo knygas. Popiežiui Damazui mirus, Jieronymas persikėlė į Rytus. Čionai susipažinęs Cezarėjoje su Origeno egzapliniu tekstu jis antrą sykį rupestingiaus pertaisė Psalmyną pagal egzaplę. Tas antru atvėju pataisytas Psalmynas visupirma prasiplatino Galijos bažnyčiose, užtat ir vadinasi galikaniškuoju (psalterium gallicanum); paskiaus jis buvo visur priimtas ir dabar tebėra lotyniškos Vulgatos dalimi. Paskiaus šv. Jieronymas peržiurėjo ir palygino su tuo pačiu egzapliniu tekstu Jobą. Patarles, Pamokslininką, Giesmių giesmę. Kronikas, o gal dar ir kitas S. Įst. knygas. Neužsiganėdindamas padarytuoju darbu ir norėdamas, kad lotyniškai kalbantieji žinotu, kas tikrai yra ebraiškame tekste, šv. Jieronymas nutarė iš to teksto naujai išversti visas protokanoniškas knygas. Taigi gyvendamas arti Betliejaus jis 389. m. pradėjo tą vertimo darbą nuo Karalių knygų ir į penkiolika metų išvertė lotyniškai iš ebraiškos kalbos visas protokanoniškas knygas, iš chaldaiškos deuterokanoniškas Tobijo ir Juditos knygas ir iš graikiškos deuterokanoniškas Esteros ir Danielio dalis. Visos šv. Jieronymo taip išverstos knygos, atskyrus tik Psalmyno vertimą, kurs neprasiplatino, su laiku buvo Bažnyčioje priimtos ir dabar tebėra lotyniškoje Vulgatoje. Taigi dabartinė Vulgata yra tikrai šv. Jieronymo darbas, nes joje randasi protokanoniškos S. Įst. knygos jo išverstos iš ebraiškos kalbos, Psalmynas iš Italės paimtas ir jo antru atvėju pataisytas pagal egzaplinį tekstą, Tobijo ir Juditos knygos šv. Jieronymo išverstos iš chaldaiškos kalbos, deuterokanoniškos Esteros ir Danielio dalis išverstos iš graikiškos kalbos, deuterokanoniškos knygos Baruchas, Išmintis, 1. 2. Makab. perėjusiomis netaisytomis iš Italės, galop visas N. Įstatymas, paimtas iš senojo lotyniško vertimo ir šv. Jieronymo pataisytas pagal graikišką tekstą.

74. Vargu butu atrasti visoje senovėje kitą žmogų, lygiai gerai kaip šv. Jieronymas prisirengusį atlikti tokį didį darbą, ko-

---

Palestinoje ir Aigypte. Visur klausė išguldinėjimo vyrų, kurie buvo žinomi kaipo mokyčiausieji teologai arba šv. Rašto aiškintojai. Pirmą sykį apsilankydamas Rytuose išsimokė ebraiškos kalbos, kurioje paskiaus dar geriaus išsitobulino. Nutaręs atsidnoti vien Dievo tarnavimui apsigyveno galutinai Palestinoje netoli Betliejaus ir čia savo ilgą gyvenimą pašventė maldai, kuno varginimams ir moksliškiems darbams. Nemaža knygų parašė arba išvertė lotyniškon kalbon; pripažintas mokyčiausiu šv. Rašto žinovu raštais aiškino atsiunčiamus sau apie jį klausimus iš viso pasaulio; bet visudidžiausias jo darbas buvo tai naujas vertimas šv. Rašto knygų iš ebraiškos kalbos lotyniškon. Šventai gyvenęs šventai užbaigė savo dienas 30 Rugsėjo 420 m.

kiuo buvo išvertimas šv. Rašto. Ilgus metus jis tyrinėjo šv. Knygas, puikiai pažino tris reikalingiausias kalbas, lotynišką, ebraišką ir graikišką, žinojo krikščionių ir žydų tradiciją, susipažino su visais ano laiko egzegėtiškais mokslais, aplankė biblijines vietas, perskaitė daugybę kodeksų, trumpai sakant šv. Augustino žodžiais, buvo tai mokyčiausis žmogus. Prie didžio mokslo prisidėjo dar jame, kas nemažiaus svarbu, tikrai šventas gyvenimas. Todėl nestebėtina, kad jo padarytas vertimas, nors nėra viena tobulybė, vienok ne tik perviršija visus kitus vertimus, bet gali buti tikru paveizdu ir visų amžių vertėjams.

Savo vertiman šv. Jieronymas įdėjo tik tai, ką rado ebraiškuose kodeksuose, nieko nepriimdamas iš Aleksandrijiečių vertimo; bet laikydamos ebraiško teksto jis kaikada atsitolino bent kiek nuo jo prasmės ir nuo žydų aiškinimo, išreiškė gi mintį pagal Septyniųdešimtų vertimą. Versdamas nesilaikė perdaug vergiškai žodžių, nei labai nuo jų atsitolino, bet padavė mintį ištikimai ir aiškiai, o dažnai ir dailiai; nes ten, kame tai galima buvo padaryti be nuostolio prasmei, jis kaikada sutrumpino perilgą vienodą originalo apsakojimą, išreikšdamas jį dailiu lotynišku sakiniu. Tik retkarčiais pasitaiko vietos, kur labai arti laikytasi ebraiškų žodžių, ir kurios per tai yra mažiaus aiškios.

Šv. Jieronymo vertimo kalba yra be palyginimo dailesnė už Italės. Yra tai ne pilna paklydimų liaudies šneka, bet raštų kalba. Nėra ji taip tobula, kaip kituose šv. Jieronymo veikaluose, bet anot jo paties žodžių tik dėlto, kad jis norėjo šiek tiek prisiartinti prie žmonėms priprasto ir didžiai branginamo Italės teksto ir tuo tikslu vartojo tyčiomis kaikada ne visai taisykliškas formas.

Vulgatos vertimas galop nėra visur lygus. Tikriausiai ir dailiausiai yra išverstos istoriškos knygos, nuo kurių maž kuo tesiskiria Jobo vertimas; trijose Saliamono knygose, nors labai greitai verstose, nes į tris dienas, visai gerai išreikšta yra originalo mintis; psalmėse perdaug laikytasi žodžių; pranašuose labiaus žymi yra ebraiškos kalbos įtekmė; daugiaus nuo teksto atsitolinta Tobijo knygoje, kurios vertimas užėmė vieną dieną, ir Juditoje išverstoje į vieną naktį.

75. Ne perdaug prielankiai buvo iškarto priimtas Jieronymo šv. Knygų vertimas. Nedaug, tiesa, tesiginčyta apie jo pataisytą N. Įstatymą, bet Senasis sukėlė visą audrą užpuldinėjimų, kurie nesykį buvo priežastimi karčių jo vertėjo dejavimų. Vieni bijojo, kad naujas vertimas nesumažintu Septyniųdešimtų vertimo vertybės, kurį klaidingai skaityta įkvėptu, ir jį sekusios Italės; kiti matė jame žydiškumo įtekmę, kiti vėl sakė, kad tai gali buti papiktinimas pagonims, kurie galį pasakyti, jog krikščionįs permainė savo tikėjimą; dauguma bijojo jos naujų išsireiškimų, žymiai skiriančiųjųsi nuo visiems žinomos priprastos Italės; buvo ir tokie, kurie užsipuldinėjo iš pavydo ir tamsumo. Priešų buvo užtektinai, bet Vulgata juos pergalėjo, ir dar prie gyvos jos autoriaus galvos daugelyje bažnyčių, kaip Galijoje, Ispa-

nijoje, Afrikoje ji buvo priimta. Popiežiai pradžioje pripažindavo ją lygiai su Itale, paskiaus pradėjo kaskart dažniaus vartoti ją vieną. Šv. Grigalius D. († 604), tiesa, dar sako, kad apaštalų sostas pripažįsta abudu vertimu, bet nuo to laiko beveik niekas nebevartoja Italės, o šv. Jieronymo tekstas vienas pradeda vadinties paprastu, prasiplatinusiu, Vulgata.

76. Kolei buvo vartojamu abudu vertimu, niekas negalėjo užginti, kad jųdviejų tekstai nebutu maišomi. Perrašinėjant gi naujus kodeksus taip-pat nesilaikyta vieno vertimo, bet dėdavo Vulgaton iš Italės paimtus žodžius ir taip ją betaisydami tik gadino jos tekstą; ir ta buvo priežastis atsiradimo naujų nevienodumų įvairiuose kodeksuose. Pradedant nuo 6. šimtmečio imta rupinties tų nevienodumų prašalinimu, bet darbai Kasiodoro, Alkuino, šv. Petro Damiano ir kitų neturėjo platesnės įtekmės. Tik 13. šimtmetyje Paryžiaus universitėto įtekmė tai padarė, kad vien jo kodeksą imta dažniaus perrašinėjimui ir per tai atsirado gana daug vienodų egzempliorių. Bet tas Paryžiaus kodeksas pats buvo su klaidomis, todėl jį perrašinėjant, platinosi ir jo klaidos. Tuo taipogi laiku pradėta rinkti iš įvairių kodeksų kritišką aparatą ir išleidinėdavo taip vadinamas korektorijas (Correctoria, Epanothrothæ), kuriose budavo ne tik Vulgatos tekstas, bet ant puslapių kraštų dar įvairųs pasergėjimai apie teksto tikrumą. Kaikurios iš tų korektorijų ir dabar padeda nemažai sujieškojime tikro Vulgatos teksto.

Pirmą syki atspausta buvo Vulgata 1450. m., ir tame pačiame šimtmetyje buvo dar apgarsinta apie šimtą kitų jos išleidimų; vienok jų visų tekstas, kaipo paimtas iš ne perdaug senų kodeksų, neturi didesnės vertybės. 16. šimtmečio pradžioje vėl pradėta labiaus rupinties Vulgatos pataisymu, bet atsiradus tuo laiku protestantizmui, ir klaidžiamoksliai ir patįs katalikai ėmė daryti visai naujus vertimus iš ebraiškos ir graikiškos kalbos, arba taisyti Vulgatą pagal originalinius tekstus ir tokiuo budu įvedė didžiausį sumišimą į šv. Rašto tekstą.

77. Kada Tridento Susirinkime pradėta svarstyti klausimą apie apreiškimo šaltinius, išsiaiškino, kad vieni arba visai atmeta Vulgatą arba bent išmeta iš jos deuterokanoniškas knygas ir knygų dalis, kiti nori užvaduoti Vulgatą naujais vertimais, kiti galop daro jos tekste permainas ir taip jį gadina. Taigi Susirinkimas, norėdamas užkirsti kelią tokiam pasielgimui su šv. Knygų tekstu, išleidė visupirma nutarimą apie šv. Rašto kanoną, išskaitydamas visas knygas, kurias Bažnyčia skaito Dievo įkvėptomis ir kanoniškomis, ir uždraudė ką nors iš to kanono išmesti, sakydamas: *Jei kas jų visų su visomis jų dalimis, kaip katalikų Bažnyčioje buvo paprastai skaitomos ir randasi senos Vulgatos išleidimuose, nepripažintu šventomis ir kanoniškomis... tebuna atskirtas.* Be to Susirinkimas apgarsino Vulgatos autentiškumą ir paliepė perveizdėti ir pataisyti jos tekstą, kurs paskiaus turėjo buti išleidinėjamas. Nutarimas šiame dalyke taip skamba: *Tas pats šventas Synodas, manydamas, kad Dievo Bažnyčiai gali nemaž praversti, jei bus*

žinoma, kurs iš visų prasiplatinusių lotyniškų šv. Knygų išleidimų turi buti skaitomas autentišku, nutaria ir apgarsina, kad tik ta sena Vulgata, kuri pačioje Bažnyčioje ištirta yra taip daugelio amžių vartojimu, butu pripažįstama autentiška viešuose skaitymuose, ginčuose, pamokymuose ir išguldinėjimuose, ir kad niekas nemėgintu ir nedrįstu jos atmesti dėl kokios nors priežasties... Bet Susirinkimas, norėdamas duoti ir išleidėjams, kaipo teisinga yra, nurodymą tame dalyke... nutaria, kad toliaus šv. Raštas, ypač gi ta sena Vulgata, butu spausdinama kuolabiausiai pataisyta.

78. Tas Tridentiškio Susirinkimo nutarimas sukėlė nemaža ginčų, nes daugelio buvo suprastas visai klaidingai. Kaikurie sakė, kad tuo nutarimu atmesti esą originaliniai tekstai ir visi senoviniai vertimai. Bet ištikrųjų Susirinkimo tėvai neturėjo tokios minties. Tai gi pasirodo visupirma iš paties nutarimo, kuriame neivienu žodeliu nėra paminėti originaliniai tekstai, o tik iš anuo laiku prasiplatinusių l o.t y n i š k ų išleidimų vienas apgarsintas yra autentišku. Priegtam, kaip pasirodo iš nutarimo istorijos, jis buvo iššauktas vien l o t y n i š k ų vertimų įvairumu, kuriam prašalinti nebuvo nei reikalo kalbėti apie originalinius tekstus arba senovinius vertimus; todėl ne su jais lyginta Vulgatą, bet su lotyniškais vertimais, ir galop pasirupinta taip sustatyti tą nutarimą, kad juo butu priimta Vulgata, bet nebutu nei puse žodžio papeikti net ir kiti lotyniški vertimai. Galop buvusieji Susirinkime teologai (Salmeronas ir kiti), kurie geriausiai žinojo nutarimo mintį, aiškiai sako, kad ir toliaus bus galima, neikiek neprasikalstant prieš Susirinkimo nutarimą, naudoties originaliniais tekstais ir senoviniais vertimais ir iš jų paimtais žodžiais priparodinėti dogmatus, kaipo tikrais šv. Rašto liudijimais.

Tridento Susirinkimo nutarime nėra taipogi pasakyta, kad Vulgata esanti liuosa net ir nuo mažiausių paklydimų, nepaliečiančių tikėjimo ir doros mokslo. Kaip pasirodo iš nutarimo istorijos į Vulgatos klaidas buvo atkreipta atidė Rymo teologų, matė juos ir patįs Susirinkimo tėvai ir liepė taisyti, bet dėlei tų klaidų dar nebuvo klaidinga Vulgata tikėjimo ir doros moksle, kas nutarime ir buvo išreikšta.

79. Sulig Tridentiškio nutarimo Vulgata autentiška yra toje prasmėje, kad ji gali ir turi buti pavadinta tikru ir tikėjimo vertu apreiškimo šaltiniu, taip kad joje netik nėra jokių paklydimų, paliečiančių tikėjimo ir doros mokslą, bet dar joje randasi tikrai ir ištikimai išreikšta vis tai, kas priklauso prie rašyto Dievo žodžio esybės.

Vulgata nesiliauna buvus autentiška, nors vienoje ar kitoje jos vietoje ir nebeturėtu išreikšto kokio nors dogmatiško sakinio su tokia pilnybe, kaip jis buvo originaliniame tekste. Butu tai praleidimas teksto, bet dar per tai nenukentėtu viso vertimo esybė.

Galop dogmatiški Vulgatos tekstai, nors paduoda tą pačią tiesą, kuri yra originale, bet išreiškia ją kaikada truputį kitaip

(modalis discrepantia), t. y. tas pats dogmatas viename tekste yra išreikštas aiškiaus, kitame netaip aiškiai, viename iš vieno atžvilgio, kitame iš kitokio. Pvd. Prad. 3, 15 Vulgatoje skaitome: Ipsa conteret caput tuum, ji (moteriškė) sutrins tavo galvą; originale: Ipsum (semen); arba Luk. 22, 20 Vulgatoje: Qui pro vobis fundetur, kurs (kraujas) už jus bus išlietas; originale: funditur, išliejamas. Vienok ir dėl tokių skirtumų Vulgatos tekstas dar nesiskiria tikėjimo ir doros dalykuose nuo originalinio teksto.

80. Tridentiškio Susirinkimo nutarimu buvo įsakyta, kad šv. Raštas, ypač gi Vulgata butu toliaus spausdinama kuolabiausiai pataisyta. Katalikų mokslinčiai pasirupino tuojau išpildyti tą reikalavimą, ir vos vieneriems metams po nutarimo praslinkus, buvo apgarsintas (1547. m.) pataisytas Vulgatos tekstas, gana kritiškai (sulyginus 30 senų kodeksų) prirengtas Jon. Hentenijaus, kuriam tą darbą buvo pavedęs Lovanijos universitėtas. Į trumpą laiką ta Lovaniškė biblija susilaukė daugiaus kaip dvidešimties išleidimų, o truputį paskiaus buvo dar sykį pertaisyta Luko iš Bruges. Garsiausiu jos išleidimu buvo padarytasis 1583. m., kuriuo naudojosi Rymo taisytojai.

81. Tridento Susirinkimo tėvai, nutardami Vulgatos pataisymą, meldė popiežių, kad jis pats tą darbą pavestu savo išrinktiems mokslinčiams, ir tikėjosi sulauksią tokio pataisymo dar nepasibaigus Susirinkimui, kad jame galėtu pataisytą Vulgatą patvirtinti. Vienok dalykas pasirodė ne taip pigus, kaip iškarto manyta. Popiežiai turėjo nemaža kitų rupesnių, ir Susirinkimo laiku buvo atlikti tik kaikurie prirengiamieji darbai. Paskesnieji popiežiai, Pijus IV, Pijus V ir Grigalius XIII, nors buvo Vulgatai taisyti paskyrę tam tikrą kardinolų komisiją, bet darbo galo nesusilaukė. Tik Sikstui V (1585-1590), kurs jau 1586. m. apgarsino geriausį Aleksandrijiečių vertimo išleidimą, pavyko užbaigti ir pirmą Vulgatos pataisymą. Jo paskirta komisija, pasinaudojus jau anksčiaus atliktais darbais ir paėmus kaipo pamatą Lovaniškės biblijos išleidimą (1583. m.), palygino jį su geriausiais senais rankraščiais ir su originaliniais tekstais, ir pažymėjo vietas, kurios reiktu ir kaip reiktu pataisyti; rupintasi visupirma tuo, kad sugrąžinus Vulgatą į tokį stovį, kokiame ji buvo išėjusi iš šv. Jieronymo rankų. Sikstas V. pataisytą Vulgatos egzempliorių pats peržiurėjo, kas jame buvo likę abejotina, nutarė, kaikuriuos komisijos pataisymus priėmė, daugumą gi atmetė, norėdamas kuoarčiausiai laikyties Lovaniškės biblijos, ir galop, pridėjęs vietoje prakalbos konstituciją: Aeterni Patris, liepė rankraštį atspausdinti 1590. m. (Vulgata Sixtina).

Sikstas V pasimirė tais pačiais metais, gavęs iš spaustuvės prieš mirtį vos keletą egzempliorių savo pataisytos Vulgatos. Tolesnis jos platinimas buvo sustabdytas, pakilus kritikos balsams, kurie nepripažino Siksto išleidimui didesnės vertybės ir reikalavo naujo pataisymo. Todėl Siksto V įpėdinis, Grigalius XIV vėl pavedė peržiurėti Vulgatos tekstą naujai kardinolų komisijai, kuri pasinaudojus Siksto komisijos darbais ir priėmus

daugumą jos padarytų pataisymų, jau 1591. m. galėjo įteikti popiežiui pataisytą šv. Rašto tekstą. Mirus tuo laiku popiežiui Grigaliui XIV, galutinai peržiurėjo Vulgatos vertimą Klemenso VIII paskirta komisija, ir 1592. m. jis buvo atspausdintas Vatikano spaustuvėje. Išpradžios ir tas išleidimas vadinosi Sikstiniškuoju, paskiaus gi po 1638. m. pradėta jį vadinti Klementiniškuoju (Vulgata Clementina). Jo tekstas ir dabar pasilieka katalikų Bažnyčioje oficiališkuoju.

Kaip pirmas Sikstiniškas Vulgatos išleidimas taip ir antrasis Klementiniškas yra autentiškas šv. Rašto tekstas, nes nei viename nei kitame nėra jokių paklydimų tikėjimo arba doros moksle, nėra taipogi tokių skirtumų, kurie paliestu rašyto Dievo žodžio esybę. Klemenso VIII išleidimas, kurs nemažai skiriasi nuo Sikstiniškojo smulkmenose, perviršija jį savo teksto tikrumu; bet negalima dar pasakyti, kad jau jis butu iš visų atžvilgių tobulas, ir todėl dėl svarbių priežasčių galima kaikada augščiaus statyti vieną-kitą tekstą, paimtą iš kitų kodeksų, o reikalui atsiradus Bažnyčios vyriausybė gali pasirupinti nauju Vulgatos taisymu.

§ 11. Šv. Rašto vertimai lietuvių kalbon.

82. Katalikų tikėjimui pradėjus plantinties tarp lietuvių jau karaliaus Mindaugo laikais, paskiaus gi po karaliaus Jagielos krikšto (1386. m.) katalikų skaitliui žymiai pasidauginus visoje Lietuvoje, žinoma ir skelbiamas žmonėms Dievo žodis turėjo buti remiamas ant šv. Rašto žodžių; bet ar jau ir anais laikais buvo kas nors iš jo išversta lietuvių kalbou, apie tai jokių žinių neturime; o seniausieji šv. Rašto dalių spausdinti lietuvių kalboje ir dabar užsilikusieji vertimai nesiekia anksčiaus 16. šimtmečio.

Baigiantis tam šimtmečiui lietuviai katalikai turėjo vertimą Evangelijos dalių, skaitomų nedėliomis ir šventomis dienomis, kurs atspausdintas 1599. m. Vuiko veikale: Postilla catholicka, išverstame lietuvių kalbon kun. Mikalojaus Daukšos, Medininkų kapitulos kanauninko. Kas buvo to vertimo autorius, tikrai nežinia; regimai juo nebuvo pats Daukša, kadangi Evangelijų kalba skiriasi šiek-tiek nuo esančių postilėje omilijų kalbos ir išrodo senesnė už ją. Ta kalba turi nemaž senovinių pilnesnių formų, kurios su laiku sutrumpėjo, liuosa yra nuo daugelio paskesniais laikais prasiplatinusių tarp lietuvių barbarizmų ir gali buti pavadinta tikru paveizdu lietuvių vakariečių tarmės.—Antrą Evangelijos dalių vertimą randame kun. Konstantino Širvido, Jėzuito, veikale: Punktai sakymų, kurio pirma dalis atspausdinta buvo 1629. m., o antra 1644. Punktuose sakymų taip-pat kaip pas Daukšą prieš kiekvieną pamokslą padėtas yra Evangelijos tekstas. Tas antras vertimas skiriasi nuo Daukšos teksto; jis gana tikras ir geras; o jo kalba turi taip-pat senovines formas ir pa-

liudija, koki anuo laiku buvo lietuvių rytiečių tarmė. Vėliaus tokių pat Evangelijų rinkiniai buvo spausdinami keletą kartų atskirose knygelėse. Vienas iš tokių rinkinių, išleistas 1806. m., padarytas yra rupesniu Žemaičių vyskupo kunigaikščio Juozapo Giedraičio.

83. Viso Naujojo Įstatymo vertimas lietuviams katalikams buvo parupintas minėtojo vyskupo Giedraičio ir atspausdintas 1816. m. Tas vertimas Giedraičio vardu išleistas, gal ne visas buvo jo paties padarytas, nes kalba ne visose dalyse yra visai vienoda. Vyskupo paskirti cenzoriai, Bonav. Goilevičius ir Domin. Mogienis, sakosi rupestingai rankraštį perveizdėję ir apsvarstę, palyginę jį su Vulgatos tekstu ir atradę visame su juo sutinkantį, todėl ir pripažinę, kad jis gali buti atspausdintas. To vertimo kalba apskritai sakant yra gana gera ir sulyginant liuosa nuo svetimų žodžių. Žymi yra vienok jame įtekmė lenkiškojo Vuiko vertimo[1]), kurino regimai verčiant dažnai naudotasi. Pirmąjį Giedraičio vertimo išleidimą nevisai galima pavadinti katalikišku tikroje to žodžio prasmėje, kadangi jis, nepatvirtintas Apaštališkojo Sosto, neturi Bažnyčios įstatymais reikalaujamų paaiškinimų; todėl jo skaitymas tarp katalikų negalėjo buti leistas. Antrą sykį vyskupo Giedraičio N. Įstatymas be jokių pataisymų, bet jau su reikalingais nors perdaug trumpais kun. Staniukyno pridėtais paaiškinimais buvo perspausdintas 1907. m. Amerikoje.

Visai naujas vertimas Evangelijų ir Apaštalų darbų su padalinimu teksto pagal turinį ir su trumpais paaiškinimais buvo padarytas (1906.) kun. Juoz. Skvirecko. To paties autoriaus pradėtas versti lietuvių kalbon visas šv. Raštas. Viena jo dalis,

---

[1]) Lenkai katalikai iki šiai dienai naudojasi vertimu padarytu Jokubo Vuiko, jėzuito, pagal Vulgatą ir pirmą sykį atspausdintu 1599. m. Tas viso S. ir N. Įstatymo vertimas, žymiai perviršijantis kitus kaip katalikų taip ir protestantų parupintuosius, buvo iškarto visų su džiaugsmu priimtas ir labai prasiplatino. Kritikai iki pastutiniam laikui nesigailėjo jam pagyrimų. Įtikėta net, kad jis esąs taip-pat patvirtintas Apaštališkojo Sosto lenkams, kaip lotyniška Vulgata visai Bažnyčiai, ir vis neturėta drąsos užsiimti jo pagerinimu. Tiktai neseniai (1908. m.) pradėjusis taisyti ir išleidinėti Vuiko tekstą su savo komentorium vyskupas Fr. Alb. Simonas ne tik neskaito jo turinčiu Rymo aprobatą, bet dar ir apie patį vertimą turi kitokią nuomonę, negu senesnieji kritikai. Tarp kitko jis sako savo prakalboje: „Vuiko vertimas, puikus kaipo vienas iš gražiausių lenkų kalbos paminklų iš XVI šimtmečio pabaigos, niekuomet nebuvo tikru šv. Rašto vertimu teisingoje to žodžio prasmėje, bet vergišku perdėjimu lotyniškos Vulgatos. Kun. Vuikas nors anot ano laiko liudytojų žinojęs ebraišką ir graikišką kalbą, vienok, kaip pasirodo iš visos sakinių ir straipsnių eilios, arba retai į originalinius tekstus pažvelgdavo, arba jei ir žiurėjo, tai nevisuomet juos kaip reikiant suprato. Todėl butu galima paduoti iš jo vertimo visus šimtus tokių išsireiškimų, kurie net žmogui, apsipratusiam su biblijine kalba, yra tikri galvosukiai... Vuikas vertė iš lotyniško teksto žodis po žodžio sulig to, ką jie reiškia pirmame geresniame lotyniškame žodyne, neveizdėdamas į tai, ar lenkas skaitytojas ką nors iš to supras ar ne". Vyskupas Simonas giria tik Vuiko kalbą ir sako: „Vuikas silpnas kaipo šv. Rašto vertėjas, nesulyginamas yra lenkų kalbos mokėjime. Ten, kur jis rado lengvesnį tekstą, išvertė jį taip teisingai, o priegtam su tokiuo rimtumu ir prakilnumu, kad nepigu jam prilygti. Gražiausi naujų laikų lenkų kalba... šaly Vuiko kalbos išrodytu labai skysta: neturėtu nei tos galės, nei tos didenybės, kas taip nuosavu yra Dievo žodžiui, o tai Vuikas mokėjo tobulai išreikšti lenkų šnekoje".

Apaštalų Gromatos ir Apreiškimas su nemažu komentorium, atspausdinta 1911. m.

Iš S. Įstatymo lietuviai katalikai turi tik dvejopą psalmių vertimą, padarytą vyskupo Mot. Valančiauskio, vieną proza, kitą eilėmis. Geresnis iš jųdviejų pirmasis parašytas žemaičių tarme, bet neturi jokio komentoriaus ir nelabai gali pasigirti savo tikrumu.

Yra dar pasiliekantis rankraštyje vyskupo Baranausko vertimas S. Įst. nuo pradžios lig Jeremijo pranašo.

84. Neskaitlingi sulyginant lietuviai protestantai gana jau seniai turi lietuvišką viso šv. Rašto vertimą. Seniausiu Evangelijų rinkiniu pas juos yra atspausdintasis 1579. m. rupesniu Baltramiejaus Vilento; o jau 1590. m. Jonas Bretkunas, Karaliaučiaus pastorius, buvo užbaigęs versti visas šv. Knygas S. ir N. Įstatymo lietuvių kalbon. Tiesa, Bretkuno vertimas niekuomet nebuvo atspaustas ir dar dabar pasilieka rankraštyje, bet tuo jis buvo svarbus, kad juo naudojosi visi kiti paskesnieji vertėjai. Taip atspausdintas Jono Rėzos rupesniu 1625. m. Psalmynas maž kuo tesiskiria nuo Bretkuno vertimo. 1660. m. atspausdinta buvo dalis S. Įstatymo vertimo, nuo pradžios lig 40. Ps. To taip vadinamo Chilinskio arba Kėdainių kalvinų išleidimo autoriais buvę aštuoni vyrai, Jurgis Skrodskis, Jonas Bažymauskis ir kiti. Jie regimai savo darbą atlikdami taipogi nemaž naudojosi Bretkuno vertimu, nes didesnieji skirtumai dažniausiai paliečia tik tarmę, kuri pas juos yra lietuvių vakariečių, tuotarpu kad Bretkunas rašė prusų tarme. Kėdainių kalvinistų vertimas nebuvo pabaigtas spausdinti, kadangi spausdinimo prižiurėtojams ir korektoriams, Chilinskiui ir Minvidui, išaikvojus duotus sau pinigus, Londono spaustuvininkas sustabdė darbą ir sunaikino, kas jau buvo atspausdinta. 1701. m. išėjo iš spaudos net du N. Įstatymo vertimu; o 1735. m. galop buvo atpausdintas viso šv. Rašto lietuviškas vertimas, parupintas J. J. Kvandto. Tame vertime deuterokanoniškos S. Įstatymo knygos atskirtos nuo protokanoniškųjų. Jo autorius taip-pat kaip ir visi kiti naudojosi Bretkuno veikalu. Vertimo kalba yra daili ir neveizdint į nemažą prusiškumų skaitlių pigiai suprantama. Kvandto vertimas buvo nesykį paskiaus perspausdintas ir dar du kartu pataisytas, Rėzos 1816. ir Kuršaičio 1869. m.

§ 12. Švento Rašto skaitymas naujose kalbose.

85. Sv. Rašto skaitymas yra naudingas, bet nėra butinai reikalingas kiekvienam žmogui. Iš Dievo parėdymo apsakojimas gyvu žodžiu yra prieinamiausis ir lengviausis budas, kuriuo visi gali užtektinai pažinti tikėjimo tiesas, reikalingas išganymui. Vien tuo budu naudojosi Išganytojas savo mokslui praplatinti. Jis gyvu žodžiu garsino dangiškojo Tėvo valią, mokė sodžiuose ir miestuose, peikė prasikaltimus ir žadėjo užmokesnį visam, kas gera. Išsirinkęs Apaštalus ir jiems liepė taip pat mokyti. Kada atsirado šventos N. Įstatymo knygos, Kristaus mokslo platinimo budas nepersimainė; nes ir toliaus Apaštalai ir jų mokytiniai ėjo iš krašto kraštan, iš miesto miestan ir visur gyvu žodžiu skelbė Evangeliją. Rašyto Dievo žodžio skaitymas išpradžios niekam nebuvo ginamas, ir juo labiaus platinosi krikščionystė, juo labiaus jis buvo patariamas, kaipo didžiai naudingas gilesniam Kristaus mokslo pažinimui ir sužadinimui skaitančiųjų širdyse karštesnės Dievo meilės; bet tame skaityme jau pirmaisiais amžiais buvo nurodomos kaikurios taisyklės, sulig kurių ne visos šv. Knygos turėjo buti duodamos be jokio skirtumo į visų rankas

Toks dalykų stovis tęsėsi lig vidurinių amžių. Kada imta versti šv. Raštą į naujas kalbas ir labiaus pradėta išnaudoti jo žodžius paklydimams praplatinti, atsirado pavienių vyskupų, synodų ir šv. Sosto įsakymai, žymiai susiaurinantįs liuosybę šv. Knygų skaityme.

86. Protestantai pirmi pradėjo skelbti nuomones, buk šv. Rašto skaitymas butinai esąs reikalingas kiekvienam žmogui, buk visi galį šv. Knygas suprasti ir buk tik iš šv. Rašto reikią mokyties tikėjimo dalykų. Tos nuomonės buvo aiškiai klaidingos ir tikėjimui pavojingos. Niekur Kristaus moksle nei Bažnyčios parėdymuose nėra įsakymo, reikalaujančio, kad visi žmonės butinai skaitytu šv. Knygas. Kaip S. Įstatyme šv. Rašto skaitymas buvo pavestas kunigams, ir tik karalius turėjo teisę gauti vieną jo egzempliorių, taip ir Naujajame rašyto Dievo žodžio skaitymas yra visupirma priedermė tų, kuriems liepta mokyti kitus tikėjimo dalykų. Šv. tėvai patardavo skaityti šv. Knygas ir šiaip jau žmonėms, bet butinai to nereikalavo. Taigi ir dabar šv. Bažnyčia elgiasi taip-pat, rupindamasi visupirma tuo, kad tas skaitymas tikrai galėtu buti skaitytojams naudingas. — Klaidinga yra protestantų nuomonė, buk šv. Knygos esančios visiems pigiai suprantamos ir nereikalaują jokių paaiškinimų. Kaip visuomet, taip ir dabar teisingas pasilieka atsakymas, kurį davė apie šv. Knygų suprantamumą Etiopijos karalienės, Kandakės, iždininkas šv. Pilypui. Kada tas djakonas išgirdo jį skaitantį Izaiją pranašą ir paklausė: „*Ar manai, jog supranti, ką skaitai?*“ užklaustasis atsakė: „*Ir kaip gi galiu* (suprasti), *jei niekas manęs nepamoko?*“ (Apd. 8, 30. 31). Taigi, šv. Raštas be tinkamų pamokymų ir paaiškinimų yra ne visiems suprantamas; žmonės negeros valios jį beskaitydami imdavo ir ima jo žodžius ir, saviškai suprasdami, jais stengiasi patvirtinti įvairius paklydimus. Jei šv. Raštas vargu protestantų tikrai suprantamas be paaiškinimų, tai kam jie patis prirašė visą daugybę įvairiausių komentorių, kodėl jie tarp savęs nesutinka šv. žodžių aiškinime ir vien iš jų imdami savo mokslą yra taip pasidalinę tikėjimo dalykuose? Galop klysta protestantai išvesdami reikalingumą visiems skaityti šv. Knygas iš to, kad buk tik vien šv. Rašte esąs tikėjimo mokslas. Nebuvo dar visai N. Įstatymo knygų, o Kristaus mokslas gana ilgai platinosi vien per apsakojimą; o kada jos buvo parašytos, tai ne visos apreiškimo tiesos į jas patilpo, bet buvo toliaus skelbiamos gyvu žodžiu ir užsilaikė Bažnyčios tradicijoje, be kurios net nebutu žinoma, kurios knygos reikia skaityti įkvėptomis ir kanoniškomis.

87. Protestantai, įvykdydami savo klaidingas nuomones apie šv. Rašto skaitymą, pradėjo kas kart labiaus platinti tarp savo pasekėjų naujus vertimus, kurių tekstas buvo sudarkytas kaikada žymiomis klaidomis. Todėl Tridento Susirinkimas meldė popiežių Pijų IV, kad tų naujų paklydimų sulaikymui butu išleisti tam tikri Bažnyčios parėdymai. Tokie parėdymai ir buvo apgarsinti Pijaus IV konstitucijoje „Dominici gregis“ (24. Kovo 1564.

m.). Trečia ir ketvirta iš dešimties tos konstitucijos taisyklių palietė biblijos vertimą ir skaitymą ir nurodė, kam ir kaip valia skaityti šv. Raštą. Pijaus IV taisyklės su nedidelėmis atmainomis buvo patvirtinamos ir paskesniųjų popiežių Siksto V, Klemenso VIII, Benedikto XIV ir kitų. Leonas XIII, prašalinęs (Konstitucija „Officiorum ac munerum", 25. Sausio 1897. m.) visus senobinius parėdymus, išleidė naujus įstatymus apie indeksą ir apgarsino (1900. m.) patį indeksą. Leono XIII įstatymai paliečiantįs šv. Rašto vertimą ir skaitymą yra tokie:

Persk. 2. Apie šv. Rašto išleidimus originaliniame tekste ir senobiniuose vertimuose. § 5. Originalinį šv. Raštą tekstą ir senobinius vertimus, katalikų ir taipogi Rytų bažnyčios padarytus, jei jų išleidimai parupinti yra nekatalikų, nors išrodytu tikri ir pilni, valia skaityti tik tiems, kurie užsiima teologijiniais arba biblijiniais mokslais, bet vien tuomet, kada minėtų išleidimų prakalbose arba paaiškinimuose nėra užpuldinėjamos katalikų tikėjimo tiesos. — § 6. Tuo pačiu budu ir tomis pačiomis sąlygomis leista skaityti kiti šv. Rašto ar tai į lotynišką ar į kokią kitą nenaują (mirusią) kalbą padaryti vertimai, kuriuos yra išleidę nekatalikai.

Persk. 3. Apie šv. Rašto išleidimus naujosiose kalbose. § 7. Kadangi iš prityrimo žinoma, jog, jei nuolat be jokio skirtumo ir išrinkimo leidžiamas šv. Rašto skaitymas žmonių kalboje, dėlei žmonių neapsižiurėjimo daugiaus iš to randasi pragaišties negu naudos, todėl visi vertimai į naujasias kalbas, net ir katalikų padaryti, visai yra užginti, jei neturi aprobatos Apaštališkojo Sosto, arba nėra išleisti po vyskupų priežiura su paaiškinimais, paimtais iš Bažnyčios tėvų ir mokytų katalikų rašytojų.—§ 8. Užginti yra visi šv. Knygų vertimai į kurią nors naują kalbą, padaryti keno nors iš nekatalikų, o ypač tie, kurie platinami yra per biblijines draugijas, ne sykį jau Rymo popiežių pasmerktas, kadangi tuose vertimuose visai neužlaikyti išganingiausieji Bažnyčios įstatymai apie įkvėptų Knygų išleidimą. Tie vienok vertimai leisti yra tokiems, kurie užsiima teologijiniais arba biblijiniais mokslais, jei tik juose užlaikyta, kas augščiaus (§ 5) parėdyta.

88. Bažnyčia nieknomet nebuvo visiškai užgynus katalikams skaityti šv. Knygas, tiktai tam skaitymui dėlei svarbių priežasčių pažymėjo tinkamas ir išganingas ribas. Sulig paduotų Leono XIII išleistų ir dabar veikiančių įstatymų didesnę liuosybę šv. Rašto skaityme turi tie, kurie užsiima teologijiniais arba biblijiniais mokslais, bent kiek mažesnę visi kiti. Taigi, visiems katalikams be jokio ypatingo leidimo valia skaityti šv. Raštą katalikų išleistą lotyniškoje, graikiškoje ir ebraiškoje kalboje, o taipogi katalikų išleistus vertimus į kitas senobines kalbas padarytus (lig 10. šimtm.), turinčius vyskupo aprobatą, nors ir be paaiškinimų. Be to, valia skaityti visose naujose kalbose biblijas katalikų išleistas su aprobata to vyskupo, kurio vyskupystėje jos yra spausdintos, ir paduodančias apaštalų sosto patvirtintą tekstą (kurio lietuvių kalboje dar neturime), nors ir be paaiškinimų; arba paduodančias tik vyskupo patvirtintą tekstą su paaiškinimais iš šv. tėvų ir mokytų katalikų rašytojų. Ne valia gi visiems skaityti biblijų, kurias yra išleidę nekatalikai, kaip senobinėse nebe gyvose, taip ir naujosiose gyvose kalbose. — Bažnyčia užgynė skaityti tas nekatalikų išleistasias biblijas, ypač gi pasmerkė biblijinių draugijų išleidimus, dėlei svarbių priežasčių. Visupirma protestantų biblijinės draugijos platindamos šv. Knygas remiasi ant klaidingos nuomonės, buk šv. Rašto skaitymas butinai reikalingas esąs kiekvieno žmogaus išganymui. Priegtam

jos mano, buk paskleisdamos tarp tikinčių ir netikinčių biblijų egzempliorius pildą Išganytojo žodžius: „Eidami mokykite visas tautas“; toks gi pildymas Kristaus įsakymo labiaus panašus yra į pasityčiojimą, negu į tikrą apaštalavimą. Galop biblijinės draugijos Bažnyčios pasmerktos yra ir dėl paties platinamo teksto, kadangi jos bruka visiems klaidžiatikių padarytus vertimus, arba jei duoda katalikiškus vertimus, tai ne pilnus, be deuterokanoniškų knygų, be reikalingų paaiškinimų, arba su klaidingais paaiškinimais.

Bažnyčia gindama savo tikrus vaikus nuo to, kas pragaištinga, moko juos visupirma gyvu žodžiu, taip kaip įsakė Išganytojas, bet taipogi rupinasi, kad jiems nestigtu ir rašyto Dievo žodžio pasiskaityti. Tam gi tikslui labiausiai paskutiniais laikais beveik visuose katalikų kraštuose atsirado katalikų draugijos, kurių užduotis yra platinti tarp žmonių šv. Knygas sulig Bažnyčios taisyklių išleistas, ypač gi keturias Evangelijas ir Apaštalų darbus. Tuos tat katalikiškus išleidimus Bažnyčia karštai pataria skaityti visiems, nes juos skaitydamas kiekvienas tikintis, anot žodžių dabartiniojo musų šv. Tėvo, popiežiaus Pijaus X, gali sau rasti didžiausį dvasišką pelną.

§ 13. Apie šv. Rašto prasmes.

89. Ne kiekvienas rašytas veikalas yra visiems lygiai suprantamas; kaikurie reikalauja didesnių ar mažesnių paaiškinimų. Paaiškinimai reikalingesni, juo senesniame laike ir svetimesniame krašte veikalo autorius gyveno, ir todėl juo skirtingesnes pažiuras ir savo laiko santikius jis išreiškė. Šv. Knygos turi tai bendra su kitais senų laikų raštais, kad jos parašytos svetimomis seniai mirusiomis kalbomis, o taipogi laiko ir vietos sąlygose, kurios žymiai skiriasi nuo musiškių. Todėl šv. Raštui suprasti daug daugiaus dalykų reikia, negu supratimui dabartinių rašytojų, o dažniausiai jis visai negalimas be ypatingų paaiškinimų. Jei jau ir iš to atžvilgio reikalingas šv. Knygų aiškinimas, tai prisideda dar ir ta aplinkybė, kad jos savo dieviška pradžia, kilme, perviršija paprastą ir dažnai geiduliais apakintą žmogaus protą. Tiktai kada žmogus duodasi pamokyti tai pačiai Dvasiai, kuri šv. Knygas įkvėpė, jos tampa jam suprantamos. Bet šv. Dvasia nuolat veikia ne kiekviename atskirame skaitytojuje, o tik Bažnyčioje, kuri yra tiesos pamatas ir šulas. Jei tat kas nori tikrai suprasti ir aiškinti šv. Raštą, jis turi ištirti Bažnyčios pažiuras ir jų prisilaikyti. Bažnyčios tėvai padavė taisykles, kurių reikia laikyties, norint suprasti šv. Knygas, o mokslas apie tas taisykles vadinasi *biblijine ermeneutika* (ἑρμηνευτικὴ t. y. τέχνη, nuo žodžio ἑρμηνεύειν, išaiškinti, išguldyti, išversti iš vienos kalbos kiton). Taigi, biblijinė ermeneutika yra tai rinkinys pamokymų ir taisyklių, kurių prisilaikant galima atrasti tikrą šv. Rašto prasmę, atsižvelgiant kaip į žmogišką taip ir į dievišką jų kilmę.

90. Kas gi tat yra šv. Rašto *prasmė*? Šv. Rašto prasmė (nuo žodžio: protas, suprasti) yra tos tiesos, kurias šv. Dvasia, kaipo pirmasis šv. Knygų autorius, norėjo išreikšti per įkvėptus rašytojus. Išreiškimas kokios nors minties gali įvykti betarpiškai per žodžius, kuriais vadinami yra dalykai, ar veikimai, ir tarpiškai per pačius dalykus ir ypatas, kurios gali buti figura kitų dalykų. Taigi, visos tos tiesos, kurias šv. Dvasia išreiškė įkvėptose knygose betarpiškai per rašytojų žodžius, vadinasi žodinė arba literališka šv. Rašto prasmė (sensus litteralis, historicus); tiesos gi išreikštos per vienus dalykus, kaipo figuras kitų, turi vardą dvasiškosios, typiškos arba mystiškos prasmės (sensus spiritualis, typicus, mysticus).

Minima yra taipogi kaikada išvesta (s. consequens) ir pritaikyta (s. accomodatus, accomodatitius) šv. Rašto prasmė, bet ištikrųjų ji nėra šv. Knygų savastis.

91. Literališka arba žodinė šv. Rašto prasmė, išreiškianti Dievo mintis betarpiškai per žodžius, yra dvejopa: tikra (s. l. proprius) ir netikra arba metaforinė (s. l. improprius vel metaphoricus). Tikra žodinė prasmė esti tuomet, kada sakinyje imamas yra tikras ir paprastas kiekvieno žodžio reiškimas. Taip, sakinyje: „Kitu keliu sugrįžo į savo šalį“ (Mt. 2, 12), kiekvienas žodis užlaiko tikrą ir paprastą savo reiškimą, o jie visi išreiškia mintį stačiai be jokių priedangų. Netikra arba metaforinė žodinė prasmė randasi tada, kada sakinyje koks žodis nebe visai užlaiko savo tikrąjį reiškimą. Kaipo pavyzdį galime paimti toki sakinį: „Tas buvo išmokytas Viešpaties kelio“ (Apd. 18, 25). Žodis „kelias“ tikroje ir paprastoje savo prasmėje reiškia neperdaug platų, ilgą važinėjimui paskirtą žemės plotą; čionai gi Viešpaties keliu pavadintas yra Kristaus mokslas. Vienok sakinio prasmė nesiliauna buvus žodinė, nes ji išvedama betarpiškai iš pačių žodžių (Plg. taipogi žodį „surišti“ sakiniuose: Jo. 18, 22; 19, 40 ir Mt. 16, 19, arba žodį „raugas“: Lk. 13, 21; Mt. 16, 6. 11. 12 ir Lk. 12. 1 ir tt.). Metaforine prasme vadinasi visa tai, kas išreiškiama įvairiais kalbėjimo paveikslais arba figuromis (antropomorfizmais, personifikacijomis, metonymijomis, synekdochomis, yperbolėmis ir tt.); prie jos priklauso taipogi *alegorija*, kuri tuomet esti, kada visas sakinys (pvd. Mt. 5, 13; Lk, 3, 9), arba net visa knyga (pvd. Giesmių giesmė) yra imama ne visai tikroje prasmėje, ir taipogi *parabolė*, t. y. pasakojimas pramanyto dalyko, kurs paduotas esti, lyg-kad butu tikras, idant koki nors tiesa butu geriaus įvaizdinta ir pasekmingiaus pagirta arba papeikta.

93. Kiekviename šv. Rašto sakinyje yra žodinė prasmė tikra arba metaforinė. Buvo tokie, kurie sekdami Origeną sakė, buk šv. Knygose esą vietos, neturinčios žodinės prasmės, o tik dvasišką; bet toki nuomonė yra klaidinga, ir visi sakiniai, nurodomi kaipo neturintįs savos literališkos prasmės, ištikrųjų pasirodo ją turį, jei tik yra gerai suprasti. Šv. Dvasia, kalbėdama žmonių kalba, žmonėms ir per žmones, negali nepalikti žmonių žodžiams jų paprasto reiškimo; todėl kaip kiekvieno kito rašytojo

taip ir įkvėptųjų visuose sakiniuose turi buti literališka prasmė. Šv. Raštas visai nustotu savo vertybės, ir niekuomet nebutu galima imti iš jo tikro priparodymo, jei žmogui butu valia abejoti, ar reikia jo žodžiai imti žodinėje prasmėje, ar ne; tuomet butu galima pasakyti apie kiekvieną tekstą, kurs dėl ko nors nepatinka, kad jis neturi žodinės prasmės. Galop, dvasiška šv. Rašto prasmė, anot mokslo šv. Tomo Akv., remiasi visuomet ant literališkos ir iš jos išeina; o jei kurioje nors vietoje nebutu tos literališkos prasmės, ten nebebutu jokios prasmės, nes neturėtu ant ko remties ir dvasiška prasmė; tai gi labiausiai priešintusi šv. Knygų įkvėpimui.

Kiekvienoje šv. Rašto vietoje yra tik viena žodinė prasmė tikra arba metaforinė. Priešinga nuomonė, sakanti kad bent kaikuriose vietose ji esanti keleriopa, kurios laikėsi šv. Augustinas, šv. Tomas Akv. ir kiti, turi gana rimtus priparodymus, bet jie nėra dar taip įtikrinantįs, kad butinai reiktu išsižadėti nuomonės apie vieną kiekvienos šv. Knygų vietos literališką prasmę. Ir ištikrųjų, šv. Dvasia norėjo, kad šv. Knygos butu parašytos per žmones, žmonėms ir žmonių budu; todėl reikia sutikti, kad ji taip-pat norėjo elgties, kaip daro visi kiti rašytojai, kurie jei rašo teisingai ir nenori skaitytojų suklaidinti, nededa į tuos pačius žodžius keleto prasmių. Abejonės nėra, kad rašytojų žodžiai patįs per save gali turėti įvairius reiškimus, bet rašytojas paprastai į juos deda tik vieną mintį, ir ji jau turi buti pažinta iš sąryšio su kitomis teksto dalimis ir iš įvairių rašymo aplinkybių; jei jos tikrai patirti negalima, tai žodžiai gali turėti įvairius mažiaus ar daugiaus tikrus aiškinimus, bet ne įvairias rašytojo prasmes.

94. Su žodine prasme rišasi *išvedimai* (consectaria). Tas pats žodis, pritaikytas prie įvairių ypatų, gali turėti siauresnę arba platesnę prasmę. Taip, kada šv. Raštas vadina žmogų galingu, išmintingu, šventu, tie pavadinimai turi siauresnę prasmę, negu tuomet, kada jie sakomi apie Dievą. Tą tai visupirma pilnesnę žodžių prasmę kaikurie vadina išvedimais, bet klaidingai. Yra gi čia tik pilna žodinė prasmė, kadangi tų pritaikomų žodžių įvairus reiškimai visai priklauso tik nuo įvairių ypatų ar dalykų, apie kuriuos jie sakomi. Tikri gi išvedimai negali buti teisingai pavadinti šv. Rašto prasme. Jie esti tuomet, kada koks nors išvedimas daromas yra protavimu iš šv. Rašto žodžių. Tokiame protavime tik viena sylogizmo premisa imama yra iš šv. Knygų, kita gi protaujančio nuosavybė; todėl konkliuzija esti tik tuomet teisinga, kada antra premisa yra teisinga, ir pats protavimas padarytas neklaidingai. Kadangi šv. Dvasia tokiuos teisingus protavimus, anot šv. Augustino, pramatė, todėl ir išvedimus, nors jie nėra tikra šv. Rašto prasme, kaikada šv. Dvasiai priskaito šv. tėvai, pamokyti pavyzdžiu šv. Povilo, kurs protavimu iš Įstatymo žodžių (Atk. 5) išveda reikalingumą duoti tinkamą užlaikymą Apaštalams ir altoriaus tarnams (veiz. 1 Kor. 9, 9—11).

95. Literališka prasmė dažnai yra tik šv. Rašto kunas, po kuriuo slepiasi jo dušia. Ta dušia yra *dvasiška* (typiška, mystiška) prasmė. Dvasiška prasmė imama yra ne stačiai, betarpiškai iš žodžių, be jos pamatu yra ypatos, dalykai, veikimai, atsitikimai ir tt., turintis savo žodinę prasmę, o Dievo Apveizdos taip sutvarkyti, kad ženklina kitas ypatas, dalykus, atsitikimus. Ypatas, dalykus, ženklinančius kitus, šv. Povilas vadina typais, paveikslais, alegorijomis, šešėliais, parabolėmis, kadangi jie turi šioki tokį panašumą į ženklinamus dalykus, kurie paprastai vadinasi antitypais. Tas gi panašumas, kadangi priklauso nuo liuosos Dievo valios, turi buti mums apreikštas, kad pažintumėm kokioje nors šv. Rašto vietoje typą, o pertat ir typišką prasmę.

Nuo typų reikia atskirti symboliai ir symboliniai veikimai, kuriuos kaikada darydavo Dievui liepiant pranašai paženklinimui kokių nors dalykų. Tų symbolinių veikimų prasmė visai priklausė nuo to, ką jie turėjo paženklinti, ir jei nebutu buvę tų paženklinamų dalykų, tai nebutu buvę ir pačių symbolių. Typai gi esti ir turi savo reiškimą patįs per save; dvasiška gi jų prasmė yra jau priedas (plg. Ez. 12, 2...). Todėl symboliniai veikimai turi tik vieną žodinę metaforinę prasmę.

Dvasiška arba mystiška prasmė kaikurių teologų paskirstoma yra į alegoriška, morališką arba tropologišką ir anagogišką sulig to, kokiuos dalykus typai ženklina. Dvasiška prasmė vadinasi alegoriška tuomet, kada typu paženklintas yra koks nors tikėjimo dalykas, ypač gi apie Kristų ir Bažnyčią (plg. pranašo Jonos istoriją ir Mt. 12, 39); vadinasi morališka arba tropologiška, kada paženklinamas dalykas turi pritaikymą prie žmogaus pasielgimo (plg. Prad. 15, 6 su Rym. 4), ir anagogiška, jei yra išreikštas koks nors dalykas, busiantis ateinančiame gyvenime, kurio tikimės (plg. Noės išsigelbėjimą arkoje ir Mt. 24, 37; 1 Petr. 3, 20). Tame pačiame type kaikada gali buti visos trįs mystiškos prasmės. Taip, Jeruzalė, kuri žodinėje prasmėje yra Palestinos miestas, dvasiškoje prasmėje yra typas Kristaus Bažnyčios, typas dušios Dievo mylimos ir galop typas dangaus karalystės. (Apreišk.).

96. Be prasikaltimo prieš tikėjimą negalima abejoti, kad šv. Rašte tikrai yra dvasiška prasmė, nes jos buvimą pripažino ir savo pasielgimu nesyki patvirtino pats Jėzus Kristus ir Apaštalai, aiškindami daug šv. Knygų vietų mystiškoje prasmėje ir iš jos imdami priparodymus savo žodžių tikrumui. Taip Išganytojas dvasiškoje prasmėje išaiškino pranašo Jonos istoriją, pritaikydamas ją prie savęs. Apaštalas Jonas, apsakodamas, kad Kristui ant kryžiaus nebuvo sutrupintos blauzdos (Jo. 19, 36), nurodo žodžius Iš. 12, 46, kuriais buvo pasakyta, kad velykiniam avinėliui nebutu sulaužytas joks kaulas. Povilas Izmaėlyje ir Izaoke mato atstovus S. ir N. Įstatymo. — Ko taip aiškiai moko šv. Raštas, nemažiaus aiškiai išpažįsta ir Bažnyčios tėvai, kurie nuo seniausių laikų kaikuriuos šv. Rašto žodžius aiškina ir vartoja dvasiškoje prasmėje. Todėl negali buti jokios abejonės, kad iš

dvasiškos prasmės galima imti įtikrinančius priparodymus, jei tik tikrai yra žinoma apie paties typo buvimą kokioje nors vietoje. Apie tą gi buvimą galime sužinoti iš paties šv. Rašto, iš vienbalsio aiškinimo šv. tėvų ir iš neklaidingo šv. Bažnyčios paliudijimo.

Nors anot apaštalų žodžių visas S. Įstatymas yra figura Naujojo, negalima vienok iš to dar išvesti, kad kiekvienas S. Įstatymo dalykas, kiekvienas jo žodis jau yra typas N. Įstatymo dalykų; arba jei koki S. Įst. ypata yra figura ypatos N. Įst., tai dar iš to visai neišeina, kad visi jos pasielgimai butu paženklinamos ypatos typai. Stačiai neprotingai elgtusi, kas kiekviename S. Įstatymo sakinyje jieškotu butinai figurų.

Kaip Sename, taip anot kaikurių yra ir N. Įstatyme dvasiška prasmė. Taip šv. Petro laivas, audrų mėtomas, gali buti figura Kristaus Bažnyčios; šv. Povilas randa dvasišką prasmę tame, kad Kristus numirė už miesto. Negalima vienok maišyti N. Įst. typų su paveizdais (exemplar) ir sakyti, buk Kristaus prisikėlimas esąs typas musų prisikėlimo, kadangi jis yra tik priežastis ir paveizdas to, kas su mumis turi pasidaryti.

97. *Pritaikymas* (accomodatio) šv. Rašto žodžių dėlei randamo panašumo prie kokios nors ypatos ar dalyko, kurių įkvėptas rašytojas visai neturėjo mintyje, negali buti vadinamas šv. Rašto prasme. Pritaikymas gali įvykti dvejopu budu, arba per pratęsimą (per extensionem) arba per aliuziją (per allusionem). Pirmas pritaikymo budas bus tuomet, kada yra panašumas tarp pačių ypatų ar dalykų, taip kad šv. Rašto žodžiai pritinka ne tik jo minimai ypatai, bet dar ir kitoms. Taip, kas šv. Rašte pasakyta yra apie Noę: „Jis rastas yra teisus ir rustybės laike padarytas yra sutaikymu“ (Ekli. 44, 17), Bažnyčia tai pratęsia ir pritaiko prie šventųjų. Pritaikymas per aliuziją randasi tada, kada panašumas yra tik pačiuose žodžiuose, bet pritaikant tikra jų prasmė paliekama yra šalyje, ir tų pačių žodžių skambėjimui duodamas yra visai kitas reiškimas. Taip, Psalmės (67, 36) žodžius: „Stebėtinas yra Dievas savo šventuosiuose, t. y. rumuose, per aliuziją vartojama kitokioje prasmėje, butent lyg-kad Dievas apsireikštu stebėtinas šventuosiuose žmonėse.

Bažnyčia liturgijoje ir šv. rašytojai savo pamokymuose nekartą taip pritaiko šv. Rašto žodžius; todėl toks pritaikymas pagirtinas ir sektinas yra visiems, jei tik jo vartojime užlaikytos tam tikros ribos, t. y. jei tik bus pagirtinas tikslas ir per tokį šv. Rašto žodžių vartojimą nebus jokio nuostolio arba paniekinimo pačiam šv. Raštui.

§ 14. Svarbiausios ermeneutikos taisyklės.

98. Dvejopas yra šv. Rašto aiškinimas, *autentiškas* ir *mokslišk*as. Autentišką šv. Rašto žodžių aiškinimą suteikia tik pats jų autorius, t. y. šv. Dvasia, kuri arba pačiose šv. Knygose arba

per gyvą ir nuolatinį savo mokymą Bažnyčioje duoda suprasti, ką ji norėjo mums apreikšti savo rašytu žodžiu. Mokslišku vadinasi aiškinimas tuomet, kada kas teisingai prisilaikydamas gramatiškai-istoriškų ermeneutikos taisyklių stengiasi pažinti šv. Rašto prasmę. Su pagalba gramatiškai-istoriškų taisyklių galima rasti šv. Knygų prasmę tik kaipo veikalų, kuriuos yra parašę žmonėms žmonės. Kadangi vienok šv. Rašto pirmasis autorius yra Dievas, ir todėl jame randasi netik žmogiškas, bet ir dieviškas elementas, užtat aiškinant šv. Knygas reikia atsižvelgti į abudu elementu ir visuomet tai atsiminti, kad moksliškas aiškinimas neturi ir negali buti priešingas autentiškajam.

99. Gramatiškai-istoriškam aiškinimui reikia visupirma pažinti visų šv. Rašte randamų žodžių reikšmė. Todėl reikia mokėti tris visusvarbiausios šv. Knygų kalbos, lotyniška, ebraiška ir graikiška; tolesniai gi ištirti kiekvieno šv. rašytojo išsireiškimo budas, kadangi jie gyvendami įvairiais laikais ir rupindamiesi, kad butu suprantami savo laiko žmonėms, nevisi vienodai rašė. Ikvėptų autorių rašymo budą galima pažinti nuolat skaitant pačias šv. Knygas, palyginant jas su senoviniais vertimais, o taipogi tyrinėjant senų laikų rašytojų ir šv. tėvų raštus. Naudinga yra žodžių reikšmei pažinti ir jų etymologija, kadangi žinant žodžio šaknį pigiaus suprasti ir iš jos padarytus žodžius. Įvairias žodžių reikšmes atrasti labai palengvina taip vadinamos šv. Rašto konkordancijos, paduodančios alfabėtinėje eilioje surašytus visus šv. Knygų žodžius su nurodymu jų vietos, ir biblijinių kalbų žodynai.

100. Tolesniai, žinant jau atskirų žodžių reikšmes, reikia nutarti, kokioje prasmėje kiekvieną žodį autorius pavartojo ir ką juo norėjo išreikšti tyrinėjamoje vietoje. Reikia imti žodžiai visupirma tikroje jų reikšmėje ir tik reikalui atsiradus galima juos imti metaforinėje prasmėje. Žodžių prasmę nutarti padeda visos knygos arba bent jos dalies turinys, nes negali pavieni žodžiai turėti prasmės, priešingos tyrinėjamos knygos turiniui. Tolians žodžių prasmės pažinimą palengvina ištyrimas aplinkybių, kuriose knyga atsirado, prie kokios progos ir kokiuo tikslu ji parašyta. Svarbiausis gi dalykas žodžių prasmės sujieškojime yra ištyrimas konteksto, t. y. žodžių sąryšio tarp savęs ir su tekstu esančiu pirm ir po jų, o taipogi su tekstu viso apsakojimo arba ir visos knygos. Galop žodžių prasmę pažinti padeda paraleliškos vietos, t. y. tie tekstai, kurie nors vieni nuo kitų yra atskirti, bet kadangi turi tuos pačius žodžius tokiame pat kontekste, arba tą patį dalyką tik kitais žodžiais paduoda, nemažai kiti kitus apšviečia.

101. Atradus jau pavienių žodžių prasmę, reikia dar ištirti, ar tokią idėją galėjo turėti pats autorius, ar atrastą prasmę patvirtina istoriškos aplinkybės, kuriose žodžiai buvo parašyti, nes kitaip ją reiktu atmesti. Todėl reikalingas yra ištyrimas, kokio autoriaus parašyti yra svarstomi žodžiai, arba bent kokiuo laiku, kokiems pirmiems skaitytojams jie buvo paskirti, ir koks apskri-

tai buvo dalykų stovis tuo metu, kada knyga buvo rašoma; trumpai sakant, reikia žinoti visa šv. istorija ir archaiologija. — Taigi ta žodžių prasmė, kurios teisingumą patvirtina įkvėptų rašytojų išsireiškimo budas, kontekstas ir istorija, gali ir turi buti priimta, kaipo tikra autorių žmonių prasmė.

102. Kadangi šv. Raštas yra ne vien žmonių veikalas, bet taipogi ir jį įkvėpusios šv. Dvasios, todėl tyrinėjant jo prasmę negana yra užlaikyti tik gramatiškai-istoriškas taisykles. Reikia su šv. Knygomis elgties kaipo su šventu dalyku, su tikru Dievo žodžiu. Atsimenant šv. Dvasios perspėjimą, kad „į piktavalę dušią neįeis išmintis ir negyvens kune pasidavusiame nusidėjimui“ (Išm. 1, 4), reikia visupirma skaityti šv. Raštas su gera intencija, nesutepta jokiais pašaliniais žvilgsniais; reikia jis tyrinėti ne žingeidumui užganėdinti, bet, kaip moko šv. Augustinas, „musų tikėjimui patvirtinti, ir musų vilčiai paguosti, ir musų meilei pažadinti“ (c Faustum 13, 18). Reikia turėti dušia nekalta ir papuošta dorybėmis, kad galėtumėm skaityti Dievo žodį su ta pačia dvasia, su kuria jis parašytas. Galop reikia sau išmelsti jo tikrą supratimą, nes anot šv. Augustino: „tai yra visusvarbiausia ir visureikalingiausia, reikia melsties, kad butu galima suprasti“ (de Doctr. 3, 37).

103. Kadangi šv. Rašto autorius yra Dievas, kurs negali nei pats paklysti, nei kitus įvesti paklydiman, todėl iškarto reikia atmesti kiekvienas šv. Knygų aiškinimas, kurs prirodinėtu, kad įkvėptas rašytojas yra kame nors savo veikale paklydęs. Ta vienok taisyklė apima ne visus šv. Rašte paminėtus dalykus. Negali buti jokio paklydimo tame, ką šv. rašytojas paduoda nuo savęs. Jeigu jis pasakoja, ką kiti yra kalbėję, tuomet reikia veizdėti, kokios yra tos kitos kalbančiosios ypatos; jei jos turi dieviška pasiuntinystę, tuomet ir jų žodžiuose negali buti klaidos; o jei jos dieviškos pasiuntinystės neturi, jų žodžiai yra tik paprastų žmonių žodžiai ir gali buti su paklydimais. Taip Jobo knygoje išreikšta įvairių ypatų nevienodos nuomonės, kurios nesidaro teisingesnėmis per tai, kad jas užrašė įkvėptas ir neklaidingas rašytojas.

104. Visų šv. Knygų autoriumi yra vienas ir tas pats neklaidingas Dievas, todėl šv. Rašte negali buti tikro prieštaravimo tarp įvairių rašytojų ir prieštaravimo vienos kokios šv. knygoje vietos kitai. Dabartiniuose tekstuose pasergimi nesutikimai yra į juos įsibrovę perrašinėjant, bet jie nepaliečia tikėjimo ir doros mokslo ir privalo buti svarstomi sulig kritikos taisyklių. Nesutikimai gi svarbiuose dalykuose yra tik tariami (antiphaniæ). Jiems suprasti ir išaiškinti reikia atsiminti, kad ne visuomet vieni ir tie patįs žodžiai vartojami vienokioje prasmėje; taip pvd. ką kitą reiškia žodis „brolis“ pas Mt. 12, 46 ir ką kitą daugelyje kitų vietų; arba tas pats tikėjimo mokslas nevisur paduotas yra pilnai, bet dažnai vienoje vietoje jis svarstomas iš vieno atžvilgio, kitoje iš kito. Istoriškuose apsakojimuose nevisur šv. autoriai kalba savo vardu, dažnai panašiai aprašo ne tuos pačius

dalykus, o tik panašius, arba tuose pačiuose vienas paduoda daugiaus aplinkybių, kitas mažiaus; vienas tas, kitas kitàs.

105. Apreiškimo mokslas ir šiaip jau žemiški mokslai yra tai du spinduliu iš tos pačios tiesos saulės, Dievo; todėl negali buti tikro prieštaravimo tarp šv. Rašto ir žemiškų mokslų. Kas yra visai tikrai ir aiškiai išreikšta šv. Rašte, tai negali buti netikra ir žemiško mokslo šviesoje, ir taip-pat kas yra aiškiai ir regimai priparodyta žmonių moksluose, to nereikia atmesti aiškinant šv. Rašto, bet jo žodžius, jei butu nevisai aiškus, reikia išaiškinti sulig visai tikro ir aiškaus žemiško mokslo. Ir ištiesų dažnai minimi prieštaravimai yra ne tarp šv. Rašto ir mokslo, bet tarp žmonių, kurie jais užsiima, ir kurie nesykį peržengdami savo ribas paduoda kaipo šv. Rašto prasmę arba mokslo tiesą tai, ko nėra šv. Rašte arba ko mokslas nemoko.

Todėl aiškinant šv. Knygas reikia įsitėmyti, kad ne visa teisinga, kas randama senovės paminkluose ir užtat nevisa verta pilno tikėjimo, nes jų sudėjėjai dažnai, kaip ir dabar daroma, rašydavo pasigyrimui tiesą pagražindami ir gana toli nuo jos atsitraukdami. Iš antros gi pusės nereikia užmiršti, kad šv. Knygos neturi tikslo mokyti žmones chronologijos ar istorijos, kad jos nėra istoriški traktatai, nieko neapleidžiantįs iš minėtinų istoriškų atsitikimų, ir kad anot šv. Jieronymo „šv. Rašte daug dalykų pasakyta yra sulig nuomonių to laiko, kurio atsitikimus paduoda, o ne sulig to, kaip ištikrųjų buta“ (In Mt. 14, 8. In Jer. 28, 10).— Tą patį galima pasakyti ir apie gamtos mokslus. Negalima perdaug remties, aiškinant šv. Raštą, ant visų naujų mokslišku systemų, kurios dažnai yra tik nuolat persimainančios ypotėzis. Gana gi parodyti, kad šv. Knygų žodžiuose nėra nieko priešingo neabejotiniems gamtos mokslams, kurie turi visai tikrus priparodymus. Negalima taipogi jieškoti pas įkvėptus rašytojus mokslišku išsireiškimų, nes jie apie gamtos dalykus kalba tokiuo budu, kaip jų laiku kalbėjo visi kiti žmonės. Jei Mozė sako, kad Dievas padaręs du žiburiu, didesnį dienai valdyti, mažesnį nakčiai ir žvaigždes (Prad. 1, 16), arba kada Pamokslininkas kalba apie saulę, grįžtančią į savo vietą, tai jie šneka taippat, kaip kasdieniniame gyvenime kalba ir dabar patįs astronomai, minėdami saulės tekėjimą ir nusileidimą.

106. Šv. Knygos, kaipo turinčios savyje tikėjimo ir doros mokslą, paduotos yra sergėti ir aiškinti šv. Bažnyčiai; todėl jas išguldant reikia laikyties to, kas apie šv. Rašto aiškinimą nutarta yra šv. Bažnyčios. Apie tokį reikalingumą buvo padaryti tam tikri nutarimai, paremti šv. tėvų mokslu. Tridento ir atnaujinti Vatikano Susirinkime šiais žodžiais: „Tikėjimo ir doros dalykuose, priklausančiuose prie krikščioniško mokslo, ta šv. Rašto prasmė turi buti skaitoma tikra, kurios laikėsi ir laikosi šv. Motina Bažnyčia, ir todėl niekam ne valia aiškinti šv. Rašto priešingai tai prasmei arba priešingai vienbalsiam šv. tėvų aiškinimui“ (const. de fide cath. c. 2).

Sulig tų Bažnyčios nutarimų šv. Rašto aiškintojas turi priimti ir ginti tą prasmę, kurią kaipo autentišką stačiai ar nestačiai nutarė šv. Bažnyčia. Bet šv. Rašto vietų, kurių prasmė stačiai Bažnyčios nutarta, yra labai nedaug. Pvd. Tridento Susirinkime nutarta, kad žodžiuose Rym. 5, 12 yra šneka apie pirmųjų tėvų nusidėjimą (sess. 5, c. 2. 4). Ypač svarbūs nutarimai apie šv. Raštą išleidžiami taip vadinamos Biblijinės Komisijos (įsteigtos Ryme 1902 m.). Daugiaus yra vietų, kurių prasmė nestačiai nutarta, per pasmerkimą klaidingų mokslų, kuriuos remdavo ant klaidingo šv. Rašto supratimo, ir per aptarimą kaikurių tikėjimo dalykų, nuo kurių teksto aiškinimas kaikada priklauso.

Reikia taipogi laikyties aiškinimų, kuriuos vienbalsiai paduoda šv. tėvai, kaipo apaštalų tikėjimo liudytojai apie tekstus, išreiškiančius tikėjimo ir doros dalykus; nors valia tikram reikalui esant nuo jų aiškinimo atsitraukti istoriškuose ir kituose dalykuose, kurie nepriklauso prie tikėjimo ir doros mokslo.

Galop kadangi mokanti Bažnyčia atsiliepia ne tik per savo nutarimus, bet paduoda tikrą mokslą ir kasdieniniame savo pasielgime ir nuolatiniame Dievo žodžio apsakojime, todėl reikia sergėties visokio šv. Rašto aiškinimo kokiuo nors budu, priešingu Bažnyčios paduodamam mokslui; šv. Knygų aiškintojas privalo visuomet atsižvelgti į Bažnyčios tikėjimą, aiškinti visa analogiškai tam tikėjimui ir buti pasirįžęs priimti ir ginti tuos aiškinimus, kuriuos paduos šv. Bažnyčia.

§ 15. Šv. Knygų prasmės išreiškimas arba šv. Rašto aiškinimai.

107. Negana atrasti šv. Rašto prasmę, prisilaikant ermeneutikos taisyklių; bet jį dar reikia tinkamai išreikšti. Išreiškėjo užduotis yra paduoti ne savo paties mintis, bet tų ypatų, kurios šv. Rašte kalba, ir tai aiškiai ir ištikimai, nei daugiaus, nei mažiaus, kaip jos norėjo išreikšti. To gi išreiškimo tikslas yra, kad klausytojai ar skaitytojai kuogeriausiai suprastu, kas šv. Knygose pasakyta. Biblijos aiškinimu arba jos prasmės išreiškimu užsiimdavo nuo seniausių laikų garsiausieji Bažnyčios tėvai ir rašytojai, kad tokiuo budu tikinčiuose labiaus praplatintu krikščioniško mokslo pažinimą ir maldingumą ir kad juos labiaus apsaugotu nuo klaidžiatikysčių. Aiškinimo darbas nesiliovė ir paskesniuose laikuose; daromas jis ir dabar. Keturi yra jo svarbiausi budai: Parafrazis, randama visuose laikuose, scholijos ypač šv. tėvų metu, glosos daugiausiai viduriniuose ir komentoriai naujesniuose amžiuose.

108. Šv. Rašto parafrazis yra tai toks šv. Knygų prasmės išreiškimas, kada pasilieka visa jų forma, ir kalbančiu yra pats knygų autorius, tiktai jo mintims išreikšti įvedami yra aiškesni ir paaiškinantįs žodžiai. Parafrazis tuo skiriasi nuo ištikimo vertimo į žmonėms suprantamą kalbą, kad vertimas prašalina tik

sunkumus, kilstančius iš priežasties svetimų žodžių, o parafrazis dar pergali neaiškumus, einančius iš konteksto ir paties dalyko. Ji papildo autoriaus neišreikštas mintis, nesuprantamus išsireiškimus išaiškina, supainiotus sakinius geriaus sutvarko.

Reikalingiausiais privalumais parafrazyje turi buti jos ištikimumas, t. y. kad ji nieko neatimtu, bet ir nieko naujo, kas butu svetima autoriaus minčiai, nepridėtu, o tik kitaip tą patį dalyką išreikštu. Toliaus parafrazis privalo buti aiški, be palyginimo pigiaus suprantama skaitytojui, negu pats parafrazuojamas tekstas; — trumpa, ypač ten, kame tekstas yra gana aiškus, kad per žodžių daugybę ji nepasidarytu mažiaus suprantama. Parafrazies kalba turi buti gera, liuosa nuo perdaug kasdieninio gyvenimo žodžių, kad randamas šv. Rašte išsireiškimo prakilnumas visai nenudiltu.

109. Scholijos ir glosos yra tai trumpi paaiškinimai, dedami ne pačian tekstan, bet šaly jo, kad skaitant palengvintu supratimą. Glosos tuo skiriasi nuo scholijų, kad anos paaiškina filologiškai ir istoriškai tik kaikuriuos atskirus žodžius ir išsireiškimus vargiai suprantamus, senesnius ir rečiaus sutinkamus. Glosų vardas paimtas iš graikų kalbos, kurioje žodis γλῶσσα reiškia liežuvį, toliaus gi kalbą; su laiku tuo vardu pradėta taipogi vadinti tuos neaiškius kokio nors teksto žodžius, kurie reikalavo paaiškinimo. Glosos buvo rašomos šaly teksto, tarp eilių, apačioje puslapių arba atskirose knygose. Jų rinkiniai vadinosi glosarijais, o jas surinkusieji autoriai glosatoriais.

Scholijose aiškinta ne tik mažiaus suprantamus žodžius ir išsireiškimus, bet buvo dar paduodami įvairūs skaitymai, o taipogi nurodomas minčių sąryšis kontekste. Nuo komentorių jos skiriasi tik savo trumpa forma ir vengimu visokio atsitraukimo nuo aiškinamo dalyko. Savo vardą jos gavo nuo žodžio „schola“, dėlto kad scholijos ypač buvo skiriamos mokykloms. Buvo jos rašomos šaly ir apačioje teksto, o taipogi atskirose knygose.

110. Komentorius yra tai išreiškimas arba išaiškinimas šv. Rašto prasmės, platus, dalyką išsemiantis, iš visų pusių apsvarstantis, moksliškas, paremtas įtikrinančiais priparodymais, paliečiantis ne tik sunkesnes vietas, bet visa, kas reikalauja paaiškinimo. Komentoriai esti arba viso šv. Rašto, arba pavienių knygų. Komentuojamas esti arba originalinis tekstas arba vertimai, ypač Vulgata, bet atsižvelgiant sunkesnėse vietose į originalus.

Komentoriai paprastai taip sutvarkomi. Prieš patį aiškinimą dedamas įvedimas į aiškinamą knygą, kurs išriša klausimus apie knygos autorių, apie jos pirmuosius skaitytojus, prie kokios progos, kokiuo tikslu, kada ir kame buvo knyga parašyta, koks yra knygos turinys, koks jos autoritėtas, taip kad skaitytojas iš įvedimo įgija visas reikalingas žinias apie knygą apskritai ir prisirengia prie supratimo atskirų jos dalių. Tolesniai tekstas dalinamas į straipsnius ar tai sulig knygos perskyrimų, ar sujungiant panašaus turinio perskyrimus po vienu antrašu, ar taip-pat pada-

linant. Aiškinama esti eilutė po eilutės, sakinys po sakinio, nurodant sąryšį tarp jų ir su kontekstu. Daroma teksto kritika, paduodama įvairus skaitymai, pažymima, kurs iš jų gali buti tikresnis ir kodėl. Aiškinant ir prašalinant sunkumus pasinaudojama visais tais nurodymais, kuriuos duoda mokslas filologijos, istorijos ir teologijos dirvoje, ir tuo, ką pats aiškintojas išmano, bet visuomet atsižvelgiant į Bažnyčios įstatymus. Galop laukiama nuo aiškintojo, kad jis paduodamas naujus šv. Rašto prasmės išreiškimus, skiriančiuosius nuo kitų išguldymų, paduotu ir racijas, dėlei kurių jis nuo anų atsitraukia.

TURINYS.

§ 1. Kas tai yra šv. Raštas. Įvedimo į šv. Raštą reikalingumas. 1
§ 2. Šv. Rašto vardai ir padalinimai 2
§ 3. Šv. Rašto įkvėpimas 5
§ 4. Šv. Knygų Senojo Įstatymo kanonas pas žydus . . . 11
§ 5. Šventųjų Knygų Sen. Įstatymo kanonas pas krikščionis. 14
§ 6. Naujojo Įstatymo šv. Knygų kanonas 16
Apie apokryfus ir prapuolusias knygas 19
§ 7. Ebraiškas tekstas Senojo Įstatymo 19
§ 8. Graikiškas tekstas Naujojo Įstatymo 26
§ 9. Šv. Rašto vertimai į graikų kalbą 31
Chaldaiškos S. Įstatymo parafrazįs 38
Syriškas vertimas Pešita 38
§ 10. Lotyniški šv. Rašto vertimai 38
§ 11. Šv. Rašto vertimai lietuvių kalbon 46
§ 12. Švento Rašto skaitymas naujose kalbose 48
§ 13. Apie šv. Rašto prasmes 51
§ 14. Svarbiausios ermeneutikos taisyklės 55
§ 15. Šv. Knygų prasmės išreiškimas arba švento Rašto aiškinimai 59